

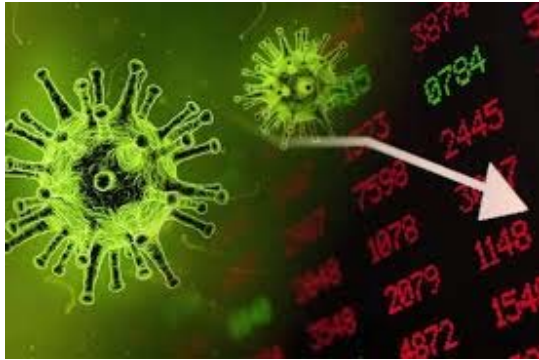

جمهوری اسلامی ایران
وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
معاونت امور اقتصادی

درآمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران

ویراست ۱- اسفندماه ۱۳۹۸

ویراست اول: اسفند ۹۸

جمهوری اسلامی ایران
وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی
معاونت امور اقتصادی و برنامه ریزی

درآمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران

ویراست یکم - اسفندماه ۱۳۹۸

معاونت امور اقتصادی و برنامه ریزی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

عنوان گزارش: در آمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران

تدوین:

حبیب سهیلی، مریم حاجی قربانی، بهزاد گرامی، صادق رضایی
یونس خداپرست، فاطمه رجبی، نیلوفر جهان فر، سینا نریمانی

ناظر علمی: دکتر جواد طاهر پور

تاریخ تدوین: اسفند ماه ۱۳۹۸

نشانی: خیابان آزادی - نرسیده به بزرگراه یادگار امام (ره) - وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

کد پستی: ۱۴۵۷۹۹۴۸۶۱

پست الکترونیک: economic@mcls.gov.ir

فهرست مطالب

۱	فهرست مطالب
۳	چکیده
۷	مقدمه
۹	۱- پیامدهای اقتصادی شیوع کرونا در سطح بین‌المللی
۱۶	۱-۱- پیامدهای شیوع کرونا در بورس‌های جهانی
۱۸	۱-۲- پیامدهای شیوع کرونا در بازار نفت
۲۴	۱-۳- پیامدهای شیوع کرونا برای رشد اقتصادی جهان
۳۰	۲- پیامدهای شیوع کرونا برای اقتصاد ایران
۳۱	۲-۱- تجارت خارجی
۳۲	۲-۱-۱- صادرات نفت
۳۳	۲-۱-۲- تجارت غیرنفتی
۴۰	۲-۲- تولید و اشتغال
۴۰	۲-۲-۱- وضعیت تولید و اشتغال قبل از کرونا
۴۷	۲-۲-۲- پیش‌بینی وضعیت تولید و اشتغال بعد از کرونا
۴۷	۲-۲-۲-۱- فعالیت‌های آسیب‌دیده شدید و سهم آن‌ها از اشتغال
۵۳	۲-۲-۲-۲- فعالیت‌های آسیب‌دیده شدید و سهم آن‌ها از ارزش افزوده اقتصاد
۵۶	۲-۲-۲-۳- بررسی میزان آسیب‌پذیری اقتصاد در اثر حذف فرضی فعالیت‌های اقتصادی
۶۶	۲-۳- بودجه

- ۶۷ ۲-۳-۱- وضعیت بودجه دولت پیش از شیوع کرونا
- ۷۸ ۲-۳-۲- پیش‌بینی وضعیت بودجه دولت بعد از شیوع کرونا
- ۸۱ ۲-۴- بازار ارز
- ۸۵ ۲-۵- بازار مسکن
- ۸۹ ۲-۶- بازار طلا
- ۹۱ ۲-۷- بورس و بازار سرمایه
- ۹۵ ۸-۲- قیمت‌ها و تورم
- ۹۶ ۱-۸-۲- وضعیت نقدینگی و پایه پولی کشور
- ۹۹ ۲-۸-۲- وضعیت تورم
- ۱۰۳ ۹-۲- مصرف آب، برق و بنزین
- ۱۰۳ ۹-۱-۲- مصرف آب
- ۱۰۷ ۹-۲-۲- مصرف برق
- ۱۰۹ ۹-۳-۲- مصرف بنزین
- ۱۱۳ ۳- اقدامات دولت و پیشنهادات

چکیده

کرونا ویروس جدید در حال گسترش روزافزون است و علاوه بر ایجاد موجی از ابتلا و مرگومیر در بیش از ۱۰۰ کشور جهان، اغلب کشورهای جهان را درگیر پیامدهای اقتصادی خود کرده است. در پی شیوع این ویروس برخی از بورس‌های جهانی بی‌سابقه‌ترین سقوط‌های چند دهه اخیر خود را تجربه کرده‌اند و قیمت نفت در بازارهای جهانی کاهش نزدیک به ۵۰ درصدی داشته است. چشم‌انداز اقتصادی جهان در ابهام فرو رفته است و برخی از موسسات معتبر بین‌المللی پیش‌بینی کرده‌اند که شیوع این ویروس می‌تواند رشد اقتصادی جهان را ۱ تا ۱/۵ درصد کاهش دهد و حتی ممکن است در صورت ناکامی دولت‌ها در کنترل بیماری در ماه‌های آتی، اقتصاد جهان سال ۲۰۲۰ را با رشد منفی اقتصادی به پایان برساند.

در ایران هم مانند بسیاری از کشورهای دیگری که با گسترش این ویروس درگیر هستند، فعالیت‌های اقتصادی از موارد مختلفی مانند کاهش رفت‌وآمدها، نااطمینانی و احتیاط مصرف‌کنندگان، تعطیلی برخی کسب‌وکارهای دارای تعامل اجتماعی، کاهش تقاضای بسیاری از صنایع و خدمات و مسدود شدن مسیرهای ارتباطی با سایر کشورها اثر پذیرفته است. اختلال در صادرات از مرزهای زمینی، کاهش ورود و خروج گردشگر، کاهش قیمت و تقاضای جهانی نفت، کاهش قیمت محصولات صادراتی کشور و اختلال در تجارت با شریک اول تجاری کشور یعنی چین، جزو مهمترین پیامدهای شیوع کرونا در حوزه تجارت خارجی کشور هستند.

بر اساس بررسی ارزش‌افزوده و ستانده فعالیت‌های مختلف اقتصادی، فعالیت‌های حمل‌ونقل، امور عمومی و خدمات شهری، فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین جا، غذا و آشامیدنی و ساخت پوشاک مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی هستند که آسیب و یا تعطیلی موقت آن‌ها در نتیجه شیوع کرونا آسیب زیادی بر اقتصاد کشور وارد خواهد ساخت. به احتمال زیاد پیش‌بینی رشد مثبت نزدیک به صفر برای اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۹ تحقق نخواهد یافت و کشور در سال ۱۳۹۹ نیز با رشد منفی تولید دست به گریبان خواهد بود.

در حوزه اشتغال هر دو سمت عرضه و تقاضای بازار کار تحت تاثیر قرار خواهد گرفت. تعطیلی و کاهش سطح فعالیت‌های اقتصادی منجر به تعدیل نیرو و کاهش تقاضای کار خواهد

شد و عرضه کار نیز چه مستقیماً با درگیر شدن بخشی از نیروی کار با بیماری و چه غیر مستقیم با اقدامات خود مراقبتی و کاهش تعاملات کاهش خواهد یافت و به نظر می‌رسد در سال ۱۳۹۹ با کاهش نرخ مشارکت و کاهش اشتغال مواجه خواهیم بود. کسب و کارهایی که مستقیماً از بحران کرونا متأثر شده اند فعالیت آنها به شدت کاهش یافته ۴,۸۳۸,۹۸۲ نفر شاغل یعنی معادل ۲۰/۳۲ درصد از اشتغال کل را به خود اختصاص داده‌اند. کاهش فعالیت این کسب و کارها می‌تواند منجر به بحران بیکاری شده و رفاه خانوارهای زیادی را تحت تاثیر قرار دهد.

در حوزه بودجه با توجه به اثرگذاری منفی شیوع ویروس بر ظرفیت مالیات‌ستانی از فعالیت‌های اقتصادی، کاهش تقاضا برای نفت و افت شدید قیمت نفت، اقدامات و سیاست‌های در نظر گرفته شده برای حمایت از کسب و کارها و افراد آسیب دیده و همچنین افزایش مخارج دولت در حوزه درمان و پیشگیری، انتظار بر این است که کسری بودجه دولت تشدید شود. به احتمال زیاد با کاهش تولید در برخی بخش‌ها، افزایش تقاضای کالاهای مصرفی و بهداشتی و در نهایت تشدید کسری بودجه دولت و افزایش نقدینگی، تورم هم روند افزایشی به خود خواهد گرفت.

با توجه به محدودیت‌های ایجاد شده بر سر تجارت و مبادلات خارجی عرضه ارز محدود شده و تقاضای ارز هم به دلیل کاهش واردات و مسافرت و همچنان قرار گرفتن فعالان اقتصادی در حالت بی‌تصمیمی کاهش یافته است و بنظر می‌رسد نرخ دلار تا پایان تعطیلات عید ۱۳۹۹، در محدوده هفته آخر اسفند باقی بماند. همچنین پیش‌بینی می‌شود تأثیر بیماری کرونا بر بازار مسکن اندک باشد و به دلیل قرار گرفتن در پیک خرید و فروش، رونق نسبی معاملات حداقل تا خرداد سال ۱۳۹۹ ادامه پیدا کند. در بازار سرمایه هم به رغم آنکه شیوع ویروس ممکن است در اصلاحات محدود شاخص نقش داشته باشد، اما همچنان می‌توان روند اصلی بورس را صعودی دانست.

اگرچه شیوع کرونا با افزایش مصرف برق و آب، چالش‌هایی را برای دولت به وجود آورده و به ویژه امکان مواجه شدن با بحران تأمین آب خانگی در فصول گرم سال را ایجاد کرده است، اما از حیث کاهش مصرف بنزین برای دولت درآمدزا بوده، زیرا میزان یارانه پرداختی دولت بابت بنزین کاهش یافته و دولت می‌تواند از محل مابه‌التفاوت صادرات بنزین صرفه‌جویی شده در طی سه ماه، حدود ۳/۶ هزار میلیارد تومان درآمد داشته باشد.

- دولت در راستای حمایت از کسب و کارهای آسیب دیده و همچنین خانوارهای آسیب دیده اقداماتی به شرح زیر در نظر گرفته است:
- توزیع بسته‌های حمایتی به خانوارها،
 - تعویق پرداخت اقساط وام‌های قرض‌الحسنه
 - تعویق پرداخت مالیات،
 - اجرای طرح یارانه دستمزد و همچنین مشوق بیمه کارفرما از سوی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
 - عدم احتساب سوءسابقه دارندگان چک برگشتی در سه ماه اسفند ۹۸ و فرودین و اردیبهشت ۹۹
- علاوه بر موارد فوق لازم است دولت مجموعه اقدامات زیر را به خصوص در مورد تأمین مالی طرح‌های حمایتی مورد توجه قرار دهد:

مالیه دولت:

- کاهش حجم تعهدات با اولویت کمتر دولت ولو به صورت کوتاه مدت
- تسریع در واگذاری اموال مازاد دولتی از طریق سازوکار بازار سرمایه
- استفاده از ظرفیت اوراق بدهی برای پرداخت بدهی دولت به کارفرمایان
- عدم ایجاد تعهد جدید در حوزه تعهدات عمرانی
- گسترش پایه مالیاتی و حذف بیشتر معافیت‌های مالیاتی
- اقدامات سخت گیرانه‌تر برای جلوگیری از فرار مالیاتی
- تسریع در حرکت به سمت دریافت مالیات بر مجموع درآمد

حمایت از کسب و کارها:

- افزایش اعتبارات بانکی به SMEها و بنگاه‌های آسیب دیده
- کاهش نرخ تسهیلات سرمایه در گردش برای بنگاه‌های آسیب دیده
- پرداخت یارانه به بنگاه‌های آسیب دیده (در صورت امکان به گونه‌ای که مشوق نوآوری و افزایش تولید باشد)
- استمهال وام‌های غیر از قرض‌الحسنه برای کسب و کارهای آسیب دیده

تجارت خارجی:

- مذاکره با چین در جهت دریافت تضمین حداقل میزان واردات نفت از ایران در شرایط موجود
- پیگیری دیپلماسی اقتصادی با کشورهای همسایه برای بازگشایی هرچه سریعتر مرزهای زمینی با تعریف پروتکل‌های مشترک بهداشتی
- تولید حداکثری فرآورده‌های نفتی در پالایشگاه‌های کشور در جهت افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی

سایر:

- پیگیری دریافت کمک از سازمان‌های بین‌المللی
- افزایش تعداد عرضه‌های اولیه و سهام شناور در بورس برای بالاتر بردن ظرفیت بازار سرمایه در راستای جذب نقدینگی و عمق‌بخشی به این بازار
- کاربست طرح‌های اشتغال‌حمایتی

مقدمه

اضطراب و نگرانی‌های ناشی از رکود، بیکاری و کسب و کارها و از میان رفتن درآمد به یک پدیده فراگیر اجتماعی در کنار اضطراب بیماری و مرگ دامن‌گیر برای بیش از ۱۰۰ کشوری است که با شیوع و فراگیری ویروس کرونا مواجه‌اند، تبدیل شده است. براساس پیش‌بینی‌های سازمان‌های بین‌المللی رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۲۰ به مقدار قابل توجهی کاهش می‌یابد. بیشترین کاهش را اقتصادهای بزرگ جهان یعنی آمریکا، چین، اروپا، ژاپن و کره جنوبی تجربه خواهند کرد و از این روی تاثیر آن بر تولید و فعالیت و جریان جهانی کالا و نیروی کار سهمگین خواهد بود.

در عین حال انسان و اقتصاد به عنوان مجموعه انتخاب‌های انسانی، در مقابل هر رخدادی توان واکنش دارد و بسته به بهینگی واکنش‌ها، هر آسیبی می‌تواند تشدید یا تخفیف یابد. بدیهی است کشورهای مختلف متناسب با سطح و نوع آمادگی‌های اجتماعی، ساختار اقتصادی و شرایط خاص زمانی و مکانی از توان تاب‌آوری و کاهش آسیب‌های ناشی از این شوک بیولوژیک برخوردارند.

آثار و پیامدهای اقتصادی و مالی شیوع ویروس کرونا را هم برای کوتاه مدت و هم دوره‌های میان‌مدت و بلندمدت در دو سطح کلان و خرد می‌توان تحلیل کرد. در بلندمدت از میان رفتن سرمایه انسانی انباشته شده بویژه پزشکان، پرستاران، مدیران صنعتی و اندیشمندان برخوردار از دانش ضمنی و نیز از میان رفتن برخی بازارهای

داخلی و مقاصد صادراتی و ... بخشی از آثار پر دامنه این پدیده‌اند. در سطح خرد نیز خانوارهایی که سرپرست یا عضو فعال خود را از دست داده‌اند متناسب با آسیب پذیری اقتصادی در معرض فقر بلند مدت قرار می‌گیرند.

اما در کوتاه‌مدت تقاضا و عرضه اقتصاد و هم ساختار اقتصادی با آسیب جدی مواجهند. در طرف عرضه دست کم ۵۴ رشته فعالیت با حدود یک میلیون کارگاه کوچک و بزرگ (از یک نفره تا چندصد نفره) و دست کم ۴/۸ میلیون کارکن یعنی حدود ۲۰ درصد از شاغلان با کاهش شدید سطح فعالیت، تعطیلی و بیکاری مواجهند. فعالیت‌های زنجیره گردشگری، اقامتی، پذیرایی، حمل و نقل هوایی، ریلی و جاده‌ای، صنعت فرهنگی، هنری و تفریحی، خدمات آموزشی و تولید غذا از مهم‌ترین آنها هستند که بطور مستقیم تاثیر پذیرفته‌اند. بیکاری و از دست دادن درآمدها ناگزیر به کاهش تقاضای مؤثر و آثار پیوسته و زنجیره‌ای بر سایر دسته‌ها و فعالیت‌ها می‌انجامد. رکود در برخی رشته فعالیت‌های ۴۵ گانه از جمله مؤسسات آموزشی، ورزشی، تفریحی، سینما و تئاتر یا هتلداری و مراکز پذیرایی ناشی از الزامات و دستورالعمل‌های بهداشتی بوده و بخشی همچون حمل و نقل ریلی و جاده‌ای یا هتلداری و مراکز پذیرایی ناشی از کاهش شدید تقاضا و بخشی چون حمل و نقل هوایی بین‌المللی با محدودیت‌های کشورهای خارجی ایجاد شده است.

صنایع کارخانه‌ای نیز از یک سو با قطع زنجیره تأمین و کاهش دستیابی به کالاهای واسطه‌ای و نهاده‌ها و از سوی دیگر با کاهش شدید تقاضای مصرفی داخلی یا بسته شدن مجاری صادراتی روبرو شده‌اند.

با توجه به مطالب فوق‌الذکر گزارش حاضر در تلاش است تا با تحلیل وضعیت پیش آمده برای اقتصاد بین‌المللی و اقتصاد ایران، ارزیابی دقیقی از آثار احتمالی آینده بر اقتصاد ایران داشته باشد و راهکارهای مناسب جهت کاهش این اثرات منفی را پیشنهاد دهد. در این راستا ابتدا تحولات اقتصادی بین‌المللی در پی شیوع این بیماری بررسی می‌شود و بعد تمرکز بر تحولات فعلی و آتی اقتصاد ایران خواهد شد. در انتهای گزارش نیز به ارزیابی راهکارها و پیشنهادها در این خصوص پرداخته خواهد شد.

۱- پیامدهای اقتصادی شیوع کرونا در سطح بین‌المللی

در ژانویه ۲۰۲۰ هنگامی که به تدریج موجی از اخبار در خصوص افزایش تعداد مبتلایان به ویروس کرونا^۱ در استان هوبی چین و اقدامات این کشور برای کنترل این ویروس مطرح می‌شد، بحث‌های مختلفی در خصوص پیامدهای احتمالی گسترش این ویروس در چین (به عنوان کشور خاستگاه ویروس) و کشورهای دیگر مطرح شد. با توجه به

۱- Coronavirus

جایگاه چین در اقتصاد جهانی، یکی از بحث‌های مهم مطرح شده، تأثیر گسترش کرونا بر اقتصاد چین و به تبع آن اقتصاد جهانی بود. نگرانی جهانی از تأثیر چشمگیر شیوع ویروس کرونا بر رشد اقتصاد چینو

افتش دید تقاضای چین برای نفت، موجب شد تا طی همان چند روز نخست، قیمت هر بشکه نفت پامپا بهر ندرت دریا شمالاً از ۶۵ دلار به ۵۶ دلار کاهش یابد. مراسم سال نو چینی هر سال در فاصله ۱۸ ژانویه تا ۵ فوریه برگزار می‌شود و با توجه به این که چین دومین اقتصاد بزرگ دنیا است و سهم مهمی از تقاضای جهانی دارد، همزمان با تعطیلات سال نو در این کشور، کاهش تقاضای جهانی، قیمت کالاها و انرژی در سطح جهانی را کاهش می‌دهد. به دلیل همزمانی تعطیلات سال نو چینی با بروز بحران کرونا، برخی کارشناسان این موضوع را مطرح کردند که تعیین اینکه چه قدر از این افت قیمت کالاها و انرژی بیهود لیلو ویروس کرونا بوده است و چه قدر به روند هر ساله هم ربط است، قابل تشخیص نیست

و برای اینکه بتواند رستیا از تأثیر این ویروس بر اقتصاد دنیا داشت، باید تا هفته‌های آتی صبر کرد.

در چین، بازارهای سهام به محض از سرگیری معاملات پس از تعطیلات، تحت تأثیر بحران کرونا، بیشترین کاهش را از زمان فروپاشی حباب بازار در سال ۲۰۱۵ داشتند. شاخص CSI ۳۰۰ در حدود ۹/۱ درصد افت کرد و ارزش

یوان معاملات آتینفتر شانگهای همبیشاز هفتدر صدر یزشکردند. بانک مرکزی چین برای جلوگیری از یزشبازارها، نرخ‌های بهره ریپو ۷ روزه و ۱۴ روزه خود را به ۲/۴ و ۲/۵۵ درصد کاهش داد و همچنین در کنار این اقدام، ۱۲۰۰ میلیارد یوان (معادل ۱۷۴ میلیارد دلار)، نقدینگی به بازارها تزریق کرد. در حالی که اغلب کشورهای جهان، اقدامات احتیاطی شدیدی همچون لغو پروازها و قطع سایر مسیرهای ارتباطی با چین را انجام داده بودند و تنها موارد معدودی از مبتلایان به این ویروس در کره جنوبی و ژاپن مشاهده شده بود، بیشتر تحلیل‌های صورت گرفته در خصوص اثرات اقتصادی شیوع کرونا هم محدود به ارتباطات اقتصادی چین با جهان و به ویژه شرق آسیا بود، اما شرایط و تحلیل‌ها با سرعت دگرگون شدند. ویروسی که شیوع آن در اواخر سال ۲۰۱۹ در چین آغاز شد، تا روز ۱۳ مارس ۱۴۵ کشور را به خود درگیر کرده است و پیامدهایی چون لغو پروازها، بسته شدن مرزها، هجوم برای خرید کالاها و خدمات و قرنطینه را در کشورهای مختلف به همراه آورده است.

تاکنون، شیوع این بیماری در پنج قسمت از دنیا بیشتر مشاهده شده است. چین با محوریت استان هوبی، آسیای شرقی با محوریت کره جنوبی و ژاپن، خاورمیانه با محوریت ایران، اروپای غربی با محوریت ایتالیا و به تازگی آمریکای شمالی با محوریت آمریکا. در مجموع، کشورهای تحت تأثیر بیش از ۶۰ درصد از اقتصاد جهانی را تشکیل می‌دهند. نکته‌ای که در خصوص وسعت اثرگذاری شیوع کرونا بر اقتصاد جهانی باید به

آن اشاره کرد این است که برای نخستین بار پس از جنگ جهانی دوم، یک اپیدمی ده اقتصاد اول دنیا را هدف گرفته است. اپیدمی‌های پیشین همچون ابولا به طور عمده در اقتصادهای در حال توسعه و فقیر شیوع پیدا می‌کرد. این ویروس کشورهای را تحت تأثیر قرار دادند که در زمره اقتصادهای برتر جهان قلمداد می‌شوند. در حال حاضر کشورهای گروه ۷ به همراه چین بیشترین آسیب را متحمل شده‌اند. صرفاً با در نظر گرفتن ایالات متحده آمریکا، چین، ژاپن، آلمان، بریتانیا، فرانسه و ایتالیا، سهم آنها در اقتصاد جهانی به شرح زیر می‌باشد:

- ۶۰٪ از عرضه و تقاضای جهانی (GDP)،
- ۶۵٪ از تولید جهانی،
- ۴۱٪ کالاهای صادراتی در جهان.

جدول ۱ سهم عمده کشورهای درگیر با ویروس کرونا که عمده تولید و تجارت دنیا را به خود اختصاص داده‌اند گزارش شده است. پر واضح است عمده کشورهای اصلی اقتصاد دنیا با این ویروس درگیر شده و آسیب دیدن این کشورها به شدت اقتصاد بین‌الملل را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

جدول ۱- اقتصادهای بزرگ و ویروس کووید-۱۹ (آخرین به روز رسانی ۲۹

فوریه ۲۰۲۰)

تولیدات صادراتی	صادرات	تولید	تولید ناخالص ملی	
٪۸	٪۸	٪۱۶	٪۲۴	ایالات متحده آمریکا
٪۱۸	٪۱۳	٪۲۹	٪۱۶	چین
٪۵	٪۴	٪۸	٪۶	ژاپن
٪۱۰	٪۸	٪۶	٪۵	آلمان
٪۳	٪۲	٪۲	٪۳	بریتانیا
٪۴	٪۳	٪۲	٪۳	فرانسه
٪۲	٪۲	٪۳	٪۳	هند
٪۳	٪۳	٪۲	٪۲	ایتالیا
٪۱	٪۱	٪۱	٪۲	برزیل
٪۲	٪۲	٪۰	٪۲	کانادا

منبع: World Bank World DataBank, FT COVID dashboard

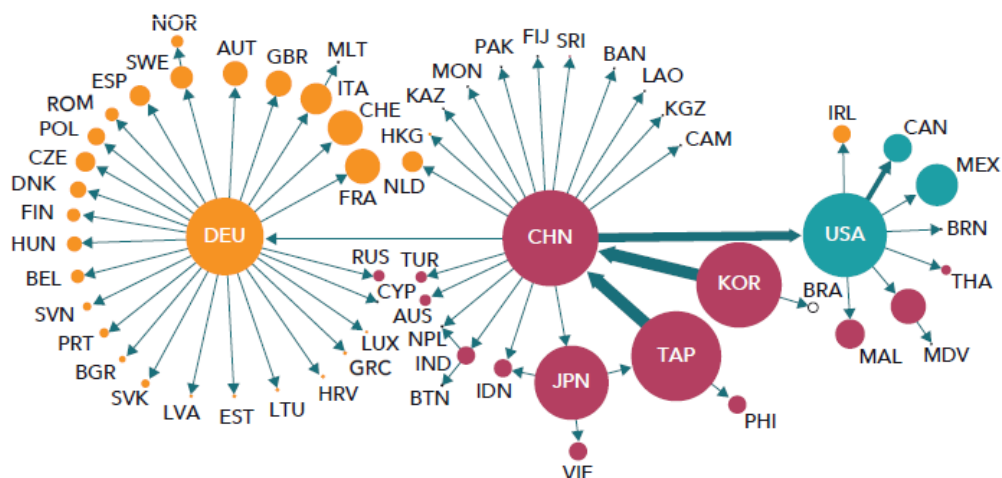
(<https://www.ft.com/content/a26fbf7e-48f8-11ea-aeb3-950839e06441>)

کشورهای درگیر با ویروس کرونا، در تولید بسیاری از کالاها در زنجیره تأمین جهانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. نمودار ۱ به خوبی این در هم تنیدگی را به نمایش می‌گذارد. چین در حقیقت کارگاه جهان است که در شبکه جهانی از اهمیت قابل

ملاحظه‌ای برخوردار است. بنابراین بروز اختلال در تولید چین شوک‌های عرضه ثانویه- ای را در بخش‌های تولیدی تقریباً تمامی کشورها خلق خواهد کرد. در زنجیره تأمین یک بعد قدرتمند منطقه‌ای وجود دارد، لذا این واقعیت که چین، کره و ژاپن در میان پنج کشوری هستند که بیشترین آسیب را از ویروس کووید-۱۹ متحمل شده‌اند به این معناست که شوک زنجیره تأمین در آسیا بسیار شدید خواهد بود.

آلمان قطب شبکه اروپا به عنوان یکی از کشورهای آسیب دیده از ویروس کووید-۱۹ نیز نقش عمده در زنجیره تأمین جهانی دارد. ایالات متحده آمریکا دیگر کشور مهم در زنجیره تأمین جهانی به تازگی و با تأخیر با این ویروس مواجه شده است. ملاحظه می‌شود که عمده کشورهای درگیر با ویروس کرونا مهم ترین کشورهای زنجیره تأمین جهانی هستند و بنابراین تبعات اقتصادی این ویروس جهانی و به لحاظ اندازه قابل توجه خواهد بود.

نمودار ۱- سه قطب به هم پیوسته در زنجیره جهانی تأمین کالاهای ICT

منبع: گزارش توسعه زنجیره ارزش جهانی، ۲۰۱۹، www.WTO.org

باید توجه داشت علی رغم تأکید بر اثرات قابل توجه این ویروس بر اقتصاد جهانی اما روی مدت زمان و دوام تأثیر اقتصادی آن ابهاماتی وجود دارد. همانند فرد سالمی که با ابتلا به آنفولانزای فصلی از ناخوشی کوتاه مدتی رنج می برد، بحران نیز می تواند کوتاه و سخت باشد. چنین ضربه «V شکلی» هنگام ظهور ویروس جدید کووید-۱۹ به نظر می رسد صرفاً کشور چین را درگیر کرده که با قدرت تمام به مقابله با آن پرداخت. لیکن زمانه تغییر کرده و ویروس به کشورهای زیادی سرایت کرده است. بنابراین مشخص است که این شوک اقتصادی می تواند باعث رنجی پایدار و به جای نهادن آسیب های عمیقی - بسیار وخیم تر از دیگر بیماری های فراگیر شود.

در ادامه پیامدهای شیوع کرونا بر اقتصاد جهانی از سه بعد پیامدها در بورس های جهانی، پیامدها در بازار نفت و پیامدها برای رشد اقتصادی جهان بررسی می شود.

۱-۱- پیامدهای شیوع کرونا در بورس‌های جهانی

با شیوع ویروس کرونا در نقاط مختلف جهان، بازارهای سرمایه در دنیا نسبت به تبعات شیوع گسترده این بیماری به شدت واکنش نشان دادند و شاخص‌های بورس جهان بدترین عملکرد را از زمان بحران مالی ۲۰۰۸ به ثبت رساندند. بازار بورس نیویورک که از آن به عنوان بزرگترین بازار داد و ستد بورس و اوراق بهادار نام برده می‌شود، روز ۱۲ مارس در آغاز روز کاری با کاهش کم سابقه ارزش شاخص‌های مهم همراه بود، به طوری که ارزش شاخص «داو جونز»^۱ در بازار سهام نیویورک حدود ۱۰ درصد سقوط کرد، رویدادی که از ماه اکتبر سال ۱۹۸۷ بی سابقه محسوب می‌شود و حتی پس از حملات یازده سپتامبر نیز چنین اتفاقی نیفتاده بود. شاخص «نزدک کامپوزیت» در بورس نیویورک هم در این روز ۹/۴۳ درصد از ارزش خود را از دست داد.

ارزش سهام در بازارهای بورس مهم اروپایی از جمله بازار پاریس، فرانکفورت و مادرید در ۱۲ مارس، دست کم ۱۰ درصد کاهش پیدا کرده است. بورس لندن نیز در ادامه رکود روزهای گذشته، در همان روز افت بیش از ۱۰ درصدی را تجربه کرد. این کاهش ارزش سهام بیشتر برای شرکت‌های هواپیمایی به ثبت رسیده است که در زمینه

^۱ - Dow Jones

پروازهای بین قاره‌ای فعالیت می‌کنند. انجمن بین‌المللی حمل و نقل هوایی^۱ پیش‌بینی کرده است که صنعت حمل و نقل هوایی در سال ۲۰۲۰، به دلیل شیوع ویروس کرونا، بدون لحاظ کردن حمل‌بار و تنها از محل کاهش تعداد مسافران بین ۶۳ تا ۱۱۳ میلیارد دلار (بسته به میزان شیوع ویروس) زیان متحمل شود. شورای جهانی سفر و گردشگری^۲ هم پیش‌بینی کرده است که همه‌گیر شدن ویروس کرونا ۵۰ میلیون شغل را در بخش سفر و گردشگری در سراسر جهان به خطر بیندازد و مسافرت در سراسر جهان ۲۵ درصد کاهش یابد.

باید توجه کرد که در روز جمعه ۱۳ مارس، اغلب بورس‌های اروپایی و آمریکایی روند بازگشتی و مثبت داشتند، اما این بازگشت‌ها بسیار کمتر از ۱۰ درصد بوده و اغلب حدود ۲ درصد. به اعتقاد تحلیل‌گران ریزش بورس‌های جهانی علاوه بر گسترش ویروس کرونا در اروپا و افزایش شمار مبتلایان و قربانیان این ویروس در ایالات متحده، ناشی از صدور فرمان جدید دونالد ترامپ مبنی بر وضع محدودیت یک ماهه برای ورود مسافران از حوزه شنگن به این کشور به دلیل شیوع کرونا هم بوده است.

سقوط بازارهای جهانی بورس که قاره آسیا و اقیانوسیه نیز از آن مستثنی نیستند، بیم فراگیر شدن یک بحران کم سابقه اقتصادی در جهان را تقویت کرده است. این در

۱ - International Air Transport Association (IATA)

۲ - The World Travel & Tourism Council (WTTC)

حالی است که جهش غیرمنتظره شیوع ویروس کرونا در میان کشورهای اروپایی و نیز تاکید سازمان جهانی بهداشت بر همه گیر بودن بیماری کووید-۱۹ از جمله دیگر علت‌های سقوط نگران کننده بازارهای بین‌المللی بورس و افت شدید بهای نفت در بازارهای جهانی عنوان شده است. با توجه به کاهش تقاضای موثر در سطح جهانی پیش‌بینی می‌شود برخی گروه‌ها و صنایع زیان سنگینی متحمل شوند و به دنبال آن قیمت سهام و شاخص بورس‌های بین‌المللی روند نزولی داشته باشند.

۱-۲- پیامدهای شیوع کرونا در بازار نفت

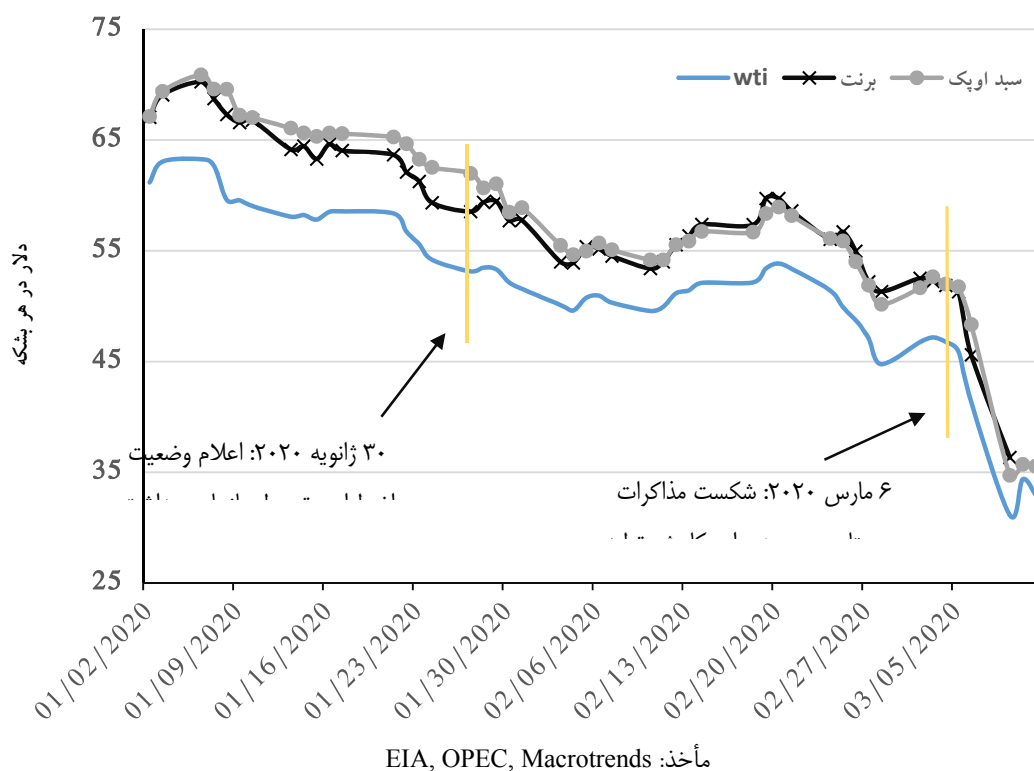
عرضه و تقاضای نفت و انتظارات بازیگران بازار جهانی نفت از تحولات آینده این بازار، مهم‌ترین عامل اثرگذار بر قیمت جهانی نفت است. از آغاز سال جدید میلادی، تحولات جهانی به گونه‌ای بوده که با اثرگذاری بر جانب عرضه و تقاضای نفت، زمینه کاهش شدید قیمت نفت فراهم شده است. مهم‌ترین عامل کاهش قیمت نفت از جانب تقاضا، انتشار ویروس کرونا در چین بوده است. این کشور بزرگ‌ترین واردکننده نفت خام جهان است و تغییر در تقاضای نفت چین می‌تواند بازار جهانی نفت را متأثر سازد. لذا با شیوع کرونا در این کشور و به دنبال آن کاهش فعالیت‌های اقتصادی، تقاضای نفت این کشور کاهش یافته و نگرانی‌ها نسبت به چشم‌انداز آتی تقاضای نفت در جهان، موجب کاهش قیمت نفت شده است. این وضعیت در نمودار شماره ۲، قابل مشاهده است.

با وجود اینکه اولین نشانه‌های ویروس کرونا در چین به ماه دسامبر ۲۰۱۹ باز می‌گردد، اما واکنش اصلی بازار نفت به شیوع این ویروس از اواسط ژانویه ۲۰۲۰ جدی شد و کاهش قیمت، روند شدیدتری یافت. براساس آمارها، قیمت نفت سبد اوپک در ۲ ژانویه ۲۰۲۰ حدود ۶۷/۱۲ دلار در هر بشکه بود که این میزان در ۴ فوریه ۲۰۲۰ به ۵۴/۶۴ دلار در هر بشکه رسید. بعد از این تاریخ در پی برآوردهای خوشبینانه از مهار ویروس کرونا در چین و همچنین افزایش احتمال کاهش تولید نفت از سوی کشورهای اوپک و غیر اوپک در نشست اوپک پلاس، قیمت نفت روند صعودی پیدا کرد و سبد اوپک در ۲۰ فوریه ۲۰۲۰ تا ۵۸/۹۴ دلار نیز افزایش یافت. از این تاریخ به بعد، انتشار خبرهایی مبنی بر انتشار ویروس کرونا در خارج از چین موجب شد که دوباره روند نزولی قیمت نفت آغاز شود و بدین ترتیب، قیمت سبد اوپک در ۵ مارس ۲۰۲۰ به ۵۱/۷۴ دلار در هر بشکه رسید.

در این بین، بررسی روند قیمت نفت در نمودار شماره ۲، نشان می‌دهد که از ۶ مارس ۲۰۲۰، قیمت نفت با سرعت بالایی کاهش یافته و این کاهش تنها به دلیل انتشار ویروس کرونا و کاهش تقاضای نفت نبوده، بلکه نتایج نشت اوپک پلاس موجب سقوط چشمگیر قیمت نفت شده است. در واقع تا قبل از نشست اوپک پلاس که در روزهای پنجم و ششم مارس ۲۰۲۰ برگزار شد، عامل اصلی افت قیمت نفت، کاهش تقاضای نفت ناشی از انتشار ویروس کرونا در جهان بود، اما انتشار نتایج برگزاری نشست اوپک

پلاس در تاریخ ۶ مارس و شکست مذاکرات عربستان و روسیه برای کاهش تولید نفت، عامل دیگری بود که سقوط قیمت نفت را تشدید کرد.

نمودار ۲- روند تغییرات شاخص قیمت نفت

به دلیل وابستگی بالای عربستان به درآمدهای نفتی، این کشور با شیوع کرونا و کاهش تقاضا و قیمت نفت، به دنبال آن بود که با همکاری روسیه، تولید نفت را کاهش دهد تا از این طریق از کاهش شدیدتر قیمت‌ها جلوگیری کند. عبدالعزیز بن سلمان،

وزیر انرژی عربستان، ویروس کرونا را همانند آتشی قلمداد کرده که به بازار نفت افتاده است. به گفته ایشان «تاثیر کرونا بر بازار نفت به مانند آتشی می ماند که به خانه‌ای افتاده است. می توان دو مواجهه با این شرایط داشت، مسئولانه عمل کرد و آتش نشانان را خبر کرد یا به دلیل اینکه ممکن است بازار نگران شود، برای خاموش کردن آتش اقدامی انجام نداد». از این رو، عربستان به عنوان بزرگترین تولید کننده نفت اوپک، برای جلوگیری از کاهش قیمت نفت، درخواست برگزاری نشست پیش از موعد را در ۵ و ۶ مارس مطرح کرد. در این نشست، کمیته مشترک فنی کشورهای عضو و غیرعضو اوپک پیشنهاد دادند، تولیدکنندگان عضو و غیرعضو اوپک موسوم به «اوپک پلاس» روزانه ۶۰۰ هزار بشکه از تولید خود بکاهند. با این حال در این نشست، روسیه با کاهش بیشتر تولید نفت مخالفت کرد و این موضوع آغاز جنگ قیمت بین دو کشور بزرگ تولید کننده نفت جهان یعنی عربستان و روسیه بود به گونه‌ای که عربستان پس از این نشست، قیمت نفت صادراتی خود را در بازارهای مختلف، بین ۶ تا ۸ دلار کاهش داد. عربستان درصدد است که با تخفیف بیشتر قیمت نفت، صادرات خود را افزایش دهد و از این طریق نیازهای ارزی خود را تأمین کند.

در مجموع باید گفت که اگرچه کاهش شدید قیمت نفت پس از نشست اوپک پلاس، مربوط به جانب عرضه بازار نفت بود، اما نباید از این موضوع غافل شد که انتشار ویروس کرونا و کاهش تقاضا، دلیل تشکیل نشست فوق العاده اوپک پلاس بود و اگر

انتشار این ویروس نبود، این امکان وجود داشت که رویه قبلی اوپک پلاس برای تنظیم بازار نفت کماکان برقرار باشد. لذا می‌توان گفت که در این مورد نیز انتشار ویروس کرونا و کاهش تقاضای نفت به طور غیرمستقیم بر سقوط قیمت نفت اثر گذار بوده است.

در این بین، با شیوع ویروس کرونا در کشورهای مختلف و عدم توافق کشورهای حاضر در نشست اوپک پلاس برای کاهش تولید نفت، موسسات، سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی فعال در حوزه انرژی، پیش‌بینی‌های خود از میزان تقاضا و قیمت نفت در سال ۲۰۲۰ را تعدیل کردند. براساس آخرین پیش‌بینی‌های آژانس بین‌المللی انرژی (IEA)^۱ که در ماه مارس سال جاری منتشر شده است، در سه ماهه نخست سال ۲۰۲۰، تقاضای نفت جهان نسبت به مدت مشابه سال ۲۰۱۹ حدود ۲/۵ میلیون بشکه در روز کاهش می‌یابد. همچنین میزان تقاضای نفت جهان در سال ۲۰۲۰ حدود ۹۰ هزار بشکه در روز نسبت به سال ۲۰۱۹ کاهش خواهد یافت. این نهاد بین‌المللی پیش از این در ماه فوریه پیش‌بینی کرده بود که تقاضای نفت جهان در سال ۲۰۲۰ حدود ۸۵۰ هزار بشکه در روز افزایش می‌یابد.^۲

بانک آمریکایی «گلدمن ساکس»^۳ نیز پیش‌بینی کرده که به دلیل کاهش تقاضای نفت ناشی از انتشار ویروس کرونا و عدم توافق روسیه و عربستان، این امکان وجود دارد

۱ - International Energy Agency.

۲ - IEA, Oil Market Report (OMR), March ۲۰۲۰.

۳ - Goldman Sachs

که قیمت نفت برنت تا ۲۰ دلار در هر بشکه برسد. همچنین جدیدترین برآوردهای شرکت خدمات مالی آمریکایی مورگان استنلی از تقاضای نفت حاکی از آن است که رشد تقاضای جهانی نفت در سال ۲۰۲۰ در حدود ۵۰۰ هزار بشکه در روز باشد. این بانک پیش از این رشد ۸۰۰ هزار بشکه‌ای تقاضای جهانی را در سال ۲۰۲۰ پیش‌بینی کرده بود. مجموعه این پیش‌بینی‌ها بر انتظارات بازیگران از آینده تقاضای نفت اثر گذاشته و کاهش بیشتر قیمت را تسهیل کرده است.

اگرچه ویروس کرونا با کاهش تقاضا موجب سقوط قیمت نفت شده است، اما باید این نکته را یادآور شد که کاهش شدید قیمت نفت، می‌تواند به کاهش عرضه نفت خصوصاً از جانب تولیدکنندگان پرهزینه منجر شود. یکی از کشورهایی که احتمال می‌رود با کاهش تولید نفت مواجه شود، ایالات متحده آمریکا است. براساس آمارهای اداره اطلاعات انرژی آمریکا^۱ (EIA)، میزان تولید نفت خام آمریکا در سال ۲۰۱۰ حدود ۵۴۰۴ هزار بشکه در روز بوده است که به لطف پیشرفت‌های صورت گرفته در بهره‌برداری از منابع نامتعارف، حجم تولید نفت خام این کشور در ماه‌های پایانی سال ۲۰۱۹ به ۱۲۴۶۳ هزار بشکه در روز افزایش یافته و آمریکا برای نخستین بار به یک صادرکننده خالص نفت و فرآورده تبدیل شده است. با توجه به اینکه تولید نفت از منابع نامتعارف آمریکا پرهزینه‌تر از تولید در کشورهای اوپک است، به نظر می‌رسد با کاهش

۱ - Energy Information Administration.

شدید قیمت نفت و عدم صرفه اقتصادی استخراج نفت شیل از برخی میادین این کشور، در ماه‌های آینده بخشی از تولیدکنندگان پرهزینه از بازار خارج شوند و این موضوع می‌تواند، اندکی از فشار اضافه عرضه در بازار نفت را بکاهد و به همان نسبت به افزایش قیمت نفت کمک کند.

۳-۱- پیامدهای شیوع کرونا برای رشد اقتصادی جهان

ویژگی مهم گسترش کرونا از نظر اقتصادی این است که این بحران هم باعث شوک منفی عرضه و هم شوک منفی تقاضا است. شوک منفی عرضه به دلیل برهم خوردن زنجیره تأمین، کاهش عرضه نیروی کار و کاهش بهره‌وری رخ داده است و شوک منفی تقاضا هم ناشی از نااطمینانی مصرف‌کنندگان و افزایش پس‌انداز احتیاطی، کاهش مسافرت‌ها و کاهش قدرت خرید است. بسیاری از اقتصاددانان بر این باورند که ضربه کرونا بر اقتصاد جهان شدید است، اما عمق خسارت به راحتی قابل برآورد نیست و برای کمی کردن میزان خسارت باید کمی صبر کرد. با این وجود تعدادی از موسسات معتبر بین‌المللی در هفته‌های اخیر برآوردهای خود از اثرات اقتصادی کرونا را ارائه کرده‌اند و برخی هم این برآوردها را با تغییرات شرایط به روز کردند.

جدول ۲- تعدیل پیش‌بینی OECD از نرخ رشد اقتصادی برخی کشورها به

واسطه شیوع کرونا

کشور	پیش‌بینی قبل از شیوع کرونا	پیش‌بینی پس از شیوع کرونا	تغییر میزان پیش‌بینی
استرالیا	۲/۳	۱/۸	-۰/۵
کانادا	۱/۶	۱/۳	-۰/۳
آلمان	۰/۴	۰/۳	-۰/۱
فرانسه	۱/۲	۰/۹	-۰/۳
ایتالیا	۰/۴	۰	-۰/۴
ژاپن	۰/۶	۰/۲	-۰/۴
کره جنوبی	۲/۳	۲	-۰/۳
مکزیک	۱/۲	۰/۷	-۰/۵
ترکیه	۳	۲/۷	-۰/۳
بریتانیا	۱	۰/۸	-۰/۲
آمریکا	۲	۱/۹	-۰/۱
برزیل	۱/۷	۱/۷	۰
چین	۵/۷	۴/۹	-۰/۸
هند	۵	۴/۸	-۰/۲
روسیه	۱/۶	۱/۲	-۰/۴

منبع: سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)

سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) یکی از نخستین نهادهایی بود که در گزارشی که در ۲ مارس منتشر شد، به دلیل شیوع کرونا، تعدیلاتی در نرخ‌های رشد اقتصادی کشورها که پیشتر اعلام کرده بود، صورت داد. این سازمان پیش‌بینی کرد که چنانچه گسترش ویروس کرونا در بقیه جهان در حد چین گسترده نباشد، رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۲۰ نسبت به پیش‌بینی‌های قبلی نیم درصد کاهش یابد و به ۲/۴ درصد برسد. اما اگر گسترش ویروس در بقیه نقاط هم شدید باشد، رشد اقتصادی جهان می‌تواند تا یک و نیم درصد کاهش یابد. این سازمان پیش‌بینی کرده است که در سناریوی گسترش محدود، شیوع کرونا رشد اقتصادهای مهم جهان در سال ۲۰۲۰ را به صورتی که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود تحت تأثیر قرار دهد.

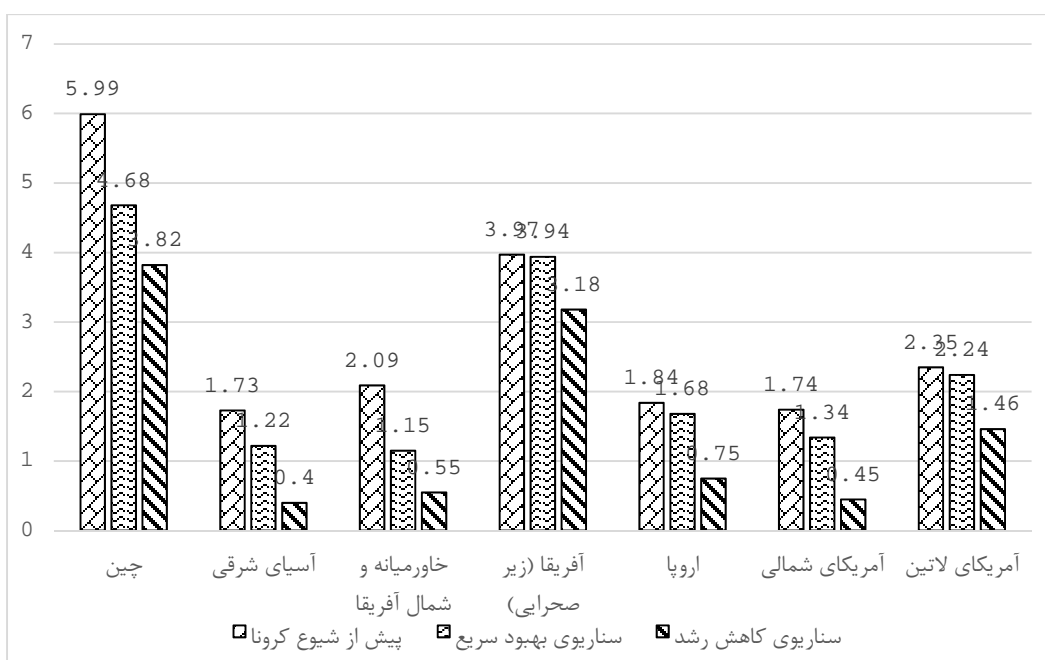
با توجه به سرعت بالای تحولات و پخش شدن این ویروس در سطح جهان، به تدریج برآوردهای صورت گرفته از اثرات منفی کرونا بر اقتصاد جهانی هم تغییر کردند. موسسه مکنزی^۱ در گزارش ۹ مارس ۲۰۲۰ خود پیش‌بینی کرده است که به احتمال زیاد چین به عنوان اولین کشور بهبود خواهد یافت؛ اما تأثیر جهانی شیوع این ویروس بسیار طولانی‌تر احساس خواهد شد و این انتظار وجود دارد که رشد جهانی برای سال ۲۰۲۰ کاهش شدیدی یابد. موسسه مکنزی سه سناریوی بهبود سریع، سناریوی پایه (سناریوی کاهش رشد) و سناریوی بدبینانه (همه‌گیری و رکود اقتصاد جهانی) معرفی

۱ - McKinsey

کرده است. در سناریوی بهبود سریع که غیرمحمتمل‌ترین سناریو هم عنوان شده است، شیوع بیماری به صورت محلی و اثرات اقتصادی آن هم محدود به فصل اول سال میلادی در نظر گرفته شده است. در این حالت مکنزی پیش‌بینی کرده است که رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۲۰ از ۲/۵ درصد که پیشتر پیش‌بینی شده بود به ۲ درصد کاهش یابد. در سناریوی کاهش رشد فرض شده است که شیوع بیماری در آسیای شرقی، خاورمیانه و اروپا تا ابتدای سه ماهه دوم سال میلادی ادامه یابد، اما در سه ماهه سوم سال فضای اقتصاد جهانی و میزان تقاضا به تدریج بهبود یابد. در این سناریو پیش‌بینی شده است که شیوع بیماری منجر به کاهش رشد اقتصاد جهانی به محدوده ۱ تا ۱/۵ درصد شود. در سناریوی بدبینانه، ویروس کرونا در مراکز شیوع فعلی و نیز مراکز جدید مانند آمریکای شمالی، آمریکای جنوبی و آفریقا به سرعت رشد خواهد نمود، ویروس فصلی نیست و عدم اطمینان مصرف‌کنندگان، تقاضای پایین و مشکلات زنجیره تأمین کالاها تا پایان سال ۲۰۲۰ ادامه می‌یابد. این سناریو می‌تواند باعث ایجاد رکود اقتصادی در جهان گردد و در این حالت رشد اقتصادی جهان در دامنه مثبت ۰/۵ تا منفی ۱/۵ درصد پیش‌بینی شده است. این موسسه جزئیات بیشتری در خصوص رشد اقتصادی مناطق جهان هم برای دو سناریوی اول و دوم ارائه کرده است که در نمودار شماره ۳ ارائه شده است.

نمودار ۳- پیش‌بینی مکنزی از تغییرات نرخ رشد اقتصادی جهان بواسطه

شیوع کرونا

دیوید مالپاس^۱ رییس بانک جهانی با اشاره به اینکه بسیاری از کالاهای چینی به طور معمول توسط هواپیماهای مسافربری جابجا می‌شوند، اظهار کرده است که کاهش پروازهای مسافربری از چین زنجیره تولید و عرضه را در جهان تحت تأثیر قرار خواهد داد و منجر به کند شدن زنجیره‌های تولید می‌شود. در حالیکه تمرکز اولیهاقتصاددان‌ها بر این موضوع معطوف بود که بی‌ثباتی ناشی از شیوع

^۱- David Malpass

کرونا چگونه بر تقاضای کالا در

سطح جهان تاثیر می گذارد، بعداً توجهات بر تأثیرات اختلال در تامین کالاها یا واسطه‌ها جلب شد. به عنوان مثال، در این زمینه می توان به شرکت خودروسازی هیوندای کره جنوبی اشاره کرد که اعلام کرده است به دلیل شیوع ویروس کرونا در چین و بروز اختلال در چرخه تامین قطعات مورد نیاز این شرکت، خط تولید خود در کره جنوبی را متوقف می کند.

همچنین

شرکت خودروسازی نیسان به دلیل نرسیدن قطعات خود در واز چین، یکبار کارخانه‌های خود در ژاپن را موقتاً تعطیل کرد.

موسسه رتبه‌بندی مودیز^۱ هم با بازنگری خود در رشد اقتصاد جهانی در سال ۲۰۲۰، آنرا از ۲/۴ به ۱/۲ کاهش داد. این موسسه در یکی از آخرین گزارشات خود به این موضوع اشاره می کند که هرچند پیشتر گمان بر این بود که اثر عمده شیوع کرونا بر اقتصاد جهان به طور عمده از سه کانال کاهش تقاضای کل در چین، کاهش مسافرت در سطح جهان و اختلال در زنجیره‌های تولید در شرق آسیا باشد، اما اکنون واضح است که شوک ناشی از شیوع ویروس از طریق کاهش تقاضای داخلی کالاهای غیرقابل مبادله هم می تواند اقتصاد جهانی را تحت تأثیر قرار دهد.

^۱ - Moody's

باید به این موضوع اشاره کرد که به نظر می‌رسد دست‌کم چهار عامل وجود دارد که می‌تواند دقت پیش‌بینی‌های صورت گرفته از تغییرات رشد جهانی را به چالش بکشد و وضعیت را از آنچه در این پیش‌بینی‌ها دیده شده است هم بدتر کند،

- نخست این که گسترش ویروس در سطح جهان از آنچه پیش‌بینی شده است بیشتر شود.

- دوم این که اثرات اقتصادی عمیق‌تر و شدیدتر باشند.

- سوم تحولات پیش‌بینی نشده بازار نفت و کاهش قابل توجه قیمت بعد از اختلافات عربستان و روسیه که به عقیده برخی کارشناسان بیش از آن که منافع برای مصرف‌کنندگان ایجاد کند، کشورهای تولیدکننده را با بحران مواجه خواهد ساخت.

- در نهایت سیاست‌های اقتصادی انبساطی یا حمایتی که کشورهای درگیر به تدریج در حال اعلام و اجرایی کردن آنها هستند که می‌تواند عملکرد اقتصادها را تحت تأثیر قرار دهد.

۲- پیامدهای شیوع کرونا برای اقتصاد ایران

ورود ویروس کرونا به ایران، به صورت رسمی در تاریخ ۲۹ بهمن ۱۳۹۸ از سوی وزارت بهداشت تأیید شد. تا ظهر روز ۲۵ اسفند، ایران با ثبت ۱۳۹۳۸ مورد ابتلا و ۷۲۴ مورد

مرگ ناشی از ویروس کرونا، از نظر گسترش این ویروس پس از چین و ایتالیا در جایگاه سوم جهان قرار گرفته است. پس از تأیید رسمی ورود ویروس به ایران و افزایش تعداد مبتلایان در روزهای گذشته جنبه‌های مختلف زندگی در ایران و ارتباطات ایران با سایر کشورها هرچه بیشتر تحت تأثیر قرار گرفته است. با توجه به دستورالعمل‌های بهداشتی که برای کاهش سرعت گسترش ویروس مورد تأکید قرار گرفته است، فعالیت‌های اقتصادی از موارد مختلفی مانند کاهش رفت و آمدها، نااطمینانی و احتیاط مصرف‌کنندگان، تعطیلی کسب‌وکارهای عمومی و اجتماعات و مسدود شدن مسیرهای ارتباطی با سایر کشورها اثر پذیرفته است. در ادامه تلاش شده است تا تأثیرات شیوع ویروس کرونا در ایران و سایر کشورهای جهان بر اقتصاد ایران مورد بررسی قرار گیرد.

۱-۲- تجارت خارجی

یکی از پیامدهای شیوع ویروس کرونا که بلافاصله توجه کارشناسان را به خود جلب کرد، تغییر در جریان تجارت در سطح جهان بود، ایران هم چه در زمانی که ویروس به طور عمده در چین شیوع داشت و چه اکنون که در کشورهای بسیاری از جمله ایران گسترش یافته، فارغ از این تحولات نبوده است. در ادامه تأثیرات شیوع کرونا بر تجارت خارجی کشور در دو بعد صادرات نفت و تجارت غیرنفتی مورد توجه قرار گرفته است.

۱-۱-۲- صادرات نفت

اثرات انتشار ویروس کرونا بر صادرات نفتی ایران را می‌توان از چند جنبه مورد بررسی قرار داد. نخست اینکه، چین یکی از بزرگ‌ترین مشتریان نفتی ایران است و کاهش حجم تقاضای نفت این کشور به دلیل شیوع ویروس کرونا، حجم اندک صادرات نفت ایران به این کشور را با محدودیت بیشتری مواجه می‌سازد. خبرها حاکی از آن است که به دلیل کاهش فعالیت‌های اقتصادی و محدودیت‌های سفر در این کشور، مصرف فرآورده‌های نفتی چین کاهش و پالایشگاه‌های این کشور مجبور شده‌اند که ظرفیت تولید خود را کاهش دهند. هم‌اکنون براساس برآوردها، میزان صادرات نفت خام عربستان به چین، در حدود ۵۰۰ هزار بشکه در روز کاهش یافته و با توجه به وضعیت تحریمی، صادرات نفت ایران به چین بسیار دشوارتر از رقبای آن است. لذا نخستین اثر ویروس کرونا بر ایران، از حیث کاهش و حتی قطع صادرات نفت خام به چین، قابل توضیح است. دوم اینکه به دلیل سقوط قیمت نفت به حدود ۳۵ دلار (به دلیل کاهش تقاضا و اضافه عرضه نفت ناشی از شکست نشست اوپک پلاس)، حتی اگر مقدار صادرات نفت ایران تغییری نداشته باشد، میزان درآمدهای ارزی صادرات نفت حدوداً نصف خواهد شد. البته باید توجه داشت قیمت نفت صادراتی ایران به دلیل درجه API آن، کمتر از قیمت سبب اوپک است. همچنین به دلیل شرایط تحریمی کشور، برای فروش نفت

هزینه‌ها و همچنین تخفیف‌های بیشتری باید در نظر گرفته شود که این امر به کاهش بیشتر درآمد صادراتی نفت ایران منجر خواهد شد.

۲-۱-۲- تجارت غیرنفتی

به‌رغم کاهش تجارت ایران و چین در نتیجه تحریم‌های یکجانبه آمریکا، چین همچنان شریک اول تجاری ایران باقی مانده است. در سال ۲۰۱۹ مجموع مبادلات تجاری ایران و چین به حدود ۲۳ میلیارد دلار رسیده است. این در حالی است که هم‌زمان مبادلات تجاری ایران با چین در سال ۲۰۱۷ حدود ۳۷ میلیارد دلار بوده است. از میزان مبادلات تجاری در سال ۲۰۱۹، ۱۳ میلیارد دلار صادرات ایران به چین و حدود ۱۰ میلیارد دلار نیز واردات ایران از چین بوده است. براساس آمار داخلی هم در ۱۰ ماهه نخست سال ۱۳۹۸، چین با ۸/۳ میلیارد دلار مقصد اول صادراتی ایران بوده است، به علاوه عراق و به ویژه امارات به عنوان شرکای دوم و سوم صادراتی ایران هم می‌توانند به‌نوعی بخش‌های کالاهای ایران را با صادرات مجدد به چین رسانده باشند. همچنین چین نخستین شریک وارداتی ایران هم است و پس از چین در رتبه دوم امارات قرار دارد که در واقع بخشی از کالاهای وارداتی از امارات هم از چین وارد می‌شود.

با توجه به ممنوعیت پروازهای ایران به چین و برعکس، می‌توان انتظار داشت که حجم تجارت به خصوص در کوتاه مدت باشد بیشتر تحت تأثیر قرار گیرد. بادر نظر داشتن این که اقتصاد ایران تحت تحریم‌های اقتصاد آمریکا، گزینه‌های معدودتری برای تجارت در اختیار دارد، مختل شدن تجارت با چین می‌تواند هم بر صادرات غیرنفتی کشور و هم زنجیره تأمین کالاهای واسطه‌ای صنایع تولیدی کشور آسیب جدی وارد کند. به عبارت دیگر هم صادرات کالاهای غیرنفتی چون محصولات پتروشیمی، مواد فلزی و معدنی با کندی مواجه خواهد شد و هم تولید برخی از کالاهای داخلی وابسته به مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای چینی هم ممکن است در چندماه آتی با اختلال مواجه شود.

با توجه به اینکه چین بزرگترین مشتری محصولات پتروشیمی ایران است، کاهش فعالیت‌های اقتصادی این کشور، می‌تواند به کاهش واردات محصولات پتروشیمی ایران منجر گردد که این موضوع نیز بر درآمدهای ارزی غیرنفتی اثر گذار است. به علاوه با در نظر داشتن این که قیمت محصولات پتروشیمی به قیمت نفت وابسته است و قیمت نفت کاهش قابل توجهی یافته است، لذا از این حیث نیز کاهش درآمدهای ارزی غیرنفتی ناشی از صادرات پتروشیمی، باید مورد توجه قرار گیرد.

در چند سال اخیر مقامات حوزه گردشگری کشور تأکید زیادی بر افزایش میزان جذب توریست‌های چینی به کشور داشته‌اند و در خرداد ماه ۱۳۹۸ رئیس‌سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری از هدف گذاری برای ۳۸ برابر شدن تعداد

توریست‌های چینی در ایران طی ۵ سال و جذب و میلیون گردشگر چینی خبر داد.
در این راستا نیز دولت

اقدام به حذف پروا دید برای چینی‌ها کرد تا گردشگران چینی با سهولت وارد ایران شوند. در پی این اقدام ورود گردشگران چینی به ایران در پاییز امسال نسبت به دوره مشابه سال قبل ۱۰ درصد افزایش داشت، با این حال هنوز تعداد گردشگران چینی در ایران در هر سال کمتر از ۱۰۰ هزار نفر است. در شرایط فعلی بحران به وجود آمده بواسطه ویروس کرونا می‌تواند در این برنامه و روند افزایشی توریست‌های چینی در ایران وقفه بزرگی ایجاد کند. فراتر از این، قرار گرفتن ایران در کانون گسترش کرونا در خاورمیانه و توقف پروازها از کشورهای همسایه به ایران و بسته شدن مرزهای زمینی، میزان ورود گردشگران به کشور از سایر کشورها (به ویژه گردشگران حوزه سلامت) را هم کاهش خواهد داد. همچنین با توجه به لغو شدن پروازهای مسافری بین‌المللی در ایام نزدیک به نوروز می‌توان انتظار داشت که میزان خروج گردشگران از کشور هم کاهش قابل توجهی یابد که به معنی کاهش واردات خدمات است.

اثر دیگر شیوع ویروس کرونا بر تبادلات خارجی ایران به طور عمده از مسیر کاهش تقاضا و رکود جهانی است. به نظر می‌رسد کاهش رشد اقتصاد چین و سایر اقتصادهای مهم جهان بر اقتصاد ایران نیز تاثیرگذار باشد. با کاهش تقاضای داخلی و همچنین کاهش خرید محصولات نهایی در چین و سایر کشورها، خرید مواد اولیه و خام توسط تولیدکنندگان

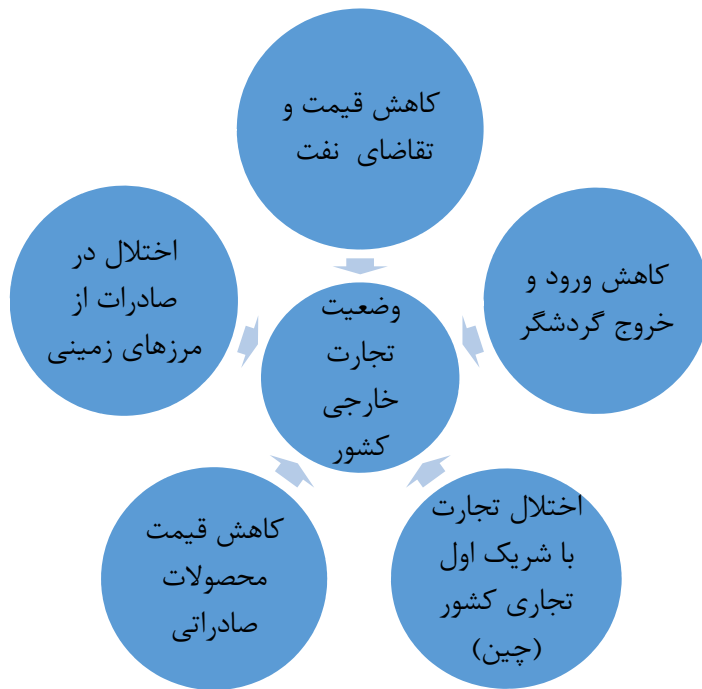
و در ادامه قیمت این مواد کاهش خواهد یافت و با توجه به این که بخش مهمی از صادرات غیرنفتی کشور را محصولات با حداقل فرآوری و مواد خام یا معدنی تشکیل می‌دهد، این موضوع ارزآوری صادرات غیرنفتی را کاهش خواهد داد. از سوی دیگر با کاهش تقاضای کل جهان برای کالاهای خام یا محصولات پتروشیمی ارزش افزوده پایین،

در عمل رقابت‌ها برای فروش این نوع کالاها بیشتر می‌شود و تحریم‌ها به عنوان عاملی منفی نقش پررنگ‌تری در بازارهای خارجی ایفا خواهد کرد، بنابراین شرکت‌های ایرانی احتمالاً

مجبور به تخفیف‌های بیشتر خواهند شد که از این محل هم ارزش صادرات غیرنفتی می‌تواند کاهش یابد. البته با کاهش قیمت مواد اولیه در سطح جهان، بخشی از واردات کشور هم ممکن است با هزینه پایین‌تری انجام شود اما به نظر نمی‌رسد این کاهش قابل توجه باشد زیرا بخش مهمی از واردات کشور را محصولات کارخانه‌ای و مواد غذایی تشکیل می‌دهند که قیمت آنها در نتیجه رکود جهانی به میزان مواد اولیه کاهش نخواهد یافت.

پس از اعلام شیوع ویروس کرونا در ایران، از هفت همسایه‌ای که با کشورمان مرز مشترک زمینی دارند، ۶ همسایه یعنی عراق، ترکیه، ترکمنستان، آذربایجان، پاکستان و کویت تدابیر ویژه‌ای برای محدودیت در رفت و آمد به کشورمان به اجرا گذاشتند که از بسته شدن مرزهای زمینی تا توقف پروازها به مبدا و مقصد ایران را شامل می‌شود.

هر چند که آمار و اطلاعات به روز در خصوص تغییرات وضعیت تبادلات زمینی ایران با کشورهای یادشده در نتیجه شیوع ویروس کرونا وجود ندارد، اما از آنجایی که تبادلات زمینی ایران با کشورهای همسایه از جمله عراق بعد از تحریم‌ها اهمیت بیشتری در تجارت خارجی کشور پیدا کرده است، می‌توان گفت که بستن مرزها اثرات مهمی بر روند تجارت خارجی کشور خواهد گذاشت. در ده ماهه نخست سال ۱۳۹۸، عراق با سهم نزدیک به ۲۳ درصدی دومین مقصد کالاهای صادراتی ایران بوده است. ترکیه با سهم نزدیک به ۱۲ درصدی در رده سوم، امارات با سهم نزدیک به ۱۱ درصدی در رده چهارم و افغانستان با سهم ۵/۵ درصدی از کل ارزش صادرات ایران در رده پنجم قرار گرفته است. بنابراین طبیعی است که مسدود شدن مرزهای کشور با این کشورهای همسایه می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر روند صادرات داشته باشد.

نمودار ۴- مسیرهای اثرگذاری شیوع کرونا بر وضعیت تجارت خارجی کشور

طبق آمار ارائه شده توسط دبیر شورای اطلاع رسانی گمرک، در فاصله زمانی ۲۹ بهمن ماه تا ۱۳ اسفند ماه نزدیک به یک میلیون و ۷۱۱ هزار و ۹۰۶ تن کالا به ارزش یک میلیارد و ۹۱۵ میلیون و ۶۵۱ هزار و ۱۶۴ دلار وارد کشور شده است. سال گذشته در این فاصله زمانی (۲۹ بهمن ماه تا ۱۳ اسفند ماه) یک میلیون و ۲۶۳ هزار و ۸۸۶ تن کالا به ارزش یک میلیارد و ۸۲۱ میلیون و ۳۴۸ هزار و ۵۴۳ دلار وارد کشور شده بود. مقایسه این آمار نشان می‌دهد که با وجود شیوع ویروس کرونا، واردات در مقایسه با مدت مشابه سال قبل از لحاظ وزنی ۳۵/۵ درصد و از لحاظ ارزش ۵/۱ درصد رشد داشته است.

در این بازه زمانی همچنین چهارمیلیون و ۱۱۵ هزار و ۳۳۱ تن کالا! بهارزشیکمیلیارد و ۲۸۵ میلیون و ۳۰۵ هزار و ۷۵۰ دلار صادر شد! کهنسبتبها این بازه زمانی در سال گذشته از لحاظ وزنی ۲۰ درصد و از لحاظ ارزش ۳۰ درصد کاهش داشته است. اگر دو هفته قبل بعد از شیوع کرونا در حوزه تجارت غیرنفتی مقایسه کنیم، در واردات از لحاظ وزنی ۱۲/۵ درصد رشد را شاهد بودیم و در صادرات کاهش ۳۴ درصدی را از لحاظ وزنی داشته‌ایم. در این خصوص که چرا در دو هفته پس از شیوع ویروس در ایران صادرات کاهش قابل توجهی داشته است اما واردات افزایش داشته است به نظر می‌رسد بتوان به این موضوع اشاره کرد که عمده واردات کشور از طریق بنادر انجام می‌شود که کمتر تحت تأثیر شیوع ویروس قرار گرفته است، اما بخش مهمی از صادرات غیرنفتی به کشورهای چینی، عراق، ترکیه و ترکمنستان از طریق مرزهای زمینی انجام می‌شود که به سرعت تحت تأثیر قرار گرفته‌اند. بنابراین می‌توان انتظار داشت که در هفته‌های آتی اثرات شیوع ویروس کرونا بر واردات کشور هم نمایان شود. با توجه به مجموع موارد مطرح شده، مسیرهای اثرگذاری شیوع کرونا بر تجارت خارجی کشور در نمودار شماره ۴ آورده شده است.

۲-۲- تولید و اشتغال

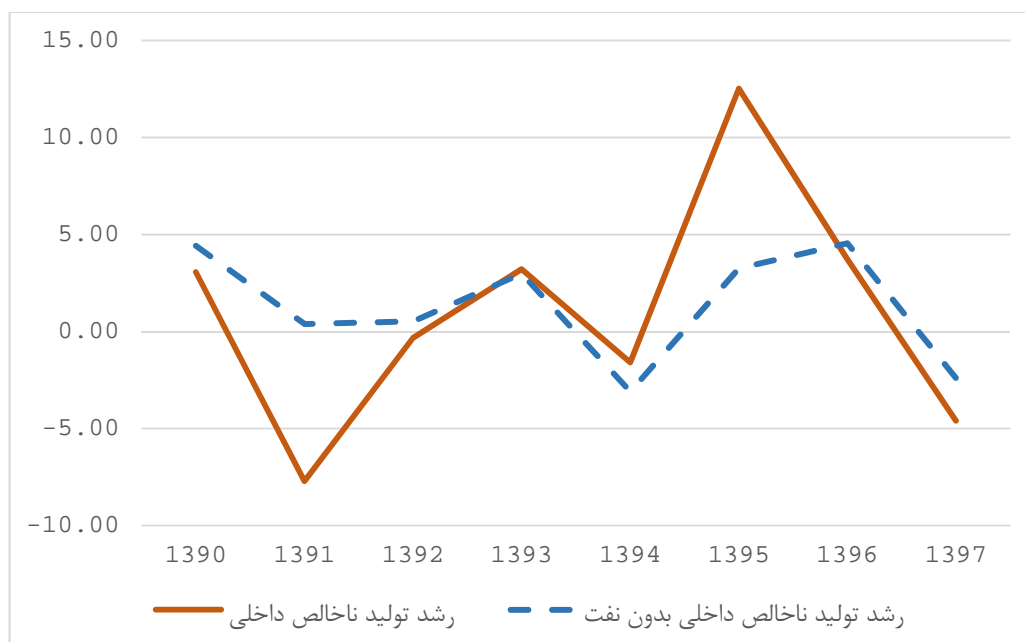
۱-۲-۲- وضعیت تولید و اشتغال قبل از کرونا

تولید

تولید ناخالص داخلی کشور به عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای کلان اقتصادی در دو سال اخیر وضعیت چندان مناسبی نداشته است. خروج آمریکا از برجام در سال ۱۳۹۷ محدودیت‌های زیادی در حوزه مبادلات مالی و تجاری برای کشور ایجاد کرد. بخش عمده‌ای از درآمدهای ارزی کشور از محل فروش نفت حاصل می‌شد که با بازگشت تحریم‌های نفتی، به شدت محدود شد. تحریم‌های مالی و تجاری به افزایش هزینه‌های مبادلاتی انجامید که این موضوع به نوبه خود تقویت‌کننده افزایش قیمت‌ها شد. افزایش نااطمینانی‌ها و انتظارات تورمی، بی‌ثباتی در بازار ارز و نوسانات سایر بازارها علاوه بر بی‌ثبات کردن اقتصاد و افزایش تورم منجر به صدمه‌های جدی بر پیکر تولید کشور شد. مجموعه چنین عواملی باعث شد به رغم رشد مثبت سالهای ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ و پیش‌بینی تداوم آن برای سال ۱۳۹۷، در عمل در سال ۱۳۹۷ اقتصاد کشور با رشد منفی ۴/۹ درصدی مواجه شود. در نمودار شماره ۵ رشد تولید ناخالص داخلی کشور با نفت و بدون نفت در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ نمایش داده شده است.

نمودار ۵- رشد تولید ناخالص داخلی و رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت -

درصد

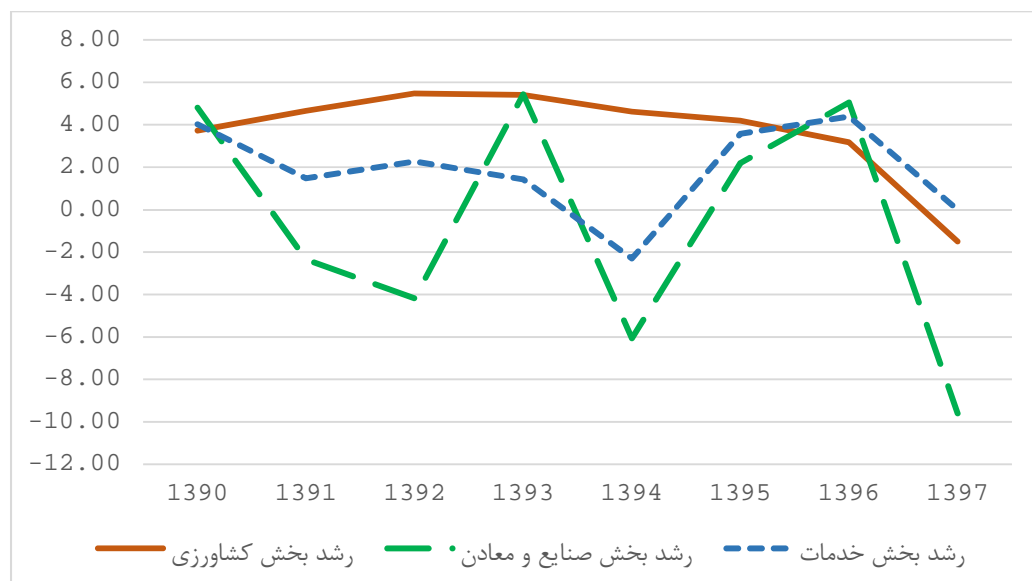
منبع: مرکز آمار ایران.

ملاحظه می‌شود که رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت در سال ۱۳۹۷ کاهش کمتری را نسبت به کل تولید ناخالص داخلی تجربه کرده است (۲/۴- درصد) که با توجه به تحریم‌های شدید نفتی دور از انتظار نبوده است. البته باید توجه داشت که این رشد منفی تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۷ در درون بخش‌های عمده اقتصادی بطور متناسب رخ نداده است. به طوریکه بخش صنعت و معدن با بیشترین آسیب مواجه بوده

و رشد ۹/۶- درصدی داشته است. رشد تولیدات کارخانه‌ای نیز در سال ۱۳۹۷ برابر با ۵/۶- درصد بوده است.

در نمودار شماره ۶ رشد بخش‌های عمده اقتصادی در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷ آورده شده است. در سال ۱۳۹۷ بخش کشاورزی رشد ۱/۵- درصدی را تجربه کرده و بخش خدمات با رشد صفر نسبت به سال ۱۳۹۶ بدون تغییر باقی مانده است.

نمودار ۶- رشد بخش‌های عمده اقتصادی - درصد

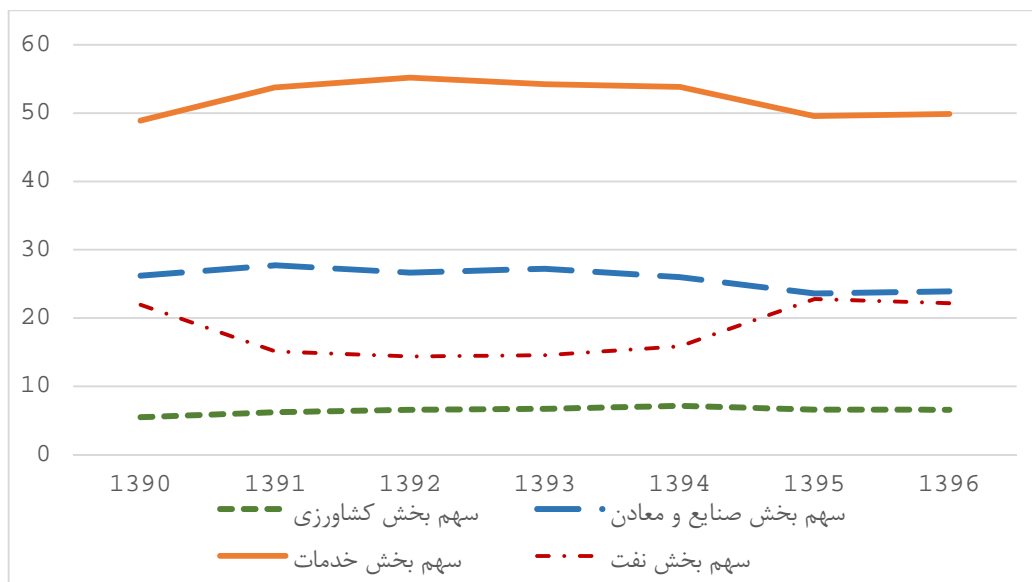
منبع: مرکز آمار ایران.

بخش خدمات بالاترین سهم را در تولید ناخالص داخلی دارد و در سال‌های اخیر

سهم در حدود ۵۰ درصدی از کل تولید ناخالص داخلی را داشته است. در سال ۱۳۹۶

بخش صنعت سهم ۲۴ درصدی و بخش کشاورزی سهم ۷ درصدی از تولید ناخالص داخلی داشته‌اند. تحول سهم بخش‌های اقتصادی کل تولید در کشور در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۶ در نمودار شماره ۷ ارائه شده است. شناخت کافی از سهم بخش‌های اقتصادی، برآوردی از میزان آسیب‌پذیری تولید در بخش‌های مختلف را در اختیار ما قرار می‌دهد. باید دقت داشت که ویروس کرونا منجر به تعطیلی بسیاری از کسب و کارهای حوزه خدمات گشته و این بخش ۵۰ درصد از بار ارزش افزوده کل اقتصاد را به دوش می‌کشد و بنابراین اثر قابل توجهی بر تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۹۹ خواهد داشت.

نمودار ۷- سهم بخش‌های عمده اقتصادی از تولید ناخالص داخلی - درصد

منبع: مرکز آمار ایران.

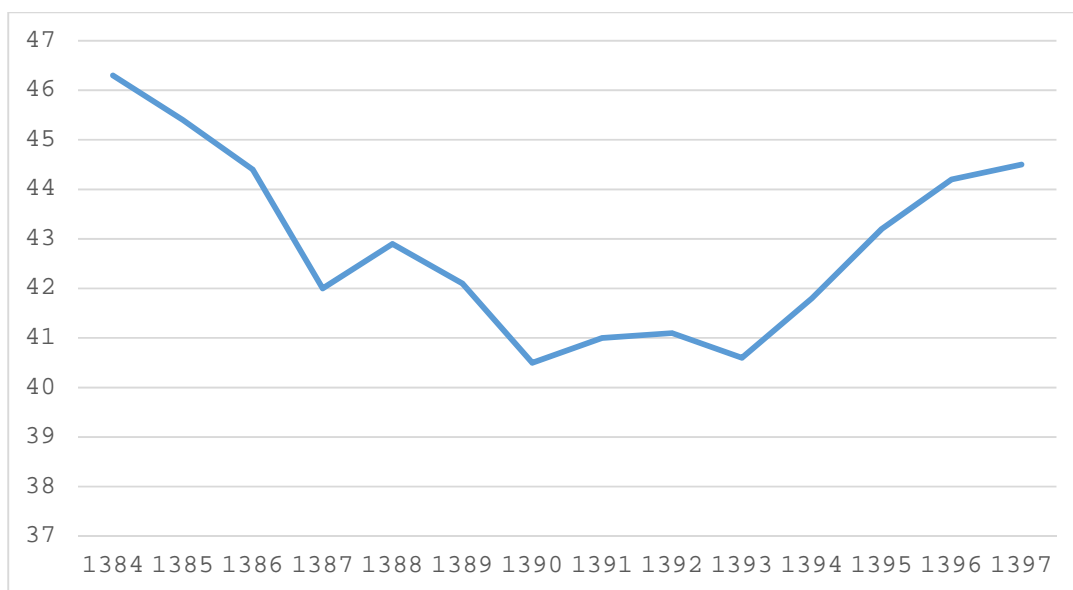
مرکز آمار ایران در گزارشی پیش بینی کرده است که نرخ رشد تولید ناخالص داخلی با نفت در سال ۷/۱۳۹۸۲- درصد و نرخ رشد محصول ناخالص داخلی بدون نفت به صفر درصد خواهد رسید. صندوق بین‌المللی پول قبل از موضوعیت یافتن ویروس کرونا، رشد تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۱۳۹۸ را ۹/۴۶- درصد و برای سال ۱۳۹۹ مثبت ۰/۰۶ درصد (تقریباً صفر) پیش بینی کرده است که با توجه به اتفاقات مربوط به ویروس کرونا به طور قطع این پیش‌بینی‌ها تعدیل شده و کاهش خواهند یافت که در ادامه به این موضوع پرداخته خواهد شد.

اشتغال

اشتغال نیز از دیگر متغیرهای کلان اقتصادی است که جزو اهداف دولت بوده و تحولات آن بر نحوه سیاستگذاری دولت اثرگذار است. نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به عنوان نماگر میزان عرضه نیروی کار در سال ۱۳۹۷ معادل ۴۴/۵ درصد بوده است و همانطور که در نمودار شماره ۷ نمایش داده شده است از سال ۱۳۹۴ این نماگر روند افزایشی داشته است. در تابستان ۱۳۹۸ نرخ مشارکت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به ۴۴/۹ رسیده است که نسبت به تابستان ۱۳۹۷ افزایش ۰/۲ درصدی داشته است. در تابستان ۱۳۹۸ نرخ مشارکت مردان ۷۲/۲ و برای زنان ۱۷/۶ بوده است که نسبت به

مقادیر متناظر در تابستان ۱۳۹۷ به ترتیب افزایش ۰/۵ درصدی و کاهش ۰/۲ درصدی نشان می‌دهند.

نمودار ۷ - روند نرخ مشارکت اقتصادی - درصد

منبع: مرکز آمار ایران.

بنابر اعلام مرکز آمار ایران نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۷، افزایش ۰/۱ درصدی نسبت به سال قبل را تجربه کرده است که شاید با توجه به رشد منفی اقتصادی در سال ۱۳۹۷ انتظار افزایش بیشتر نرخ بیکاری وجود داشت. طبق آخرین آمار اعلام شده توسط مرکز آمار، در پاییز سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاری کاهش ۱/۲ واحد درصدی نسبت به پاییز ۱۳۹۷ داشته است. اگر چه صندوق بین المللی پول نرخ بیکاری ایران برای سال ۱۳۹۸ را

۱۶/۸ درصد پیش بینی کرده است و همچنین پیش بینی این سازمان برای نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۹ معادل ۱۷/۴ درصد است.

جدول ۳- نماگرهای بیکاریدر سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸- درصد

پاییز ۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	
۱۰/۶	۱۲	۱۱/۹	۱۲/۴	نرخ بیکاری
۸/۹	۱۰/۴	۱۰/۱	۱۰/۵	نرخ بیکاری مردان
۱۷/۳	۱۸/۹	۱۹/۶	۲۰/۷	نرخ بیکاری زنان
۱۱/۸	۱۳/۵	۱۳/۳	۱۳/۷	نرخ بیکاری شهری
۷	۷/۹	۸/۱	۸/۹	نرخ بیکاری روستایی
-	۲۵/۱	۲۵/۱	۲۵/۹	نرخ بیکاری ۱۵ تا ۲۹ ساله
-	۱۸/۱	۱۹	۲۰	نرخ بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی

منبع: مرکز آمار ایران.

در خصوص سهم بخش‌های اقتصادی باید گفت که در سال ۱۳۹۷ بخش خدمات با ۵۰/۳ درصد بالاترین سهم از اشتغال و بخش صنعت و کشاورزی به ترتیب سهم ۳۲/۰ و ۱۷/۷ درصدی از اشتغال را داشته‌اند. در پاییز سال ۱۳۹۸ نیز سهم بخش‌های اقتصادی

از اشتغال برای کشاورزی، صنعت و خدمات به ترتیب ۱۷/۱، ۳۲/۹ و ۵۰ درصد بوده است.

آنچه تاکنون دیدیم مروری اجمالی بر برخی نماگرهای کلی و البته مهم در خصوص تولید و اشتغال کشور تا سال ۱۳۹۸ است. در ادامه با توجه به وضع موجود، اطلاعات موجود درباره تاثیرپذیری شاخه فعالیت‌های مختلف در ایران از ویروس کرونا، برآوردی از میزان اثرپذیری اقتصاد ایران از اقتصاد جهانی و پیش‌بینی‌های سازمان‌های بین‌المللی اقتصادی به پیش‌بینی وضعیت تولید و اشتغال پس از شیوع ویروس کرونا جدید می‌پردازیم.

۲-۲-۲- پیش‌بینی وضعیت تولید و اشتغال بعد از کرونا

۲-۲-۲-۱- فعالیت‌های آسیب دیده شدید و سهم آن‌ها از اشتغال

چنان که ذکر شد که تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۹۷ رشد ۴/۶- درصدی داشته و برای سال ۹۸ نیز پیش‌بینی رشد ۷/۲- درصدی شده است. این دو رقم خود به اندازه کافی وضعیت نگران‌کننده تولید کشور را نشان می‌دهند. اگر چه برای سال ۱۳۹۹ قبل از شیوع ویروس کرونا پیش‌بینی رشد نزدیک به صفر اما مثبت ۰/۰۶ درصدی شده

است. با این وجود گسترش ویروس کرونا جدید تولید کشور را از هر دو سمت عرضه و تقاضا با شوک منفی مواجه خواهد کرد.

در سمت تقاضا بسیاری از گروه‌های فعالیتهای با کاهش تقاضا مواجه شده‌اند و از ناحیه شوک منفی تقاضا دسته‌های فعالیتهای بسیاری در اقتصاد ایران با آسیب‌های جدی مواجه شده و بعضاً تا آستانه تعطیلی پیش رفته‌اند. فعالیتهای اقتصادی مربوط به اصناف مواد غذایی از جمله رستوران‌ها، تالارها، طبخ‌ها، باغ تالارها، سفره‌خانه‌ها، کافی‌شاپ‌ها و غیره با کاهش فروش محصولات در بازه ۵۰ تا ۹۰ درصدی مواجه شده‌اند و حتی در مواردی تعطیل شده‌اند.

گروه‌های فعالیتهای مرتبط با حوزه گردشگری مشتمل بر تأمین‌جا، غذا و آشامیدنی‌ها بیشترین آسیب را دیده‌اند و با هدف پیشگیری از شیوع ویروس اغلب هتل‌ها و سایر مراکز اقامتی و فعالیتهای زیرمجموعه آنها تعطیل شده‌اند. گروه حمل و نقل بر اساس اظهار نظر صنوف با کاهش حداقل ۵۰ درصدی عرضه انواع خدمات مواجه شده‌اند. گروه فعالیتهای فرهنگی شامل سالن‌های تئاتر و نمایش، باشگاه‌های ورزشی، موزه‌ها، ساختمان‌ها و اماکن تاریخی، کتابخانه‌ها، شهربازی‌ها و سایر فعالیتهای سرگرمی و تفریحی طبقه‌بندی نشده نیز به طور کامل تعطیل شده‌اند و با کاهش درآمد صد درصدی مواجه شده‌اند. گروه فعالیتهای آموزشی شامل مدارس، مهدکودک‌ها، دانشگاه‌ها و سایر فعالیتهای آموزشی نیز به طور کامل تعطیل شده‌اند. گروه پوشاک

در همه زیرگروه‌ها نیز با کاهش تقاضا مواجه شده و بنا بر اظهار نظر صنوف با کاهش فروش حداقل ۵۰ درصدی همه تولیدات مواجه شده‌اند. فعالیت‌های دیگر مانند آجیل، خشکبار و سایر محصولات خوراکی و تولید شیرینی، بیسکویت و کیک نیز کاهش بیش از ۵۰ درصدی فروش را تجربه کرده‌اند، آن هم در شرایطی که با توجه به نزدیکی عید نوروز انتظار افزایش فروش داشته‌اند و احتمال خسارت بیشتر ناشی از پیش بینی فروش بالا و خرید مواد اولیه فاسد شدنی بالا نیز وجود دارد.

گروه فعالیت‌هایی مانند آرایشگاه‌های زنانه و مردانه، شستشو و خشک‌شویی، فعالیت گرمابه، سالن‌های سونا و ماساژ، فعالیت‌های مربوط به نظافت ساختمان و نظافت صنعتی و مکانیکی‌ها و تعمیرکاران خودرو نیز با کاهش تقاضا بیش از ۵۰ درصد مواجه شده و در برخی موارد نیز تعطیل شده‌اند. همچنین کشورهای همسایه مانند عراق، ترکیه، کویت، پاکستان و ترکمنستان محدودیت‌های تردد ایجاد کرده‌اند. این محدودیت‌های تردد و در برخی موارد بسته شدن مرزها تجارت با کشورهای همسایه را نیز محدودتر خواهد کرد. این موضوع به معنای کاهش (ولو کوتاه مدت) تقاضا برای صادرات کشور ما بوده و علاوه بر تقویت شوک منفی تقاضا به محدود شدن بیشتر ارزآوری کشور می‌انجامد.

همچنین کسب‌وکارهای آنلاین و استارت‌آپ‌ها از شیوع همه‌گیر ویروس کرونا آسیب دیده‌اند. به عنوان مثال علی بابا با کاهش ۸۰ درصدی فروش مواجه بوده و ۱۸۲

نفر تعدیل نیروی کار داشته است. اسنپ، تخفیفان، نت برگ، چیلیوری، الو پیک، تی تکس و بسیاری کسب و کارهای آنلاین که در حوزه حمل و نقل، غذا، سفر و گردشگری، گل و گیاه، مسکن و تبلیغات فعال بوده‌اند با کاهش فروش مواجه بوده‌اند. در مقابل برخی کسب و کارهای اینترنتی که عمدتاً در حوزه بازار آنلاین کالاهای سوپر مارکتی و فیلم فعال بوده‌اند با رشد تعداد مشتری و فروش مواجه بوده‌اند.

کسب و کارهایی که بیشترین آسیب را از شرایط موجود دیده‌اند به همراه میزان اشتغال آنها در جدول شماره ۴ ارائه شده است. ملاحظه می‌شود که این کسب و کارها ۴,۸۳۸,۹۸۲ نفر شغل که معادل ۲۰/۳۲ درصد از اشتغال کل است را به خود اختصاص داده‌اند. کاهش فعالیت این کسب و کارها می‌تواند منجر به بحران بیکاری شده و رفاه خانوارهای زیادی را تحت تاثیر قرار دهد.

جدول ۴: فهرست فعالیت‌ها و زیربخش‌های اقتصادی و صنوف تولیدی و خدماتی آسیب دیده از کرونا و میزان شاغلین این کسب و کارها - ۱۳۹۷

ردیف	کد ISIC	تعداد	شرح فعالیت
۱	۱۰۱۱	۱۰۱۱	تولید شیرینی و بیسکویت و کیک
۲	۱۰۱۲	۱۰۱۲	تولید کالاهای نساجی آماده - به جز پوشاک
۳	۱۰۱۳	۱۰۱۳	تولید پوشاک، به جز پوشاک از پوست خردار
۴	۱۰۱۴	۱۰۱۴	تولید کالاهای خردار

تولید پوشاک کشفاف و قلاب بافی شده			
عمده فروشی منسوجات ، پوشاک، پاپوش			
خرده فروشی خواروبار، لبنیات، موادغذایی، آجیل، خشکبار و سایر محصولات خوراکی			
خرده فروشی منسوجات در فروشگاه های تخصصی			
خرده فروشی پوشاک، پاپوش و کالاهای چرمی در فروشگاه های تخصصی			
حمل و نقل ریلی مسافر- بین شهری			
حمل و نقل ریلی بار			
حمل و نقل زمینی مسافر درون شهری و حومه شهر			
سایر حمل و نقل زمینی مسافر			
حمل و نقل بار از طریق جاده			
حمل و نقل دریایی و آب های ساحلی مسافر			
حمل و نقل دریایی و آب های ساحلی بار			
حمل و نقل آبی داخلی مسافر			
حمل و نقل آبی داخلی بار			
حمل و نقل هوایی مسافر و بار			
فعالیت های پست			
فعالیت های پیک			
هتل و هتل آپارتمان			
مسافرخانه، زایرسرا، مهمان پذیر			
اردوگاه های توریستی و تفریحی			
سایر فعالیت های مربوط به تأمین جا			

رستوران‌ها و فعالیتهای خدماتی تأمین غذا			
تهیه غذای مراسم			
سایر فعالیتهای خدماتی غذایی			
فعالیتهای خدماتی مربوط به ارائه آشامیدنی‌ها			
فعالیت آژانس‌های مسافرتی			
فعالیت گردانندگان تورها			
رزرو کردن و سایر خدمات مربوط	۲۳۰۰		
نظافت کلی ساختمان			
فعالیتهای مربوط به نظافت ساختمان و نظافت صنعتی			
آموزش پیش دبستانی			
آموزش ورزش و تفریح			
آموزش فرهنگی			
سایر آموزش‌های طبقه‌بندی نشده			
فعالیت‌های پشتیبانی آموزش			
امکانات مراقبت‌های پرستاری در منزل			
فعالیت‌های مراقبت در منزل برای عقب ماندگان ذهنی، سلامت روان و اعتیاد			
فعالیت‌های مراقبت در منزل برای افراد سالمند و ناتوان			
سالن‌های تاتر و نمایش			
فعالیت‌های خلاقانه، هنر و سرگرمی - بجز سالن‌های تاتر و نمایش			
فعالیت‌های کتابخانه‌ها و آرشیوها			

فعالیت های موزه‌ها و اداره ساختمان‌ها و مکان های تاریخی			
فعالیت های باغ های گیاه شناسی و جانورشناسی و فعالیت های مربوط به ذخایر طبیعی			
فعالیت باشگاه‌های ورزشی			
فعالیت‌های شهرسازی‌ها			
سایر فعالیت‌های سرگرمی و تفریحی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر			
شستشو و خشکشویی			
آرایشگاه‌های زنانه و مردانه			
فعالیت های گرمابه‌ها و سالن های سونا و ماساژ و کاهش وزن			
		جمع شاغلین کدهای تعیین شده	
		تعداد کل شاغلین	
		سهم از اشتغال کل (درصد)	

۲-۲-۲-۲- فعالیت‌های آسیب دیده شدید و سهم آن‌ها از ارزش افزوده

اقتصاد

برای محاسبه سهم فعالیت‌های مذکور از اشتغال، به دلیل عدم تطابق کدهای جدول ۴ با طبقه بندی حساب‌های ملی ناچاریم برخی فعالیت‌ها از جمله تولید شیرینی و بیسکویت و کیک، تولید کالاهای نساجی (به جز پوشاک) و برخی دیگر از حذف کنیم. ۵۴ رسته فعالیت جدول ۴ در ۱۶ گروه طبقه بندی شده و سهم آنها از ستانده و ارزش

افزوده برای دو سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ در جدول ۵ گزارش شده است. ملاحظه می‌شود که این گروه فعالیت‌ها ۸ درصد از ستانده سال ۱۳۹۰ و ۹ درصد ارزش افزوده کل اقتصاد برای سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ را به خود اختصاص داده‌اند. این اعداد گویای این است که بخش قابل توجهی از تولید کشور براساس مسائل ناشی از شیوع کرونا آسیب جدی دیده‌اند.

از زاویه دیگر نیز می‌توان به آسیب دیده شده بخش‌های فوق‌نگریست و آن نیز سهم فعالیت‌های فوق در ارزش‌افزوده استان‌ها است. در جدول ۵ حوزه فعالیت‌های آسیب‌پذیر از منظر گسترش ویروس کرونا در استان‌هایی که بیش‌ترین تعداد مبتلایان به ویروس کرونا را دارند آورده شده است. ملاحظه می‌شود که حدود ۴۰٪ ارزش افزوده تولیدی در استان تهران، تحت تاثیر ویروس کرونا قرار گرفته است. به عبارتی اگر این حوزه‌های فعالیتی دیگر قادر به تولید ارزش افزوده نباشند، ارزش افزوده تولیدی استان تهران ۴۰٪ کاهش پیدا خواهد کرد و با توجه به سهم ۲۶٪ این استان از تولید کشور، اندازه اقتصاد تنها به واسطه تغییرات اقتصادی استان تهران ۱۰٪ کوچک شده و رفاه اقتصادی مردم به مخاطره کشانده خواهد شد. این موضوع برای سایر استان‌ها نیز قابل توجه و نگران‌کننده است زیرا سهم این بخش‌ها در سایر استان‌های منتخب نیز بسیار بالا است.

جدول ۵: سهم بخش های آسیب دیده در ارزش افزوده استان هایی که
بیشترین آسیب را دیده اند

قزوین	مازندران	گیلان	تهران	حوزه های تحت تاثیر کرونا
				حوزه پوشاک
				گردشگری (تامین جا، غذا و آشامیدنی)
				حمل و نقل
				حوزه فعالیت های آموزشی
				حوزه فعالیت های مراقبتی
				فعالیت های فرهنگی
				حوزه سایر فعالیت ها
				جمع

۲-۲-۳- بررسی میزان آسیب پذیری اقتصاد در اثر حذف فرضی فعالیت‌های

اقتصادی

از آنجا که یورو و اسکر و نامنجر به تعطیلی خرابگاه‌ها و صنوفشده است و در میان مدت‌ها بلندمدتی تواند منجر به تعطیلی یا حذف فعالیت اقتصاد به طور موقت گردد، لذا لازم است اثرات تعطیلی یا حذف فعالیت‌ها را طبقه‌بندی شده بر سایر فعالیت‌ها یا اقتصاد یو هم‌چنین کلا اقتصاد سنجیده شود.

در این راستا با استفاده از روش حذف فرضی استر است^۱

(۱۹۶۸) و محاسبات اثرات مستقیم و غیر مستقیم حذف کامل مبادلات واسطه‌ای یک بخش کاهشتولید

کلا اقتصاد، تأثیر حذف فعالیت‌ها یا اقتصاد یا آسیب پذیر از یورو و اسکر و نامنجر اقتصاد نمایان می‌شود.

بکارگیری روش حذف فرضی به دلیل در نظر گرفتن همزمان مبادلات واسطه‌ای و تقاضای نهایی واقعی فعالیت‌ها تصویر واقع‌بینانه‌تری از عملکرد و ساختار فعالیت‌ها در اقتصاد را به دست می‌دهد.

در بررسی درجه اهمیت بخش‌های آسیب دیده با استفاده از جدول داده-ستانده سال

۱۳۹۰ (۹۹) فعالیت ۹۹* فعالیت (فعالیت)

و روش حذف فرضی اقدام به حذف فعالیت‌ها یا اقتصاد یو مندر جدول ۶ و محاسبه تأثیر هر

فعالیت بر کل اقتصاد از طریق محاسبه میزان کاهش ستانده کلا اقتصاد در اثر حذف هر

فعالیتی پردازیم.

۱ - Strassert

جدول ۷ میزان کاهش ستانده کل اقتصاد در اثر حذف هر یک از فعالیت‌های آسیب‌پذیر از کرونا در اقتصاد ایران و درصد این کاهش را با استفاده از روش حذف فرضی استراست و جدول داده-ستانده سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران نشان می‌دهد. بر اساس جدول ۷ بیشترین میزان کاهش ستانده کل اقتصاد (تولید کل) در اثر حذف فعالیت‌های حمل و نقل زمینی (بار و مسافر)، فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین غذا و آشامیدنی، حمل و نقل هوایی، امور عمومی و خدمات شهری، حمل و نقل آبی و ساخت پوشاک از اقتصاد اتفاق خواهد افتاد.

جدول ۶: سهم ارزش افزوده و میزان اشتغال فعالیت‌های اقتصادی آسیب دیده از کرونا

ردیف	طبقه‌بندی فعالیت‌های اقتصادی آسیب‌پذیر از کرونا بر اساس ISIC.Rev.۴	فعالیت‌های اقتصادی	سهام ستانده فعالیت‌ها از ستانده کل اقتصاد در سال ۱۳۹۰	سهام ارزش افزوده فعالیت‌ها از ارزش افزوده کل اقتصاد در سال ۱۳۹۰	سهام ارزش افزوده فعالیت‌ها از ارزش افزوده کل اقتصاد در سال ۱۳۹۵
۱	۱۴۱۰-۱۴۲۰	ساخت پوشاک	۰,۴٪	۰,۳٪	۰,۳٪
۲	۴۹۱۱-۴۹۱۲	حمل و نقل با راه آهن	۰,۲٪	۰,۱٪	۰,۱٪
۳	۴۹۲۱-۴۹۲۲	حمل و نقل زمینی مسافر به جز راه آهن	۱,۲٪	۱,۳٪	۵,۹٪

	٪۳,۲	٪۲,۶	حمل و نقل زمینی بار به جز راه آهن	۴۹۲۳	۴
٪۰,۲	٪۰,۱	٪۰,۲	حمل و نقل آبی	-۵۰۱۱ -۵۰۱۲ ۵۰۲۲-۵۰۲۱	۵
٪۰,۲	٪۰,۱	٪۰,۲	حمل و نقل هوایی	۵۱۲۰-۵۱۱۰	۶
٪۰,۰۴	٪۰,۰۳	٪۰,۰۳	پست و پیک	۵۳۲۰-۵۳۱۰	۷
٪۰,۲	٪۰,۲	٪۰,۱	تأمین جا	-۵۵۱۰ ۵۵۹۰-۵۵۲۰	۸
٪۱,۱	٪۰,۸	٪۰,۸	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی	-۵۶۱۰ -۵۶۲۱ ۵۶۳۰-۵۶۲۹	۹
٪۰,۵	٪۰,۱	٪۰,۴	خدمات تور و آژانس‌های مسافرتی	-۷۹۱۱ ۷۹۹۰-۷۹۱۲	۱۰
			فعالیت‌های خدمت‌رسانی به ساختمانها	۸۱۲۹-۸۱۲۱	۱۱
٪۰,۱	٪۰,۲	٪۰,۲	آموزش ورزش، تفریح، فرهنگی، زبان و ...	-۸۵۴۱ -۸۵۴۲ ۸۵۵۰-۸۵۴۹	۱۲
-	٪۰,۲	٪۰,۲	فعالیت‌های مراقبتی و مددکاری اجتماعی	-۸۷۱۰ ۸۷۳۰-۸۷۲۰	۱۳
٪۰,۴	٪۰,۱	٪۰,۱	کتابخانه، موزه و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری	-۹۰۰۰ -۹۱۰۱ ۹۱۰۳-۹۱۰۲	۱۴
٪۰,۴	٪۰,۲	٪۰,۲	فعالیت‌های ورزشی و تفریحی	-۹۳۱۲ -۹۳۱۹ ۹۳۲۹-۹۳۲۱	۱۵
٪۰,۴	٪۰,۳	٪۰,۲	سایر فعالیت‌های خدماتی (آرایش‌گری، فرش شویی، خشک شویی، سالن سونا، سالن ماساژ و ...)	-۹۶۰۱ ۹۶۰۹-۹۶۰۲	۱۶
٪۹,۴	٪۹,۱	٪۸,۵	جمع	-	-

منبع: محاسبات بر اساس آمار و ارقام سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ و حساب‌های ملی سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران

میزان کاهش ستانده کل اقتصاد در اثر حذف فعالیت‌های حمل و نقل زمینی بار به جز راه آهن ۳ درصد، حمل و نقل زمینی مسافر به جز راه آهن ۱ درصد، فعالیت‌های

مربوط به تأمین غذا و آشامیدنی ۰/۷ درصد، حمل و نقل هوایی ۰/۵ درصد، امور عمومی و خدمات شهری ۰/۵ درصد، ساخت پوشاک ۰/۴ درصد و حمل و نقل آبی ۰/۴ درصد است.

این مسئله به این معناست که به عنوان مثال اگر فعالیت حمل و نقل زمینی با سایر فعالیت‌ها هیچگونه مبادلات واسطه‌ای نداشته باشد و از هیچ یک از سایر فعالیت‌های اقتصادی تقاضا و عرضه واسطه‌ای نداشته باشد، ستانده کل اقتصاد به میزان ۳۲۷۴۱۳۵۹۶ میلیارد ریال و یا برابر با ۳ درصد کاهش می‌یابد.

بر اساس نتایج روش حذف فرضی و بررسی سهم ستانده و ارزش افزوده فعالیت‌های اقتصادی در بندهای پیشین، فعالیت‌های حمل و نقل زمینی به جز راه‌آهن، امور عمومی و خدمات شهری، فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین غذا و آشامیدنی و ساخت پوشاک از میان فعالیت اقتصادی مورد نظر ما، مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی هستند که آسیب و یا تعطیلی موقت آن‌ها آسیب زیادی بر اقتصاد وارد خواهد ساخت.

جدول ۷: میزان و درصد کاهش ستانده کل اقتصاد در اثر حذف فرضی فعالیت‌های

اقتصادی

ردیف	فعالیت‌های اقتصادی	میزان کاهش ستانده کل اقتصاد در اثر حذف هر فعالیت (میلیارد ریال)	درصد کاهش ستانده کل اقتصاد در اثر حذف فعالیت
۱	ساخت پوشاک	۴۸۵۹۶۲۰۷	۰,۴٪
۲	حمل و نقل با راه آهن	۲۴۲۶۰۴۴۴	۰,۲٪
۳	حمل و نقل زمینی مسافر به جز راه آهن	۱۰۸۵۴۸۲۳۲	۱,۰٪
۴	حمل و نقل زمینی بار به جز راه آهن	۳۲۷۴۱۳۵۹۶	۳,۰٪
۵	حمل و نقل آبی	۴۱۴۱۳۹۶۶	۰,۴٪
۶	حمل و نقل هوایی	۵۶۷۷۹۸۷۲	۰,۵٪
۷	پست و پیک	۴۳۷۰۵۳۶	۰,۰۴٪
۸	تأمین جا	۱۷۱۸۰۵۱۵	۰,۲٪
۹	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی	۷۴۶۲۱۷۴۷	۰,۷٪
۱۰	خدمات تور و آژانس‌های مسافرتی	۱۷۱۸۳۹۰	۰,۰٪
۱۱	فعالیت‌های خدمات‌رسانانه ساختمانی	۵۹۱۸۲۷۱۲	۰,۵٪
۱۲	آموزش ورزش، تفریح، فرهنگی، زبان و ...	۱۰۹۷۹۹۸۸	۰,۱٪
۱۳	فعالیت‌های مراقبتی (مددکاری اجتماعی با تأمین جا و بدون تأمین جا)	۸۳۲۰۴۵۹	۰,۱٪

۱۴	کتابخانه، موزه و سایر فعالیت‌های فرهنگی و هنری	۱۰۱۹۹۲۵۰	۰,۱٪
۱۵	فعالیت‌های ورزشی و تفریحی	۱۱۱۷۸۷۶۶	۰,۱٪
۱۶	سایر فعالیت‌های خدماتی (آرایش گری، فرش شویی، خشک شویی، سالن سونا، سالن ماساژ و ...)	۱۶۲۸۰۹۸۵	۰,۱٪

منبع: محاسبات بر اساس روش حذف فرضی استرাসرت و جدول داده-ستانده سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران

در این راستا حذف هر فعالیت در اقتصاد از طریق روابط متقابل و واسطه‌ای میان فعالیت‌های اقتصادی، منجر به کاهش ستانده کل اقتصاد می‌گردد. لذا حذف هر یک از فعالیت‌های اقتصادی مذکور آثار و تبعاتی برای فعالیت مذکور و سایر فعالیت‌های اقتصادی خواهد داشت. چنانچه مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در بند فوق شناسایی شدند، بنابراین بیشترین میزان تأثیر حذف فعالیت‌های مذکور بر ستانده فعالیت مذکور و سایر فعالیت‌های اقتصادی عبارت است از:

• **فعالیت حمل‌ونقل زمینی به جز راه‌آهن (مسافر و بار):** حذف این فعالیت از

اقتصاد منجر به کاهش ستانده فعالیت‌های حمل‌ونقل زمینی مسافر و بار به

میزان ۲ درصد، ساخت محصولات لاستیکی و پلاستیکی ۰/۲۵ درصد، ساخت

کک و فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت ۰/۲۴ درصد، استخراج نفت خام و گاز

طبیعی به میزان ۰/۲۱ درصد می‌شود.

- **فعالیت های خدمت رسانی به ساختمانها:** حذف این فعالیت از اقتصاد منجر به کاهش ستانده فعالیت های مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت های تصفیه به میزان ۰/۰۶ درصد، خود فعالیت امور عمومی و خدمات شهری ۰/۰۴ درصد، امور انتظامی ۰/۰۳ درصد، عمده فروشی و خرده فروشی ۰/۰۳ درصد و ساخت کک و فرآورده های حاصل از پالایش نفت به میزان ۰/۰۲ درصد می شود.
- **فعالیت های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی:** حذف این فعالیت از اقتصاد منجر به کاهش ستانده فعالیت های ساخت محصولات غذایی ۰/۱۳ درصد، عمده فروشی و خرده فروشی ۰/۱۱ درصد، فعالیت های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی به میزان ۰/۰۹ درصد، دامداری ۰/۰۵ درصد و زراعت به میزان ۰/۰۴ درصد می شود.
- **فعالیت حمل و نقل هوایی:** حذف این فعالیت از اقتصاد منجر به کاهش ستانده فعالیت های ساخت کک و فرآورده های حاصل از پالایش نفت به میزان ۰/۰۳ درصد، حمل و نقل هوایی ۰/۲۸ درصد، انبارداری و فعالیت های پشتیبانی حمل و نقل ۰/۰۴ درصد، استخراج نفت خام و گاز طبیعی ۰/۰۲ درصد و عمده فروشی و خرده فروشی ۰/۰۲ درصد می شود.
- **ساخت پوشاک:** حذف این فعالیت از اقتصاد منجر به کاهش ستانده فعالیت های ساخت منسوجات به میزان ۰/۱۱ درصد، ساخت پوشاک ۰/۰۸ درصد،

عمده‌فروشی و خرده‌فروشی ۰/۰۵ درصد، ساخت مواد و فرآورده‌های شیمیایی ۰/۰۳ درصد و زراعت به میزان ۰/۰۲ درصد می‌شود.

• **فعالیت حمل و نقل آبی:** حذف این فعالیت از اقتصاد منجر به کاهش ستانده

فعالیت‌های حمل و نقل آبی به میزان ۰/۱۲ درصد، انبارداری و فعالیت‌های پشتیبان حمل و نقل ۰/۰۵ درصد، استخراج نفت خام و گاز طبیعی ۰/۰۳ درصد، ساخت کک و فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت ۰/۰۳ درصد و حمل و نقل زمینی بار به جز راه‌آهن به میزان ۰/۰۲ درصد می‌شود.

چنانکه پیشتر هم اشاره شد، پیامدهای شیوع ویروس کرونا تنها بخش تقاضای اقتصاد را درگیر نکرده است و در سمت عرضه نیز تولید با معضلاتی روبرو خواهد شد. همه‌گیری ویروس کرونا به احتمال زیاد منجر به کاهش عرضه کار به خصوص در قشر تحصیلکرده و با بهره‌وری بالا خواهد شد. این موضوع از دو جهت شوک منفی عرضه بر بنگاه وارد خواهد کرد: نخست با کاهش مستقیم عرضه کار و دوم با کاهش بهره‌وری بنگاه منجر به کاهش بنیه تولیدی خواهد شد. همانطور که در بخش تقاضا مرور شد بسیاری از فعالیت‌ها با کاهش بیش از ۵۰ درصدی تقاضا مواجه هستند. این موضوع منجر به کاهش تولید و در نتیجه کوچک شدن مقیاس بنگاه‌ها خواهد شد. بنابراین بنگاه‌ها با کاهش مزیت‌های ناشی از مقیاس در تولید مواجه خواهند بود و این هزینه تولید را برای بنگاه‌ها افزایش خواهد داد. علاوه بر این کاهش احتمالی واردات مواد اولیه

و واسطه‌ای و سرمایه‌ای که عمده واردات کشور را نیز شکل می‌دهند، دور از ذهن نیست^۱، چراکه شریک اول تجاری کشور ما چین است و با شیوع ویروس کرونا واردات و صادرات با کندی و محدودیت‌های بسیار بیشتر از دو سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ مواجه خواهد بود و بنابراین بنگاه‌ها با محدودیت مواد اولیه و واسطه‌ای و سرمایه‌ای بیشتری مواجه خواهند شد. علاوه بر این همان‌طور که در بخش تجارت خارجی به این موضوع اشاره شد، کاهش قیمت جهانی محصولات صادراتی کشور هم می‌تواند بنگاه‌های صادراتی کشور را با مشکل بیشتری مواجه کند.

با توجه به آنچه تا کنون تحلیل شد به احتمال زیاد پیش‌بینی رشد مثبت نزدیک به صفر برای اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۹ تحقق نخواهد یافت و کشور در سال ۱۳۹۹ نیز با رشد منفی تولید دست به گریبان خواهد بود. در مورد میزان تحت تاثیر قرار گرفتن بخش‌ها به نظر می‌رسد بخش خدمات با توجه به کاربر بودن و داشتن بالاترین سهم در تولید ناخالص داخلی ایران، بیشترین آسیب را ببیند. علاوه بر این باید توجه داشت بخش صنعت نسبت به شوک‌های متفاوت مانند شوک‌های مثبت و منفی نفتی، شوک‌های سطح کلان اقتصاد، چالش‌های تامین مالی و سایر شوک‌های برون‌زا نوسانات بیشتری را تجربه کرده است و انتظار می‌رود بخش صنعت نیز با رشد منفی مواجه باشد.

۱-در بخش تجارت خارجی به طور جداگانه به این موضوع پرداخته شده است.

لازم به تذکر است که برخی فعالیت‌ها با گسترش ویروس کرونا جدید رشد داشته‌اند از جمله فعالیت‌های عرضه کننده محصولات بهداشتی، شوینده و سلولزی و در مواردی میوه فروشی و عطاری با افزایش فروش محصولات مواجه هستند، اما با توجه به سهم ناچیز آنها به نظر نمی‌رسد این گروه کوچک فعالیت‌ها بتوانند تاثیر منفی سایر فعالیت‌ها بر رشد تولید ناخالص داخلی ایران پس از گسترش ویروس کرونای جدید را خنثی کنند.

علاوه بر این برخی فعالیت‌های پزشکی که مربوط به اورژانس و مراقبت‌های مربوط به بیماران ویروس کرونا است با رشد صد درصدی ارائه خدمات فعالیت می‌کنند. در عین حال باید توجه داشت سایر فعالیت‌های پزشکی مانند قلب، مغز، اوتوپدی، اعصاب و روان، پوست، جراحی و غیره با کاهش شدید فعالیت مواجه شده‌اند. این خود به معنای آن است که مراکز ارائه دهنده خدمات بهداشت و سلامت با افزایش هزینه‌ها از محل افزایش نمایی بیماران کرونایی مواجه‌اند و در مقابل کاهش درآمدها از محل کاهش سایر فعالیت‌های پردرآمد پزشکی دارند. در نتیجه بخش فعالیت بهداشت و سلامت نیز احتمالا با کاهش درآمد مواجه خواهد بود.

وضعیت اشتغال نیز پس از گسترش ویروس کرونا جدید بحرانی خواهد بود. به نظر می‌رسد از هر دو سمت عرضه و تقاضا بازار کار تحت تاثیر قرار خواهد گرفت. از سویی تعطیلی و کاهش فعالیت بخش عمده از صنوف و فعالیت‌ها منجر به تعدیل نیرو و کاهش

تقاضای کار خواهد شد. از سوی دیگر عرضه کار نیز چه مستقیماً با درگیر شدن بخشی از نیروی کار با بیماری و چه غیر مستقیم با اقدامات خود محافظانه و کاهش تعاملات بازار کار با کاهش عرضه کار مواجه است. در مجموع به نظر می‌رسد در سال ۱۳۹۹ با کاهش نرخ مشارکت و کاهش اشتغال مواجه خواهیم بود.

۳-۲- بودجه

گسترش ویروس کرونا جدید از ابتدای اسفند ماه ۱۳۹۸ همه ابعاد اقتصادی کشور را تحت تاثیر خود قرار داده است. تعطیلی برخی بنگاه‌ها، کاهش اشتغال، کاهش تولید، کاهش قدرت خرید، کاهش تقاضا و همین‌طور می‌توان این لیست را طولانی‌تر کرد. با این حال مالیه دولت به عنوان نهادی که مسئولیت کنترل شوک‌های بیرونی بر اقتصاد را بر عهده دارد بیش از سایر عوامل فعال اقتصادی تحت تاثیر تبعات گسترش ویروس کرونا است. چرا که از سویی با کاهش فعالیت‌ها و تولید، درآمدهای مالیاتی دولت کاهش خواهد یافت و از سوی دیگر با توجه به وظایفی چون پوشش هزینه‌های پزشکی و بهداشتی و حمایتی با افزایش مخارج مواجه است. حتی با توجه به اینکه سازمان بهداشت جهانی شیوع بیماری را پاندمی یا همه‌گیری جهانی دانسته به نظر می‌رسد هزینه‌های دولت در ماه‌های آینده به طور فزاینده‌ای افزایش خواهد یافت.

در این بخش با تحلیل و آسیب‌شناسی وضعیت بودجه دولت به پیش‌بینی میزان آسیب‌پذیری بودجه دولت از تبعات اقتصادی این ویروس پرداخته می‌شود. ابتدا تصویری از وضعیت درآمدها و مخارج دولت قبل از ورود ویروس کرونا به ایران ارائه می‌شود و سپس تلاش می‌شود میزان آسیب‌پذیری درآمدهای نفتی، درآمدهای مالیاتی و مخارج دولت از شیوع کرونا تحلیل شود.

۱-۳-۲- وضعیت بودجه دولت پیش از شیوع کرونا

منابع بودجه به تفکیک شامل واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای، درآمدها و واگذاری دارایی‌های مالی است. در جدول شماره ۸ جزئیات منابع بودجه دولت برای چند سال اخیر ملاحظه می‌شود. همانطور که ملاحظه می‌شود رشد درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۹۷ کاسته شده است و از کل مالیات‌های وصولی ۵۰/۲ درصد را مالیات‌های مستقیم و ۴۹/۸ درصد را مالیات‌های غیرمستقیم تشکیل می‌دهند.

جدول ۸- وضعیت منابع بودجه عمومی دولت - هزار میلیارد ریال

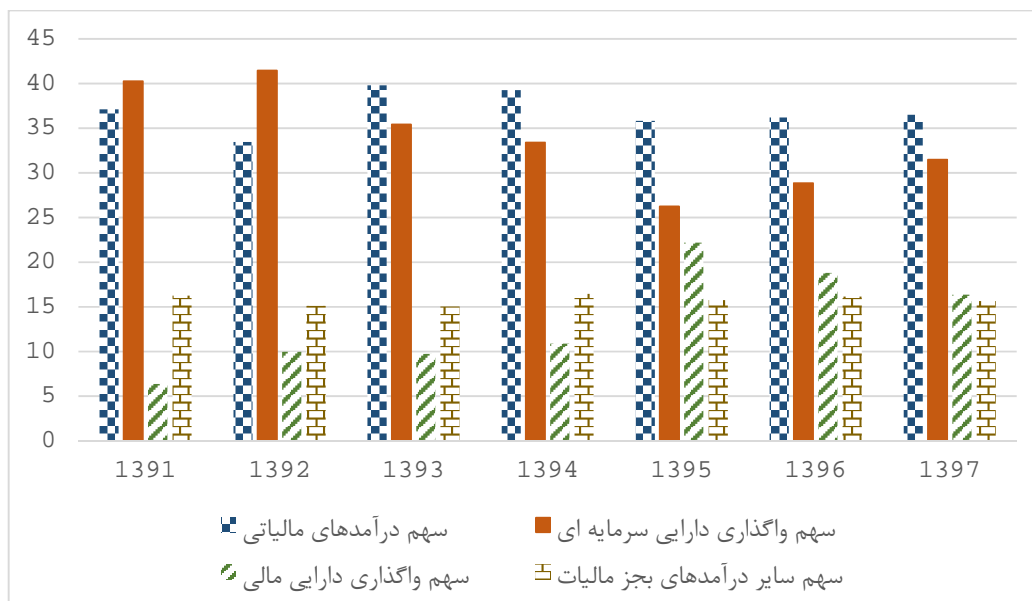
۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	
۱۸۳۸/۲	۱۶۷۵/۷	۱۴۶۰/۷	۱۱۲۳/۷	۹۷۷/۹	۷۱۷/۴	۵۶۸/۲	درآمدها
۹/۷	۱۴/۷	۳۰	۱۴/۹	۳۶/۳	۲۶/۳		رشد درآمدها

۱۲۸۶/۸	۱۱۵۸/۴	۱۰۱۴/۷	۷۹۱/۹	۷۰۹/۷	۴۹۴/۲	۳۹۵/۲	درآمدهای مالیاتی
۱۱/۱	۱۴/۱	۲۸/۱	۱۱/۶	۴۳/۶	۲۵/۱		رشد درآمد مالیاتی
۱۱۰۹/۳	۹۲۲/۹	۷۴۲/۸	۶۷۳/۶	۶۳۱/۵	۶۱۲/۱	۴۲۸/۵	واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای
۲۰/۲	۲۴/۲	۱۰/۳	۶/۷	۳/۲	۴۲/۸		رشد واگذاری دارایی سرمایه‌ای
۵۷۶/۶	۶۰۱/۷	۶۲۸/۱	۲۱۹/۸	۱۷۳/۷	۱۴۷/۳	۶۷/۷	واگذاری دارایی‌های مالی
-۴	-۴/۲	۱۸۵/۸	۲۶/۵	۱۷/۹	۱۱۷/۶		رشد واگذاری دارایی مالی

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

با توجه به هدف استقلال بودجه از درآمدهای نفتی و اتکا بر درآمدهای مالیاتی، در سالهای گذشته دولت تلاش‌هایی در جهت گسترش تور مالیاتی دولت، جلوگیری از فرار مالیاتی و کاهش معوقات مالیاتی انجام داده است. در نمودار شماره ۹ ملاحظه می‌شود که در سالهای گذشته تا حدی در این امر موفق بوده و از سال ۱۳۹۳ سهم درآمدهای مالیاتی از درآمدهای نفتی پیشی گرفته است. اگر چه بخشی از این موفقیت ناشی از محدودیت‌های ایران در فروش نفت بوده است.

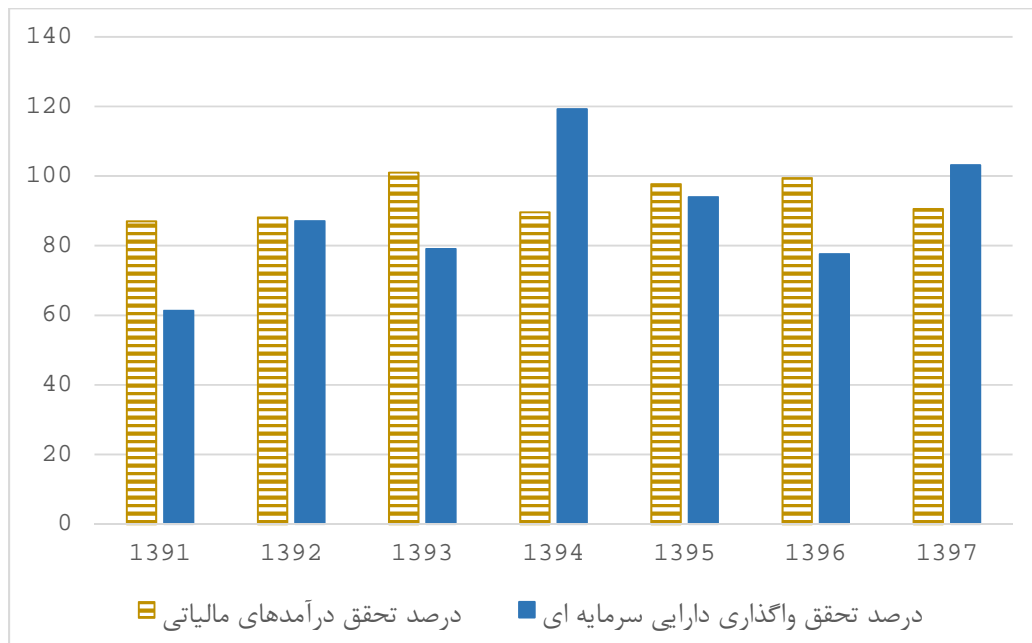
نمودار ۹- سهم منابع بودجه عمومی دولت - درصد

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

از لحاظ تحقق منابع بودجه نیز همانطور که در نمودار ۱۰ نمایش داده شده است تحقق منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای به شدت نوسانی است در حالیکه درآمدهای مالیاتی در بازه ۹۰ تا ۱۰۰ درصد همواره تحقق یافته است. این موضوع خود به اندازه کافی اهمیت درآمدهای مالیاتی را در ایجاد ثبات در بودجه دولت نشان می‌دهد.

نمودار ۱۰- درصد تحقق منابع بودجه -درصد

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و قوانین بودجه سالیانه کشور.

اجزاء مصارف بودجه دولت بطور عمده شامل سه بخش پرداخت‌های هزینه‌ای، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و تملک دارایی‌های مالی است. در جدول ۹ جزئیات مصارف بودجه عمومی دولت برای چند سال اخیر نشان داده شده است. کمی دقت در ارقام جدول نشان می‌دهد حجم پرداخت‌های عمرانی نسبت به هزینه‌های جاری کمتر است. اهمیت این موضوع زمانی آشکار می‌شود که در واکاوی آسیب‌های تولید کشور یکی از بحران‌های تولید کشور در آینده تشکیل سرمایه است و دولت نیز از محل پرداخت‌های عمرانی در تشکیل سرمایه نقش جدی ایفا می‌کند.

جدول ۹- وضعیت مصارف بودجه عمومی دولت - هزار میلیارد ریال

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	
۲۷۸۱/۷	۲۴۲۹/۴	۲۰۷۲/۳	۱۷۱۶/۶	۱۴۳۸/۳	۱۱۹۷/۷	۸۹۰	پرداخت‌های هزینه‌ای (جاری)
۱۴/۵	۱۷/۲	۲۰/۷	۱۹/۳	۲۰/۱	۳۴/۶		رشد هزینه‌های جاری
۵۰۹/۰	۴۳۹/۲	۳۸۶/۶	۲۷۲	۲۹۹/۵	۲۲۰/۲	۱۵۲/۳	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی)
۱۵/۹	۱۳/۶	۴۲/۱	-۹/۲	۳۶/۰	۴۴/۶		رشد پرداخت‌های عمرانی
۲۳۳/۵	۳۳۱/۷	۳۷۲/۷	۲۸/۵	۴۵/۴	۵۹	۲۲/۱	تملك دارایی‌های مالی
-۲۹/۶	-۱۱/۰	۱۲۰۷/۷	-۳۷/۲	-۲۳/۰	۱۶۶/۲		رشد تملك دارایی مالی

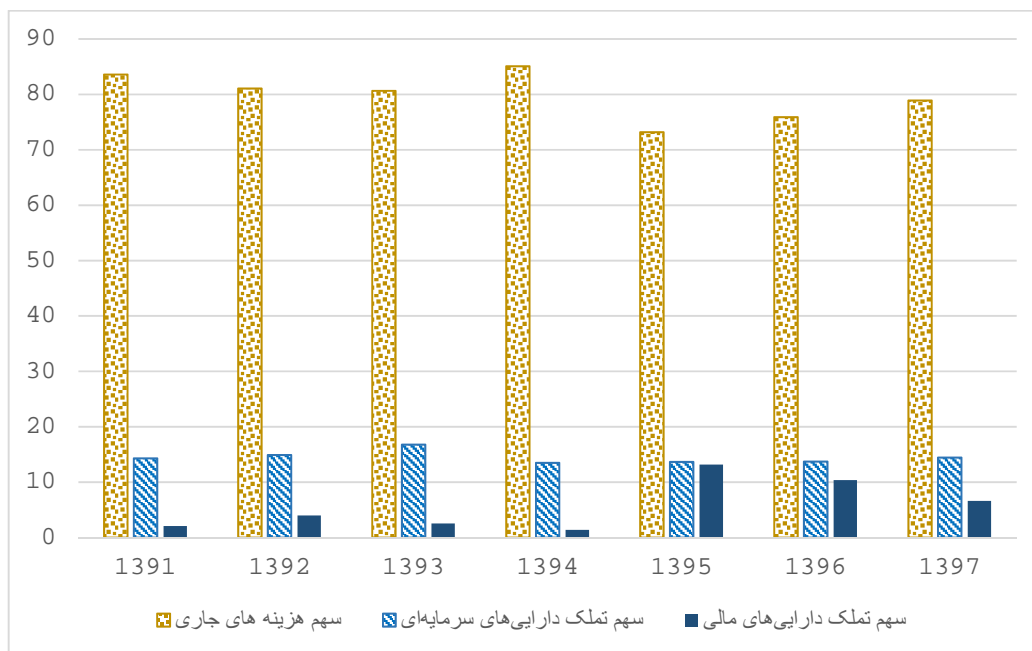
منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

برای اینکه سهم هزینه‌های دولت دقیق‌تر بررسی شود نمودار ۱۱ می‌تواند مفید باشد. مشاهده می‌شود که سهم هزینه‌های عمرانی در حدود ۱۵ درصد است و هزینه‌های جاری دولت بیشترین سهم را دارد. عمدتاً دولت در زمان بروز شوک‌های متفاوت به

منابع عمومی بودجه هزینه‌های عمرانی را کاهش می‌دهد و هزینه‌های جاری تحقق

می‌یابد.

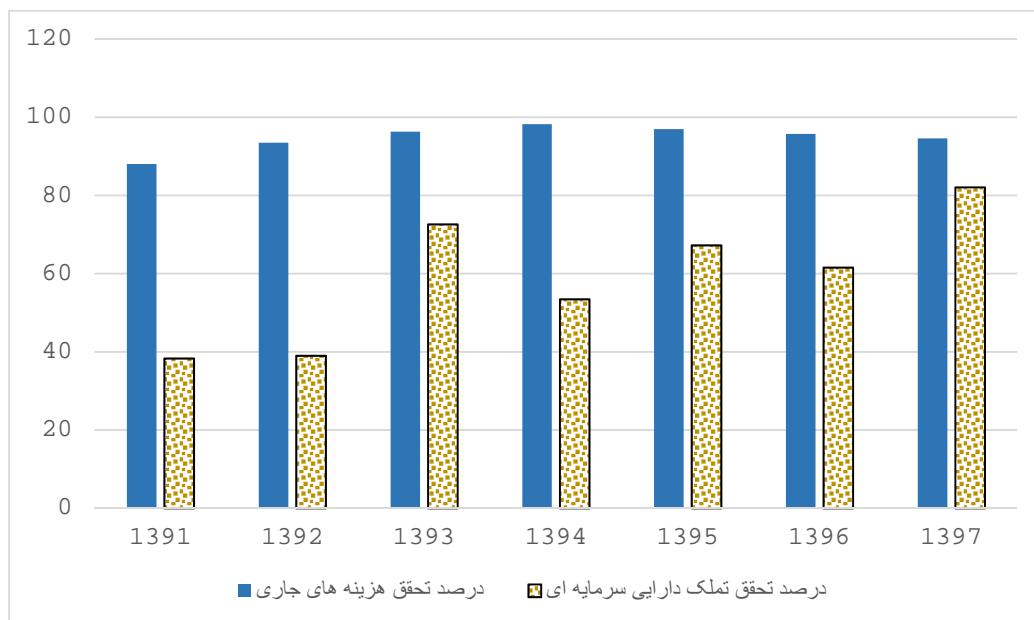
نمودار ۱۱- سهم مصارف بودجه عمومی دولت - درصد

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

ادعای فوق را می توان در نمودار ۱۲ که میزان تحقق هزینه های عمرانی و جاری را به تصویر کشیده است ملاحظه کرد. هزینه های جاری عمدتاً تحقق یافته و در بازه ۹۰ تا ۱۰۰ درصد تغییر می کند. این در حالی است که هزینه عمرانی کاملاً نوسانی است و درصد تحقق پایینی نیز دارد.

نمودار ۱۲- درصد تحقق مصارف بودجه عمومی دولت - درصد

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و قوانین بودجه دولت.

علاوه بر تدقیق در منابع و مصارف بودجه دولت، بررسی برخی ترازها نیز عملکرد دولت را به خوبی نشان می‌دهد. برای این منظور جدول ۱۰ جزئیات برخی ترازهای مهم عملکرد دولت را نشان می‌دهد. تراز عملیاتی که عبارت است از درآمدهای دولت منهای هزینه‌های جاری دولت همواره منفی است. این تراز در برخی متون کسری بودجه واقعی دولت دانسته می‌شود چرا که منابع حاصل از فروش دارایی‌های سرمایه متعلق به همه نسل‌های یک کشور است و می‌بایست تبدیل به سرمایه‌های فیزیکی و مالی شده تا همه نسلها از آن بهره مند شوند. با این حال تراز عملیاتی دائماً منفی ایران نشان از غلبه دائمی هزینه‌های جاری بر درآمدهای دولت دارد که یعنی منابع حاصل از فروش

دارایی‌های سرمایه‌ای تنها برای نسل حاضر خرج می‌شود. خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای منابع حاصل از فروش دارایی‌های سرمایه منهای هزینه عمرانی است که همواره مثبت است و ادعای قبلی را تایید می‌کند.

جدول ۱۰- ترازهای بودجه دولت - هزار میلیارد ریال

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	
-۹۴۳/۴	-۷۵۳/۷	-۶۱۱/۷	-۵۲۹/۹	-۴۶۰/۴	-۴۸۰/۳	-۳۲۱/۸	تراز عملیاتی
۶۰۰/۳	۴۸۳/۷	۳۵۶/۲	۴۰۱/۶	۳۳۲/۰	۳۹۱/۹	۲۷۶/۲	خالص واگذاری دارایی های سرمایه‌ای
-۳۴۳/۱	-۲۷۰/۱	-۲۵۵/۵	-۱۹۱/۳	-۱۲۸/۳	-۸۸/۴	-۴۵/۵	تراز عملیاتی و سرمایه ای
۳۴۳/۱	۲۷۰/۱	۲۵۵/۵	۱۹۱/۳	۱۲۸/۳	۸۸/۴	۴۵/۵	خالص واگذاری دارایی های مالی

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

تراز عملیاتی و سرمایه‌ای که معنای عام تر کسری بودجه دولت است، مجموع دو تراز عملیاتی و خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای است. مشاهده می‌شود این تراز نیز دائماً منفی است، یعنی با معنای عام کسر بودجه نیز دولت در سال‌های اخیر با کسری بودجه مواجه است و از طریق استقراض و فروش دارایی‌های مالی کسری بودجه

خود را تامین می‌کند. این موضوع خود به یکی از کانون‌های بحرانی اقتصاد ایران تبدیل شده است. به خصوص در زمانی که دولت تامین مالی کسری بودجه را از طریق استقراض از بانک مرکزی و به اصطلاح پولی کردن بودجه تامین مالی کند، با ایجاد تورم دیگر کانون بحرانی اقتصاد ایران را نیز دامن می‌زند. این مسئله اهمیت بودجه و اصلاحات بودجه را فارغ از هر شوک برون زای دیگر نظیر شیوع ویروس کرونا نشان می‌دهد چرا که حداقل ردپای سه کانون بحرانی اقتصاد ایران را می‌توان در بودجه دولت ردیابی کرد.

جدول ۱۱ بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی را نشان می‌دهد. این جدول به روشنی حاکی از آن است که دولت هرساله مقداری از هزینه‌ها را با پولی کردن تامین مالی می‌کند. افزودن بدهی دولت به سیستم بانکی به این جدول ضعف بیشتر بودجه دولت را آشکار می‌کند. به طوریکه بدهی‌های دولت تا پایان سال ۱۳۹۷ بالغ بر ۴۴۲۱ هزار میلیارد ریال و بدهی شرکت‌های دولتی ۲۹۳۷ هزار میلیارد ریال است. با کسر مطالبات بخش دولتی، خالص بدهی بخش دولتی ۲۷۳۳ هزار میلیارد ریال شامل ۲۹۴۶ هزار میلیارد ریال خالص بدهی دولت و ۲۱۲- خالص بدهی شرکت‌های دولتی است.

اگر چه استقراض دولت از سیستم بانکی به صورت مستقیم آسیب‌های استقراض از بانکی مرکزی از لحاظ رشد پایه پولی و خلق تورم را ندارد، اما در عین حال استقراض دولت از سیستم بانکی به معنای محدودتر شدن منابع مالی برای بخش خصوصی است

و با ایجاد محدودیت برای بانک‌ها و استقراض بانک‌ها از بانک مرکزی می‌تواند به صورت غیرمستقیم منجر به رشد پایه پولی و خلق تورم شود.

جدول ۱۱- خلاصه بدهی دولت به بانک مرکزی - هزار میلیارد ریال

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	
۹۵۸/۲	۵۲۸	۵۷۶/۱	۵۲۰/۳	۴۲۵/۷	۳۴۹/۹	۳۱۴/۳	بدهی بخش دولتی
۷۳۱/۲	۲۶۹	۲۷۳/۸	۲۴۴/۱	۱۸۳/۶	۱۵۸/۳	۱۳۱/۶	دولت
۲۲۷	۲۵۹	۳۰۲/۳	۲۷۶/۲	۲۴۲/۱	۱۹۱/۷	۱۸۲/۷	شرکتها و موسسات دولتی

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

اطلاعات سال ۱۳۹۸ هنوز منتشر نشده است اما با توجه به محدودیت‌های شدید در حوزه فروش نفت به دلیل شدت گرفتن تحریم‌های آمریکا، به نظر می‌رسد درصد تحقق منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای روند نوسانی خود را داشته باشد. علاوه بر محدودیت‌هایی که دولت از ناحیه تحریم فروش نفت متحمل شده، در حوزه درآمدهای مالیاتی نیز به دلیل آسیب دیدن تولید کشور از ناحیه تحریم‌ها، احتمال آن وجود دارد که درآمدهای مالیاتی نیز تحقق کمتری داشته باشد. با توجه با سابقه عملکرد دولت به نظر می‌رسد این کاهش منابع با کاهش تخصیص منابع به هزینه‌های عمرانی پوشش داده شده باشد. ضمن اینکه در سال ۱۳۹۸ با افزایش قیمت بنزین منابعی از محل این افزایش قیمت در اختیار دولت قرار گرفت که با توجه به تخصیص مبالغی با

عنوان بسته حمایت معیشتی به اقشار آسیب پذیر، منابع مازادی در اختیار دولت قرار نگرفت.

تا کنون مختصری از وضعیت بودجه دولت قبل از شیوع همه گیر ویروس کرونا جدید مرور شد. در ادامه با توجه به وضع موجود و شناخت آسیب پذیری‌های بودجه دولت به پیش بینی وضعیت بودجه دولت پس از شیوع این ویروس پرداخته می‌شود.

۲-۳-۲- پیش‌بینی وضعیت بودجه دولت بعد از شیوع کرونا

بررسی وضعیت بودجه کشور حاکی از وجود کسری بودجه دایمی در عملکرد دولت است. به عبارتی همانطور که در جدول ۹ نیز مشاهده شد، دولت در سال‌های گذشته همواره با کسری بودجه مواجه بوده و این کسری بودجه نیز کم و بیش تحت تاثیر شرایط عوامل خارجی مانند وضعیت قیمت نفت، شرایط حاکم بر اقتصاد (وضعیت رکودی یا رونق) و تحریم‌های نفتی و همچنین عوامل داخلی مثل عدم توجه بودجه‌ریزان به ظرفیت‌های اقتصاد و توانایی خلق درآمدها، بیش‌برآورد منابع پیش‌بینی شده، انعطاف ناپذیری هزینه‌های جاری و همچنین رفتار دولت بوده است. در چنین شرایطی شیوع همه گیر ویروس کرونا جدید برای دولت به عنوان مسئول تامین رفاه اجتماعی آحاد افراد جامعه، وظایف جدیدی خلق می‌کند. این موضوع به معنای آن

خواهد بود که در سال آینده علاوه بر هزینه‌های جاری گذشته بار هزینه‌ای بزرگی بر دوش دولت وضع خواهد شد. بنابراین بسته به حجم اقدامات پیشگیرانه و حمایتی سمت مصارف بودجه دولت در سال ۱۳۹۹ بزرگ خواهد شد.

درآمدهای حاصل از فروش نفت، گاز، فرآورده‌های نفتی و میعانات گازی، همواره یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی بودجه دولت بوده است. در قانون بودجه سال ۱۳۹۸، مجموع درآمدهای عمومی و اختصاصی دولت (درآمدها + منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای + منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های مالی) حدود ۵۲۰۰ هزار میلیارد ریال بوده که از این میزان، سهم منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی (به عنوان مهم‌ترین زیربخش منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) حدود ۱۵۳۰/۷ هزار میلیارد ریال بوده است. در واقع می‌توان گفت که سال ۱۳۹۸، وابستگی درآمدی بودجه دولت به منابع حاصل از صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی حدوداً ۲۹/۴ درصد است. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹، مجموع درآمدهای عمومی و اختصاصی دولت حدود ۵۶۳۸/۳ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی شده که نسبت به سال ۱۳۹۸ حدود ۸/۴ درصد، رشد را نشان می‌دهد. در این لایحه سهم منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی حدود ۴۸۲/۹ هزار میلیارد ریال پیش‌بینی شده که بیش از ۶۸ درصد نسبت به سال ۱۳۹۸ رشد منفی دارد. لذا براساس این لایحه، وابستگی درآمدی بودجه دولت به منابع حاصل از صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی حدوداً ۸/۶ درصد خواهد بود. به رغم

کاهش قابل ملاحظه سهم نفت از کل درآمدهای بودجه دولت، به نظر می‌رسد که دولت برای تحقق همین مقدار اندک نیز با چالش بسیار بزرگی مواجه است، زیرا براساس محاسبات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی^۱، حتی اگر سهم صندوق توسعه ملی ۲۰ درصد لحاظ شود و قیمت نفت ۵۰ دلار در هر بشکه باشد، تحقق این میزان درآمد، به صادرات بیش از ۶۰۰ هزار بشکه نفت و فرآورده‌های نفتی وابسته است که با توجه به وضعیت تحریم‌ها دشوار خواهد بود.

در این بین، تحولات اخیر بازار جهانی نفت، وضعیت منابع درآمدی دولت را از حیث تحقق درآمدهای نفتی پیچیده‌تر ساخته است. چنانچه پیشتر گفته شد کاهش تقاضا و اضافه عرضه نفت ناشی از شکست نشست اوپک پلاس می‌تواند صادرات محدود نفت ایران در شرایط تحریمی را هم با مشکل مواجه کند و از طرف دیگر حتی با فرض ثبات میزان صادرات نفت به دلیل کاهش قیمت نفت، درآمد دولت از محل صادرات نفت کاهش قابل توجهی خواهد یافت. موارد فوق اثرات منفی تحولات اخیر بازار نفت را بر اقتصاد ایران و وضعیت بودجه دولت نشان می‌دهد. با این حال، اثرات مثبتی نیز از این تحولات قابل تصور است و آن کاهش مصرف داخلی بنزین و امکان افزایش صادرات آن است. در واقع با توجه به اینکه میزان سفرهای داخلی به دلیل شیوع کرونا در کشور

۱- عابدی، محمدهادی، "بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور (منابع بودجه)"، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهمن ۱۳۹۸.

کاهش یافته است، انتظار می‌رود تا عادی شدن وضعیت، کاهش مصرف بنزین ادامه‌دار باشد و دولت با صادرات بنزین، بخشی از کاهش درآمدهای نفتی پیش بینی شده در بودجه سال ۱۳۹۹ را جبران کند. البته در این مورد نیز باید یادآور شد که به دلیل وابستگی قیمت بنزین و نفت خام، بخشی از درآمدهای ارزی حاصل از صادرات بنزین کاهش می‌یابد و این امر نیز جزء اثرات منفی شیوع کرونا طبقه‌بندی می‌شود!!

در مجموع از لحاظ منابع با توجه به کوچک شدن اقتصاد به دلیل رکود ناشی از شوک بیرونی و ویروس کرونا، کاهش تقاضا برای نفت و افت شدید قیمت نفت در کنار برخی اقدامات و سیاست‌های حمایتی تولید، چنانکه تا کنون برخی اقدامات اینچنینی دولت نظیر تعویق پرداخت مالیات‌ها اعلام شده است، انتظار کاهش در سمت منابع بودجه دولت در سال ۱۳۹۹ را خواهیم داشت. مجموع دو وضعیت ذکر شده، یعنی افزایش مخارج و کاهش منابع به معنای بروز احتمالی کسری بودجه بسیار بزرگتر از آنچه تا کنون اقتصاد ایران شاهد آن بوده، است.

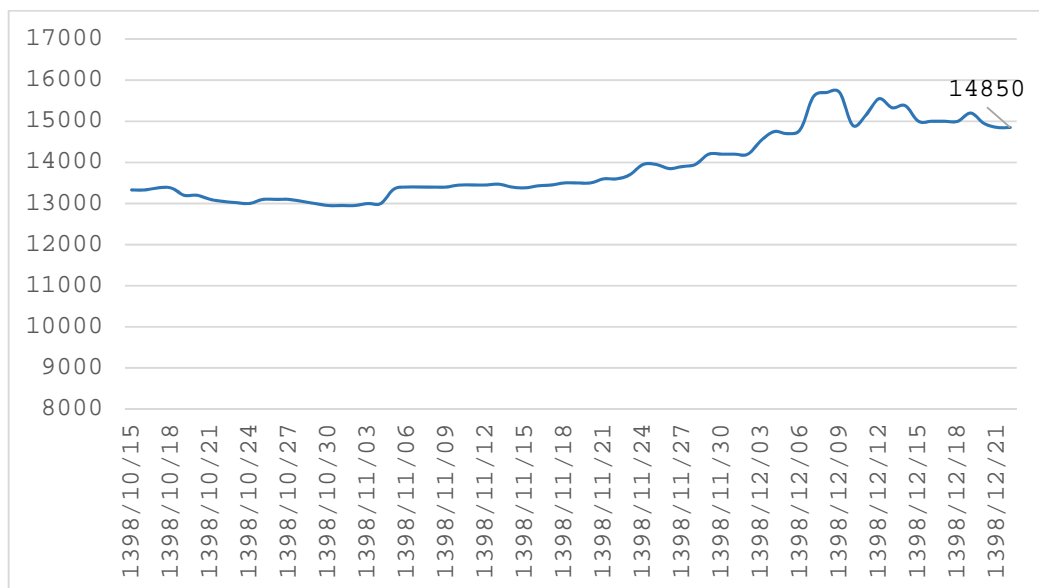
۴-۲- بازار ارز

نرخ ارز، نقش لنگر اسمی را در اقتصاد ایران بازی می‌کند. به این معنی که سطح عمومی قیمت‌ها به‌ویژه قیمت دارایی‌ها (مانند طلا، سکه، مسکن و سهام) و کالاهای بادوام

(مانند خودرو، لوازم برقی خانگی، مصالح ساختمانی و...)، با تغییر نرخ ارز، تعدیل می‌شوند. باید توجه کرد که شدت همبستگی مثبت دارایی‌ها با نرخ ارز، بسته به میزان نقدشوندگی دارایی‌ها متفاوت است. برای مثال سرعت تعدیل قیمت طلا و سکه بسیار سریع‌تر از سرعت تعدیل مسکن و سهام است. از این‌رو، هر شوک و تحولی (مانند شیوع ویروس کرونا) که بتواند نرخ ارز را دچار تغییر کند، علاوه بر تحت تأثیر قرار دادن تجارت خارجی ایران، بازار دارایی‌ها و سرمایه ایران را دچار تغییرات می‌کند.

در پی تحریم ایران از سوی آمریکا و به‌ویژه در اثر تنگ‌تر شدن شریان‌های مربوط به تراکنش‌های مالی ایران با سایر کشورها، بازارهای کشورهای همسایه در تأمین ارز مورد نیاز ایران نقشی تعیین‌کننده‌ای برعهده گرفتند. مبادلات بازرگانی ایران با ترکیه، عراق و افغانستان نه تنها امکان صدور فرآورده‌های نفتی و غیرنفتی ایران را فراهم می‌آورد، بلکه امکان واردات برخی از کالاها به ایران را تسهیل می‌کرد و امکان دسترسی به منابع ارزی در ایران را ایجاد می‌کرد. یکی از پیامدهای نخستین شیوع ویروس کرونا در ایران، بسته شدن بسیاری از مرزهای ایران با کشورهای همسایه است که امکان صادرات کالا به این کشورها را محدود می‌کند و در نتیجه امکان کسب درآمد ارزی از این طریق نیز کاهش می‌یابد. نمودار شماره ۱۲، روند نرخ دلار در سامانه سنا را از ۱۵ دی ۱۳۹۸ تا ۲۱ اسفند ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۲- روند روزانه نرخ دلار آمریکا (تومان)

مأخذ: سامانه سنا.

یکی از دلایل افزایش قیمت ارز در هفته‌های اخیر، افزایش تقاضاست که به واسطه ایجاد جو روانی در پی قرار گرفتن نام ایران در لیست سیاه FATF ایجاد شده است. همان‌طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود، با بازگشت ایران به لیست سیاه FATF نرخ دلار وارد کانال ۱۴ هزار تومان شده و با تشدید شیوع کرونا، تا ۱۶ هزار تومان نیز رشد کرد اما با کنترل بانک مرکزی و کاهش تقاضای ارز نرخ دلار به زیر ۱۵ هزار تومان کاهش یافته است.

کاهش تقاضای ارز به طور عمده ناشی از شیوع بیماری کرونا بوده است، به طوری که تقاضای ارز برای واردات کاهش یافته و فعالان اقتصادی را در حالت بی‌تصمیمی قرار داده است. همچنین، تقاضای سفرهای خارجی برای ایام نوروز کاهش شدیدی داشته

و برای برخی کشورها به صفر رسانده که نتیجه آن کم شدن تقاضای ارز مسافرتی بوده است.

بنابراین، از سویی؛ عرضه ارز محدود شده و انتظار بر این است که تا متوقف شدن بیماری کرونا این روند ادامه داشته باشد. از سوی دیگر، تقاضای ارز به دلایل کاهش واردات و مسافرت، کاهش یافته است. اما باید توجه کرد که دلار همچنان در نظر مردم، دارایی مطمئن برای حفظ قدرت خرید است و از آنجا که انتظارات تورمی برای سال ۱۳۹۹ مثبت و افزایشی است، نمی‌توان انتظار داشت که مردم به فروش دلارهای خانگی خود اقدام کنند. در نتیجه، بنظر می‌رسد نرخ دلار تا پایان تعطیلات عید ۱۳۹۹، در کانال قیمتی ۱۵ تا ۱۶ هزار تومان نوسان کند که این رقم بالاترین مقدار در ۶ ماه اخیر است. برای جمع‌بندی، وضعیت بازار ارز و آثار بیماری کرونا در جدول شماره ۱۲، ارایه شده است.

جدول ۱۲- جمع‌بندی آثار شیوع بیماری کرونا بر بازار ارز

وضعیت بازار ارز قبل از شیوع بیماری کرونا	آثار شیوع بیماری کرونا بر بازار ارز
۱- تشدید نوسانات و رشد قیمت ارز، به لیل قرار گرفتن ایران در لیست سیاه FATF.	۱- کاهش عرضه ارز به دلیل کاهش صادرات
۲- انتظارات تورمی مثبت و فشار بر تقاضای ارز	۲- کاهش تقاضای ارز به دلیل کاهش شدید تقاضای ارز مسافرتی
	۳- کاهش معاملات ارزی و بی‌تصمیمی فعالان بازار ارز

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۵-۲- بازار مسکن

مطابق آمار اتحادیه املاک، معاملات مسکن شهر تهران در بهمن ۱۳۹۸ نسبت به سه ماه قبل یعنی آبان ۱۳۹۸، ۲۰۴ درصد افزایش یافته است. تعداد معاملات در بهمن ۱۳۹۸، ۱۴ هزار و ۴۶۴ فقره بوده و تقریباً با سال‌های رونق بازار مسکن برابری می‌کند و ۲۶ درصد بیش‌تر از بهمن سال ۱۳۹۷ است.

در کل کشور نیز طی ۲۹ روز ابتدای بهمن ۱۳۹۸، ۶۱ هزار و ۵۱۰ مبایعه‌نامه منعقد شده که نسبت به دی ۱۳۹۸، ۹ درصد و نسبت به بهمن ۱۳۹۷، ۱۱ درصد افزایش

داشته است. در دی ۱۳۹۸، نیز قراردادهای خرید و فروش در کل کشور ۱۹ درصد نسبت به آذر ۱۳۹۸، بالا رفته بود.

همچنین در بخش اجاره در ۲۹ روز بهمن ۱۳۹۸ بالغ بر ۱۱ هزار و ۴۷ اجاره‌نامه در تهران به امضا رسیده که نسبت به دی ۱۳۹۸، ۴ درصد و نسبت به ماه مشابه سال ۱۳۹۷، ۷ درصد کاهش نشان می‌دهد. در کل کشور هم در ۲۹ روز بهمن ۱۳۹۸، ۴۰ هزار و ۵۴۳ اجاره‌نامه منعقد شده که نسبت به ماه دی، ۸ درصد کاهش و نسبت به ماه مشابه سال ۱۳۹۷، ۳ درصد افزایش یافته است.

در نخستین ماه‌های فصل پاییز سال ۱۳۹۸ از شتاب افزایش بهای مسکن و همچنین اجاره کاسته شده بود. بهای مسکن در تهران در بهمن ۱۳۹۸ نسبت به دی ۱۳۹۸، تقریباً تغییری نشان نمی‌داد. این در حالی است که تصمیم گروه ویژه اقدام مالی درباره قرار دادن ایران در «لیست سیاه» و افزایش انتظارات تورمی باعث افزایش مجدد بهای مسکن شد. این در حالی است که تنها ظرف چند روز در اوایل اسفند ۱۳۹۸، بهای میانگین هر متر مربع مسکن در تهران بیش از ۶۰۰ هزار تومان افزایش یافت.

به گفته اتحادیه مشاوران املاک، با وجود آن که معاملات مسکن شهر تهران در بهمن ۱۳۹۸، ۲۰ درصد بالا رفته، در نیمه دوم اسفند ۱۳۹۸، با احتمال شیوع کرونا ویروس از حجم مراجعات حضوری برای بازدید واحدها کاسته شده است.

از سویی، دولت سقف تسهیلات خرید مسکن را به ۲۴۰ میلیون تومان افزایش داده است. از سوی دیگر، مصالح ساختمانی از جمله آهن آلات و میلگرد رشد قیمت داشته‌اند. اما عامل کنترل‌کننده که همان نبود ظرفیت و قدرت خرید مصرفی در طرف تقاضاست، افزایش نرخ‌ها را کنترل کرده است؛ به طوری که رشد قیمت مسکن از حدود ۸ درصد ماهیانه در دی ۱۳۹۸، به ۲ درصد در بهمن ۱۳۹۸، رسیده است. به اعتقاد اغلب تحلیلگران بازار مسکن وضعیت کنونی بازار مسکن به سمت سکون و اصلاح قیمت متمایل می‌شود و کاهش سرعت رشد قیمت مسکن به تدریج و به احتمال زیاد رخ خواهد داد.

پیش‌بینی می‌شود تأثیر بیماری کرونا بر بازار مسکن اندک باشد و به دلیل قرار گرفتن در پیک خرید و فروش، رونق نسبی معاملات حداقل تا خرداد سال ۱۳۹۹ ادامه پیدا کند. البته بنا به گفته فعالان بازار مسکن، بعد از آذر ۱۳۹۸ که متأثر از تغییر قیمت بنزین با رشد ماهانه ۸/۵ درصدی قیمت و ۱۳۵ درصدی تعداد معاملات مواجه بوده است، افزایش قیمت مسکن در ماه‌های آتی کمتر خواهد بود. جمع‌بندی آثار شیوع ویروس کرونا بر بازار مسکن در جدول شماره ۱۳، ارائه شده است.

جدول ۱۳ - جمع‌بندی آثار شیوع بیماری کرونا بر بازار مسکن

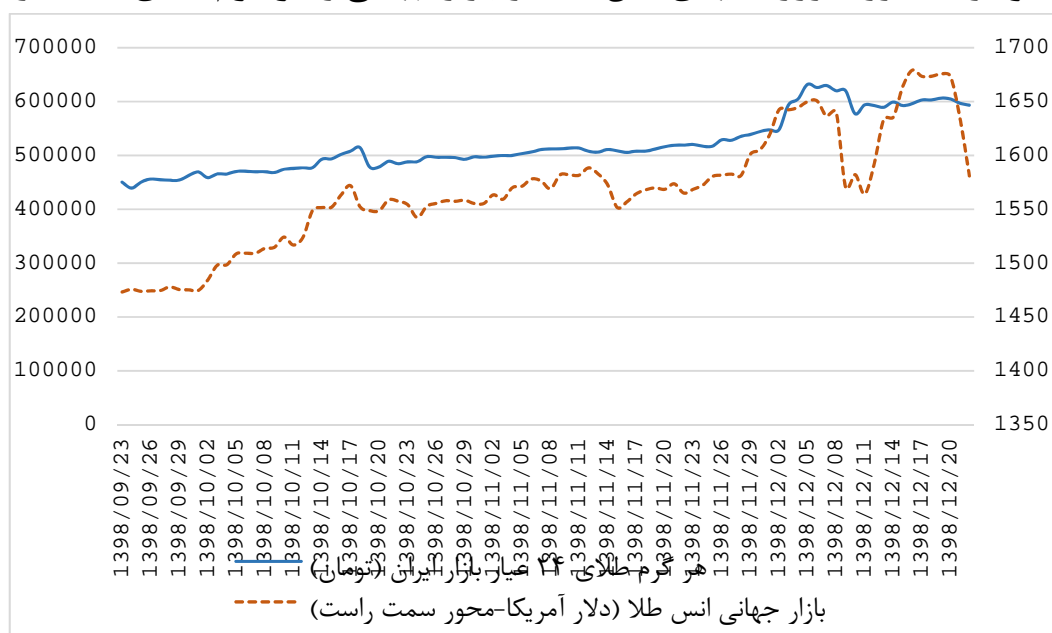
آثار شیوع بیماری کرونا بر مسکن	وضعیت بازار مسکن قبل از شیوع بیماری کرونا
<p>۱- کاهش شدید معاملات مسکن</p> <p>۲- بی‌تصمیمی خریداران و فروشندگان مسکن</p> <p>۳- پیش‌بینی رشد محدود قیمت مسکن و عدم تاثیرپذیری از شیوع کرونا در ماه‌های آتی سال ۱۳۹۹</p>	<p>۱- رونق نسبی بازار خرید مسکن</p> <p>۲- کاهش رشد قیمت مسکن</p> <p>۳- افزایش تسهیلات خرید مسکن به ۲۴۰ میلیون تومان</p>

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۶-۲- بازار طلا

قیمت طلا در اسفند ۱۳۹۸، در بازارهای داخلی افزایش زیادی داشته است. همان طور که در نمودار شماره ۱۳، مشخص است، نرخ هر انس طلا در بازار جهانی بعد از شیوع کرونا دچار افزایش قابل ملاحظه‌ای شد، به طوری که حتی قیمت آن تا حدود ۱۷۰۰ دلار پیش رفت، اما قیمت پایانی انس طلا زیر ۱۷۰۰ دلار ثبت شد.

نمودار ۱۳- روند روزانه بهای انس طلا در بازار جهانی و هر گرم طلای ۲۴ عیار

مأخذ: <https://www.tgju.org>

در واقع، محرک اصلی روند صعودی انس جهانی طلا، شیوع کرونا بوده است، اما اثر گذاری این بیماری بر طلا از کانال‌های آشفته‌گی بازار نفت و کاهش قیمت نفت،

کاهش نیم درصدی نرخ بهره فدرال رزرو آمریکا، کاهش قیمت اوراق مالی دلاری و افزایش انتظارات برای تسهیل‌سیاست‌های پولی آمریکا و سقوط بازارهای سهام بین‌المللی بوده است. باید توجه کرد که شیوع ویروس کرونا، در عمل اغلب کسب‌وکارها را در حالت انفعال و رکود قرار داده است که نااطمینانی را در اقتصاد جهانی تشدید کرده است. افزایش نااطمینانی در اقتصاد همواره موجب رشد قیمت انس طلا می‌شود و بنظر می‌رسد پتانسیل کافی برای افزایش دوباره انس طلای جهانی وجود دارد. در این میان نیز کاهش نرخ بهره فدرال رزرو و تسهیل و انبساط سیاست پولی آمریکا برای مقابله با وقوع رکود جبران زیان‌های مالی فعالان اقتصادی آمریکایی، به احتمال ادامه روند صعودی قیمت انس طلا می‌افزاید.

طبیعتاً، قیمت طلا در بازار داخلی ایران نیز به احتمال زیاد صعودی باشد. در واقع، با فرض ثبات نسبی نرخ ارز در بازه قیمتی ۱۵ تا ۱۶ هزار تومان و افزایشی بودن انس طلا در بازار جهانی، احتمال رشد قیمت طلا در بازار داخلی دور از انتظار نیست. برای جمع‌بندی وضعیت بازار طلا و آثار بیماری کرونا در جدول شماره ۱۴، ارایه شده است.

جدول ۱۴- جمع‌بندی آثار شیوع بیماری کرونا بر بازار طلا

وضعیت بازار طلا قبل از شیوع بیماری کرونا	آثار شیوع بیماری کرونا بر طلا
۱-رکود ملایم صعودی قیمت انس طلا در بازار جهانی	۱-رشد فزاینده قیمت انس طلا در بازار جهانی

<p>۲- کاهش شدید قیمت نفت، کاهش نرخ بهره فدارال رزرو آمریکا و کاهش شاخص دلار، در نتیجه استقبال سرمایه‌گذاران از خرید طلا</p> <p>۳- ابتدا رشد قیمت طلا در بازار داخلی، سپس کاهش معاملات و کاهش نسبی قیمت طلا در بازار داخلی</p> <p>۴- تقویت انتظارات قیمتی مثبت در خصوص طلا</p>	<p>۲- رشد قابل ملاحظه طلا در بازار داخلی به دلایل رشد نرخ ارز، لیست سیاه FATF و رشد قیمت جهانی طلا</p>
---	--

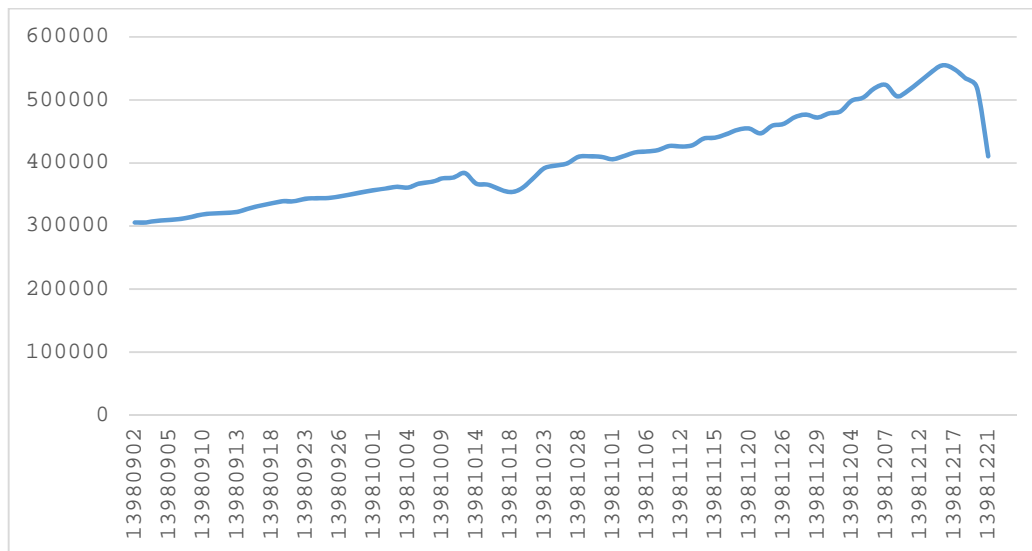
مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۲-۷- بورس و بازار سرمایه

بازار سهام ایران ارتباط چندان مستحکمی با بازار سهام سایر کشورها و بورس‌های بین‌المللی ندارد، اما بی‌تأثیر از شیوع بیماری کرونا نیست. زیرا صنایع بزرگ بورس تهران عمدتاً متشکل از صنایع پتروشیمی و فلزی هستند. صنایع پتروشیمی و فلزی درآمد اصلی خود را صادرات کسب می‌کنند و کاهش فعالیت‌های اقتصادی در جهان به‌ویژه شرکای اصلی ایران مانند چین و کاهش شدید قیمت نفت و به تبع آن کاهش قیمت محصولات پتروشیمی، منجر به کاهش درآمد این صنایع می‌شود. بسیاری از صنایع دیگر هم در خصوص تأمین مواد اولیه، واسطه‌ای یا تجهیزات وابسته به واردات هستند و کاهش مراودات تجاری ایران به‌دلیل بسته شدن مرزهای تجاری ایران از این‌رو، می‌تواند بورس تهران را از این مسیر هم تحت تأثیر قرار دهد. نمودار شماره ۱۴، روند روزانه شاخص کل بورس تهران را در چهار ماه اخیر نشان می‌دهد. شاخص کل بورس

تهران بدون توجه به روند تحولات بورس‌های جهانی و شاخص‌های اقتصادی کشور روند رو به رشد خود را طی می‌کرد، اما در واکنش به عدم توافق اوپک و روسیه برای کاهش تولید نفت و سقوط شدید قیمت نفت، همچنین تشدید شیوع کرونا در کشور، از ۱۷ اسفند ۱۳۹۸ شاخص کل بورس تهران نزولی شد.

نمودار ۱۴- روند شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران (بدون واحد)

مأخذ: شرکت بورس تهران.

به رغم موارد یادشده باید توجه کرد که رشد اصلی بورس تهران در یک سال اخیر مرهون افزایش قیمت دلار و تورم بوده است. در واقع، افزایش ارزش ریالی شرکتها از محل تجدید ارزیابی و افزایش سرمایه شرکتها که باعث سودآوری آنها می شود، دلیل اصلی روند صعودی بازار سهام ایران است. از طرف دیگر، مردم یا همان معامله گران حقیقی زیادی به بورس وارد شده اند. به طوری که تعداد کدهای معامله گری از زیر یک میلیون کد در سال ۱۳۹۷، به حدود یک میلیون و ۷۰۰ هزار در ۲۰ اسفند ۱۳۹۸ رسیده است.

به طور کلی می توان گفت که طی یک ماه اخیر منتهی به ۲۰ اسفند ۱۳۹۸، افزایشی در قیمت دلار شاهد بودیم و این افزایش قیمت با کمی تأخیر تأثیرش را در بورس تهران خواهد گذاشت و قیمت سهام را رشد خواهد داد، بنابراین حتی اگر دلایلی از قبیل کرونا و نزدیکی به شب عید باعث شود شاخص کل اصلاح کوچکی داشته باشد، اما همچنان می توان روند اصلی بورس را صعودی دانست. برای جمع بندی وضعیت بازار سهام و آثار بیماری کرونا در جدول شماره ۱۵، ارایه شده است.

جدول ۱۵- جمع بندی آثار شیوع بیماری کرونا بر بازار سهام

وضعیت بازار سهام قبل از شیوع بیماری کرونا	آثار شیوع بیماری کرونا بر سهام
۱- ثبات نسبی بورس های بین المللی و جهانی	۱- سقوط کم سابقه بورس های بین المللی و جهانی
۲- رشد قابل ملاحظه شاخص سهام در بورس تهران	۲- فرمان ممنوعیت یک ماهه مسافرت اروپاییان به آمریکا به دلیل شیوع کرونا و تشدید سقوط بورس های اروپایی و آمریکایی
	۳- کاهش نسبی شاخص کل بورس تهران
	۴- پیش بینی بازگشت به روند مثبت شاخص کل بورس تهران

مأخذ: یافته های تحقیق.

۲-۸- قیمت‌ها و تورم

شیوع کرونا می‌تواند سطح عمومی قیمت‌ها و تورم در جهان را از چند مسیر تحت تأثیر قرار دهد. هرچند تقاضا در بسیاری از بخش‌ها کاهش داشته است اما عرضه کل محصولات هم دچار کاهش شده است و در حال کاهش بیشتر نیز می‌باشد. از سوی دیگر، تقاضای مواد غذایی، دارویی و شیمیایی در حال افزایش است. تورم مواد غذایی در چین ۲۲ درصد شده و تورم کل کشور چین به بالاترین مقدار در ۸ سال گذشته رسیده است. علاوه بر این موارد، بانک‌های مرکزی در جهان برای حمایت از مردم و کسب‌وکارها و مقابله با رکود اقتصادی احتمالی، عرضه نقدینگی را افزایش می‌دهند و تعدادی از دولت‌ها سیاست‌های انبساطی در پیش گرفته‌اند. صندوق بین‌المللی پول با هشدار در مورد شیوع سریع این ویروس در دنیا، بانک‌های مرکزی را به مداخله و تقویت اقتصاد ملی برای حمایت از اقتصاد دنیا در شرایط فعلی ضروریدانسته است.

کشور چین به عنوان اولین کشور به سرعت به نرخ بهره ذخایر ارزی خود را کاهش داد. فدرال رزرو ایالات متحده آمریکا نیز در یک نشست اضطراری اقدام به کاهش نرخ بهره این کشور کرد. در اقدامی مشابه رزرو بانک استرالیا، بانک مرکزی امارات متحده عربی، بانک مرکزی هنگ‌کنگ نیز اقدام به کاهش نرخ بهره پولی به‌منظور حمایت از بازار سرمایه کردند. پیش‌بینی می‌شود در روزهای آتی بانک‌های مرکزی کانادا، بریتانیا و برزیل نیز اقدامات مشابه در خصوص نرخ بهره داشته باشند، اما در ایران استفاده از این ابزار

پولی عملاً ناممکن است زیرا نرخ سود بانکی هم اکنون پایین‌تر از نرخ تورم است. با این حال شورای پول و اعتبار برای سامان دادن به وضعیت کنونی در جلسه‌ای فوق‌العاده تصمیم گرفت نسبت به بازپرداخت وام و تسهیلات بنگاه‌های اقتصادی کشور استمهال قائل شود.

سازمان برنامه و بودجه منابع مالی یک هزار و ۶۰۰ میلیارد تومانی در اختیار وزارت بهداشت برای مقابله با شیوع ویروس کرونا قرار داده است. برای حمایت از ۳ میلیون خانوار بسته حمایتی تخصیص یافته است و تا آخر اسفند ۱۳۹۸ باید پرداخت شود. به این صورت که افراد برای خانوار یک نفره ۲۰۰ هزار تومان، خانوار دو نفره ۳۰۰ هزار تومان، خانوار سه نفره ۴۰۰ هزار تومان، چهار نفره ۵۰۰ هزار تومان و خانوار پنج نفره یا بیشتر رقم ۶۰۰ هزار تومان خواهد بود. با فرض متوسط ۴۰۰ هزار تومان پرداخت به هر ۳ میلیون خانوار، ۱۲۰۰ میلیارد تومان می‌شود. این موضوع در حالی است که وضعیت پایه پولی و نقدینگی در سال ۱۳۹۸ روند افزایشی داشته‌اند و فراتر از رشد بلندمدت خود شده‌اند که در ادامه جزییات آن تشریح می‌شود:

۲-۸-۱- وضعیت نقدینگی و پایه پولی کشور

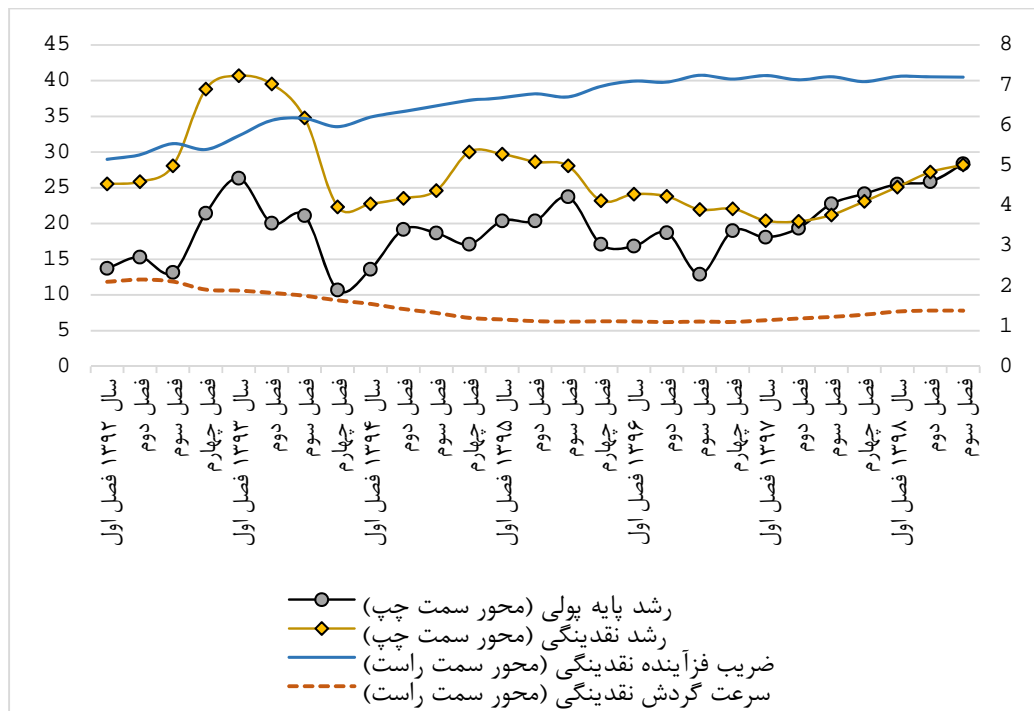
در نمودار شماره ۱۵، پایه پولی و نقدینگی همراه با هم ترسیم شده است. پایه پولی طی دوره مورد بررسی نزدیک به ۳ برابر شده که به طور متوسط رشد ۱۸/۳ درصد

سالانه را نشان می‌دهد. نقدینگی نیز در دوره مورد نظر به‌طور متوسط با نرخ ۲۶/۲ درصد رشد داشته است. همچنین ضریب فزاینده نقدینگی از فصل دوم سال ۱۳۹۲ شروع به افزایش کرده و معمولاً روند افزایشی داشته است، به‌طوری که ضریب فزاینده نقدینگی از ۵/۲ در فصل اول ۱۳۹۲ به ۷/۲ در فصل سوم ۱۳۹۸ رسیده است و این روند نشان می‌دهد که خلق پول توسط بانک‌ها، طی دوره مورد بررسی، افزایش یافته است.

رشد نقدینگی از نیمه دوم سال ۱۳۹۷ به بعد با رشد پایه پولی همگرا شده و در آذر ۱۳۹۸، نرخ رشد این دو متغیر برابر شده است. از سوی دیگر، ضریب فزاینده نقدینگی از سال ۱۳۹۷، تغییری نکرده است. بنابراین، می‌توان گفت که در دو سال اخیر عامل مسلط در رشد نقدینگی، رشد پایه پولی بوده است. برای تحلیل دقیقتر وضعیت پایه پولی و نقدینگی توجه به موارد زیر ضروری است:

۱- رشد پایه پولی با ثبت رقم ۲۸/۲ درصدی به بیشترین سطح در هفت سال اخیر رسیده است. بر اساس آمارها، علت اصلی رشد پایه پولی، رشد خالص دارایی خارجی بانک مرکزی بوده که متأثر از تجدید ارزیابی و تسعیر نرخ ارز، تغییر روش در خرید ارز نفتی دولت و کاهش تسهیلات خارجی بوده است. پیش‌تر دلیل عمده رشد پایه پولی، افزایش بدهی بانک‌ها و دولت به بانک مرکزی بوده است.

نمودار ۱۵- سرعت گردش و ضریب فزاینده نقدینگی، رشد پایه پولی و نقدینگی

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۲- رخدادهای دیگر، در تغییرات اجزای نقدینگی است. در آذر ۱۳۹۸ سهم حجم پول از نقدینگی با ثبت رقم ۱۶/۱ درصدی به بیشترین مقدار طی پنج سال اخیر رسیده است؛ رخدادی که تأیید می‌کند درجه سیالیت نقدینگی در پایان آذر ۱۳۹۸ افزایش یافته است.

۳- موضوع دیگری نیز باید به آن توجه کرد، افزایش سرعت گردش نقدینگی از سال ۱۳۹۸ در مقایسه با سال ۱۳۹۷ است، به طوری که از ۱/۲ در سال ۱۳۹۷ به ۱/۴ در آذر ۱۳۹۸ رسیده است. افزایش سرعت گردش نقدینگی نشان دهنده افزایش تورم و انتظارات تورمی است. در واقع، مردم براساس انتظارات مثبت تورمی دارند،

سعی می‌کنند پول یا سپرده کمتری نگهداری کنند و به سرعت سپرده‌ها و پول نقد خود را به خرید دارایی‌های مختلف تخصیص دهند (در اصطلاح اقتصادی به آن داغ شدن پول^۱ گفته می‌شود). افزایش سرعت گردش نقدینگی نشان‌دهنده این است که آن فرایند تبدیل پول به دارایی تشدید شده و به معنای افزایش انتظارات تورمی است.

۲-۸-۲- وضعیت تورم

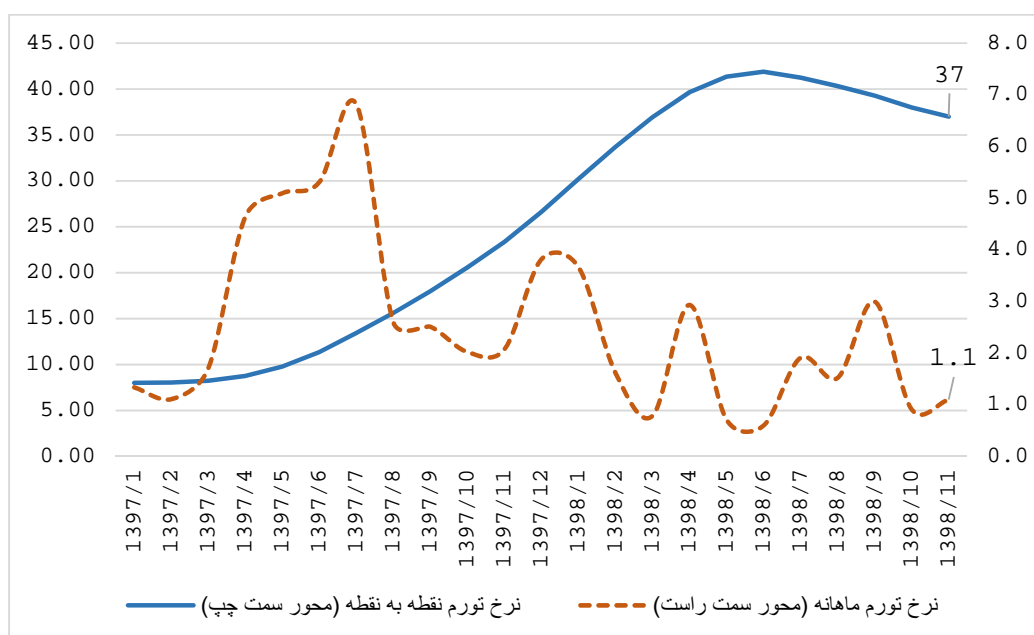
بعد از بحران ارزی اوایل سال ۱۳۹۷، قیمت‌های کالاها و خدمات نیز شروع به جهش کرد، به طوری که نرخ تورم در اواسط سال ۱۳۹۸ به بالای ۴۱ درصد رسید. سپس روند کاهشی تورم شروع شد و نرخ تورم در بهمن ماه به ۳۷ درصد رسید که نسبت به ماه قبلش، با ۱/۶ درصد کاهش همراه شده است. اما نرخ تورم ماهانه، با افزایش ۰/۳ درصدی در بهمن ۱۳۹۸ به ۱/۱ درصد رسید.

نرخ تورم نقطه‌ای گروه عمده «خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات» با کاهش ۴/۳ واحد درصدی به ۱۹/۷ درصد و گروه «کالاهای غیر خوراکی و خدمات» با افزایش ۰/۱

۱- Hot Money

واحد درصدی به ۲۷/۵ درصد رسیده است. نمودار شماره ۱۶، روند ماهانه تورم نقطه به نقطه و ماهانه را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۶- روند نرخ تورم نقطه به نقطه و ماهانه (درصد)

مأخذ: مرکز آمار ایران.

منظور از نرخ تورم ماهانه، درصد تغییر عدد شاخص قیمت، نسبت به ماه قبل می‌باشد. نرخ تورم ماهانه بهمن ۱۳۹۸ به ۱/۱ درصد رسیده که در مقایسه با همین اطلاع در ماه قبل، ۰/۳ واحد درصد افزایش داشته است. تورم ماهانه برای گروه‌های

عمده «خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات» و «کالاهای غیر خوراکی و خدمات» به ترتیب ۰/۸ درصد و ۱/۲ درصد بوده است.

همان‌طور که در نمودار فوق مشخص است، روند تورم دوباره صعودی شده است و به احتمال زیاد با تشدید آثار بیماری کرونا شامل کاهش تولید، افزایش نقدینگی و افزایش تقاضای کالاهای مصرفی و بهداشتی و در نهایت تشدید کسری بودجه دولت، روند تورم افزایشی باشد. جمع‌بندی وضعیت سطح عمومی قیمت‌ها و تورم و آثار بیماری کرونا بر آنها در جدول شماره ۱۶، ارائه شده است.

جدول ۱۶- جمع‌بندی آثار شیوع بیماری کرونا بر سطح عمومی قیمت‌ها و

تورم

وضعیت سطح عمومی قیمت‌ها قبل از شیوع کرونا	آثار شیوع بیماری کرونا بر سطح عمومی قیمت‌ها
---	---

<p>۱- کاهش تولید و رکود جهانی</p> <p>۲- کاهش نرخ بهره در اقتصادهای بزرگ مانند آمریکا، چین، کانادا، آلمان، استرالیا و تسهیل سیاست‌های پولی برای حمایت از تولید</p> <p>۳- تعویق بازپرداخت اقساط وام‌های بانکی کسب‌وکارها و تسهیلات قرض‌الحسنه به‌دستور بانک مرکزی</p> <p>۴- تخصیص منابع حمایتی به وزارت بهداشت</p> <p>۵- ارایه بسته حمایتی برای ۳ میلیون خانوار که تقریباً معادل تزریق ۱۲۰۰ میلیارد تومان نقدینگی خواهد شد.</p> <p>۶- تشدید کسری بودجه دولت و احتمال تکیه بیشتر دولت بر منابع بانک مرکزی</p> <p>۷- صعودی شدن روند نرخ تورم</p>	<p>۱- ثبات نسبی تولید و تورم جهانی</p> <p>۲- رشد قابل ملاحظه پایه پولی کشور از ناحیه افزایش خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی</p> <p>۳- رشد قابل ملاحظه نقدینگی کشور فراتر از متوسط بلندمدت خود</p> <p>۴- روند افزایشی انتظارات تورمی به‌دلایل افزایش چندبرابری قیمت بنزین و قرار گرفتن در لیست سیاه FATF</p>
--	--

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۲-۹- مصرف آب، برق و بنزین

پس از شیوع ویروس کرونا، با توجه به کاهش میزان حضور مردم در خارج از منزل و تغییر الگوی مصرف برای رعایت الزامات بهداشتی و همچنین تغییرات قابل توجه در وضعیت کسب و کارها، مصرف برخی از کالاها و خدمات تغییر قابل توجهی داشته است. علاوه بر برخی محصولات مانند شوینده‌ها، ضدعفونی‌کننده‌ها و سایر محصولات بهداشتی، مصرف برخی از نیازمندی‌های اساسی دیگر نظیر آب، برق و بنزین هم می‌تواند تحت تأثیر شیوع کرونا تغییر کند. با توجه به اهمیتی که تأمین آب، برق و بنزین در بین نیازمندی‌های دیگر دارد، در ادامه مصرف این موارد مورد بررسی قرار گرفته است.

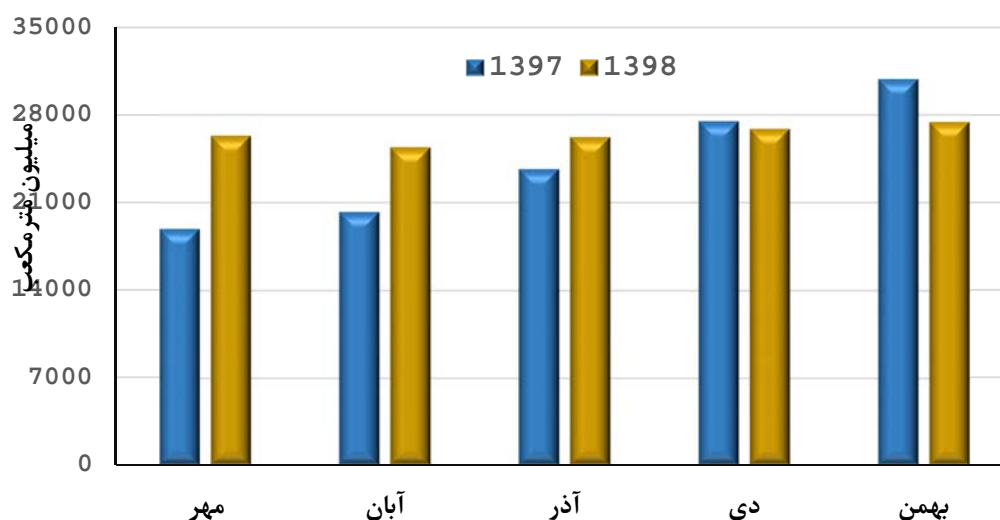
۲-۱-۹- مصرف آب

هرساله با گرم شدن هوا و نزدیک شدن به فصل تابستان، یکی از مهم‌ترین چالش‌های کشور، تأمین آب مورد نیاز مشترکین است. در این بین، میزان بارش‌های کشور در سال ۱۳۹۸ به گونه‌ای بوده که بسیاری از مردم تلقی می‌کنند که وضعیت ذخایر آبی کشور مطلوب است و نگرانی خاصی از بابت تأمین آب ندارند. با این حال اگر میزان بارش باران در سال آبی ۱۳۹۸ (از اول مهرماه تا پایان بهمن‌ماه) را با مدت مشابه سال ۱۳۹۷

مقایسه کنیم، خواهیم دید که میزان بارندگی کاهش یافته است. بر اساس آمارهای وزارت نیرو، از ابتدای مهرماه تا پایان بهمن ماه ۱۳۹۸، ارتفاع بارندگی در کشور حدود ۱۵۹/۸ میلیمتر بوده که این میزان نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۷ حدود ۱۳ درصد رشد منفی داشته است. همچنین، میزان ذخایر آب مخازن سدهای کشور در دوره مورد بررسی نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۷ کاهش یافته است. طبق آمارها، حجم آب موجود در مخازن سدهای کشور تا پایان بهمن ۱۳۹۸ حدود ۲۷۴۲۴ میلیون متر مکعب بوده که این میزان نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۷ (حدود ۳۰۸۵۲ میلیون متر مکعب) ۱۱ درصد رشد منفی داشته است. از این رو، هم از نظر بارش باران و هم از نظر ذخایر آبی کشور، وضعیت ایران در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۷ بدتر شده است.

نمودار ۱۷- حجم آب موجود در سدهای مخزنی کشور از در سال آبی ۱۳۹۷ و

۱۳۹۸

مأخذ: گزارش ماهانه آمار صنعت آب و برق، معاونت برنامه ریزی و اقتصادی وزارت نیرو.

در این بین، شیوع ویروس کرونا در ایران موجب شده که به دلیل افزایش حساسیت‌ها نسبت به شست‌وشوی دست‌ها، مصرف آب روندی صعودی داشته باشد و نگرانی‌ها از حیث تأمین آب مورد نیاز کشور تشدید شود. براساس گفته‌های معاون وزیر نیرو در امور آب و آبفا، متوسط میزان مصرف آب کشور در نیمه دوم اسفند ۱۳۹۸ حدود ۲۷ درصد نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۷ رشد داشته است. به گفته ایشان مصرف آب در برخی از شهرها مانند تبریز حتی تا ۴۰ درصد، نسبت به سال گذشته افزایش یافته و در تهران نیز رشد ۱۵ درصدی مصرف آب را شاهد بوده‌ایم. این میزان مصرف، تقریباً معادل مصرف آب تهران در تیرماه است. لذا با توجه به اینکه در فصل

گرما میزان مصرف آب به دلیل استحمام بیشتر و روشن شدن کولرهای آبی افزایش می‌یابد، تأمین آب مورد نیاز کشور یکی از چالش‌های جدی پیش‌رو خواهد بود.

اگر ظرفیت تصفیه خانه‌های آب کشور را مورد بررسی قرار دهیم، چالش تأمین آب کشور در ماه‌های آینده روشن‌تر خواهد شد. آمارهای وزارت نیرو نشان می‌دهد که از ابتدای فروردین تا پایان بهمن ۱۳۹۸، تعداد تصفیه‌خانه‌های روستایی کشور تغییری نداشته (۲۱۸ تصفیه خانه) و ظرفیت اسمی آن در حدود ۴۷۲ هزار مترمکعب در روز ثابت مانده است. با این حال در زمینه تصفیه‌خانه‌های شهری وضعیت اندکی بهتر شده و ۱۴ تصفیه خانه جدید در مدار قرار گرفته که این امر ظرفیت اسمی تصفیه خانه‌های شهری را از ۱۰۴۶۲ به ۱۱۲۳۵ هزار مترمکعب در روز رسانده است. براساس آمارها، در تهران ۶ تصفیه خانه در مدار هستند و در صورت افزایش شدید مصرف آب در فصل تابستان، امکان اخلاص در تأمین آب با کیفیت افزایش می‌یابد.

موضوع دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد، عدم اطمینان در مورد ریشه‌کن شدن شیوع کرونا در کشور است. هم‌اکنون اعتقاد بر این است که با آغاز فصل گرما این ویروس ریشه‌کن خواهد شد، اما نمی‌توان در این مورد اظهار نظر قطعی کرد و چه بسا با جهش ژنتیکی آن، مدت زمان بیشتری برای ریشه‌کن شدن این ویروس نیاز باشد. هم‌اکنون، مردم استرالیا فصل تابستان را سپری می‌کنند اما شاهد آن هستیم که ویروس کرونا مردم این کشور را نیز درگیر کرده است. بنابراین باید احتمال ریشه‌کن شدن

طولانی مدت این ویروس در کشور را لحاظ نمود و تمهیدات لازم را برای تأمین نیازهای اساسی کشور مانند تأمین آب سالم، اتخاذ کرد.

۲-۲-۹- مصرف برق

در زمینه مصرف برق نیز وضعیت تقریباً مشابه با مصرف آب است و در فصول گرم سال، با افزایش استفاده از وسایل سرمایشی، روند مصرف برق صعودی خواهد بود. بر اساس آمارهای وزارت نیرو در ده ماهه نخست سال ۱۳۹۸ حدود ۲۳۳۸۷۸ میلیون کیلووات ساعت برق در بخش‌های مختلف مصرف شده است. حال آنکه مصرف برق در مدت مشابه سال ۱۳۹۷ حدود ۲۲۴۲۶۶ میلیون کیلووات ساعت گزارش شده است. بنابراین می‌توان گفت که تا قبل از شیوع کرونا در ایران (ده ماهه نخست سال ۱۳۹۸)، رشد مصرف برق در کشور نسبت به مدت مشابه سال قبل حدود ۴/۲۸ درصد بوده و ممکن است با انتشار آمارهای جدیدتر تا پایان سال، رشد مصرف بیشتر از سال ۱۳۹۷ شود.

اگر میزان مصرف برق در ۴ ماهه نخست سال ۱۳۹۸ را با میزان مصرف برق در مدت مشابه سال ۱۳۹۷ مقایسه کنیم، خواهیم دید که میزان مصرف برق در ۴ ماهه نخست امسال نسبت به سال ۱۳۹۷ حدود ۸/۱۷ درصد رشد داشته است. اگر فرض کنیم که میزان رشد مصرف برق در چهار ماهه نخست سال ۱۳۹۹ نیز همانند چهار

ماهه نخست سال ۱۳۹۸ در حدود ۸ درصد باشد و با فرض اینکه در چهار ماهه سال آینده، شیوع ویروس کرونا نیز حدود ۱۰ درصد به مصرف برق کشور بیفزاید، حجم کل مصرف برق کشور در چهار ماهه نخست ۱۳۹۹ به ۱۰۷۷۰۶ میلیون کیلووات ساعت خواهد رسید. بررسی رشد مصرف برق در چند سال اخیر نشان می‌دهد که چنین رشدی سابقه نداشته است^۱ و با توجه به مفروضات مطرح شده باید گفت که در سال آینده احتمال بروز خاموشی‌ها قبل از آغاز فصل تابستان نیز وجود تقویت خواهد شد. البته در صورتی که شیوع کرونا، فعالیت‌های صنعتی را کاهش دهد، این امکان وجود دارد که اندکی از مصرف برق در بخش صنعت کاهش یابد و افزایش برق مصرفی بخش خانگی تا حدودی جبران شود.

جدول ۱۷- وضعیت مصرف برق کشور در ده ماهه نخست سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

رشد ده ماهه ۱۳۹۸ نسبت به ۱۳۹۷ (درصد)	ده ماهه ۱۳۹۸		ده ماهه ۱۳۹۷		بخش مصرف کننده
	سهم از کل	میزان مصرف	سهم از کل	میزان مصرف	
۳/۴۹	۳۳/۵	۷۸۴۲۶	۳۳/۸	۷۵۷۷۹	خانگی
۵/۵۱	۹/۰۹	۲۱۲۷۹	۹	۲۰۱۶۶	عمومی
۰/۲۳	۱۴/۴۷	۳۳۸۵۴	۱۵/۱	۳۳۷۷۶	کشاورزی
۶/۳۲	۳۳/۸۹	۷۹۲۸۳	۳۳/۲	۷۴۵۶۸	صنعتی

^۱- رشد مصرف در چهار ماهه ۱۳۹۷ نیز نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۶ حدود ۳/۷ درصد بوده است.

تجاری	۱۶۳۲۴	۷/۳	۱۷۲۱۶	۷/۳۶	۵/۴۶
روشنایی معابر	۳۶۵۳	۱/۶	۳۸۲۰	۱/۶۳	۴/۵۷
کل	۲۲۴۲۶۶	۱۰۰	۲۳۳۸۷۸	۱۰۰	۴/۲۸

مأخذ: گزارش ماهانه آمار صنعت آب و برق، معاونت برنامه ریزی و اقتصادی وزارت نیرو.

۲-۳-۹- مصرف بنزین

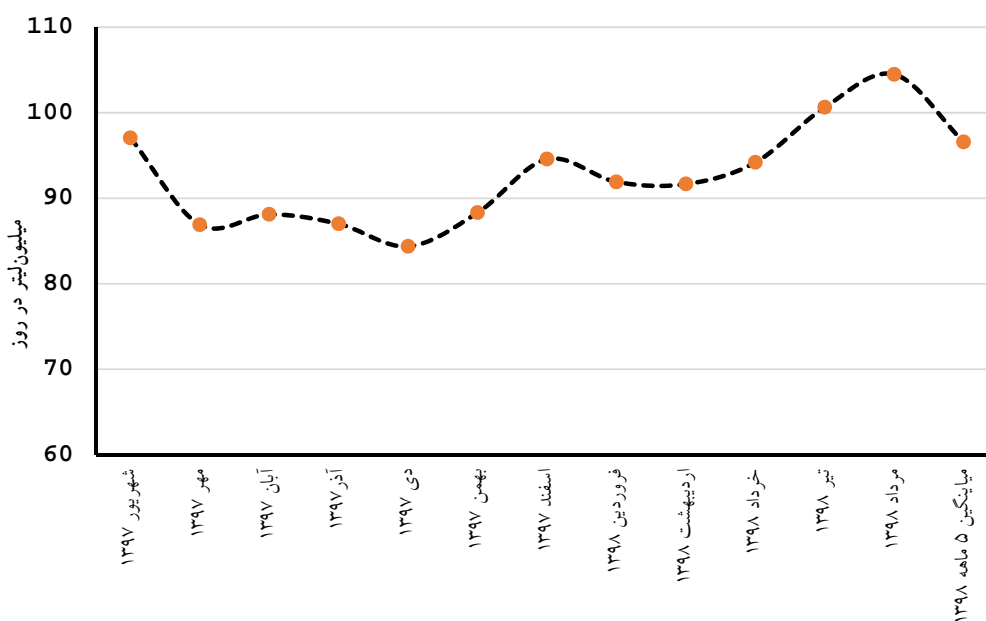
با آنکه شیوع کرونا، مصرف آب و برق کشور را افزایش داده است و پیش‌بینی می‌شود که در سه ماهه نخست سال ۱۳۹۹ نیز رشد مصرف آب و برق ادامه داشته باشد، اما روند مصرف بنزین مسیر نزولی را در پیش گرفته است. اگر به وضعیت مصرف بنزین در مرداد ۱۳۹۷ نگاه کنیم، خواهیم دید که در این تاریخ، حجم مصرف در حدود ۹۳/۴ میلیون لیتر در روز بود. درست یک سال بعد و در مرداد ۱۳۹۸ حجم مصرف بنزین کشور به حدود ۱۰۴ میلیون لیتر در روز افزایش یافت. نمودار ۱۸، روند مصرف بنزین را از مرداد ۱۳۹۷ تا مرداد ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

نمودار ۱۸- حجم مصرف بنزین در یک سال اخیر

مأخذ: شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی

یکی از دلایلی که از سوی کارشناسان برای افزایش مصرف بنزین و نفت‌گاز بیان می‌شد، افزایش قاچاق این دو حامل انرژی به کشورهای همسایه است. این موضوع به‌خصوص در سال ۱۳۹۷، به دلیل اتفاقات خاص مانند تغییرات نرخ ارز که فرصت سودآوری ناشی از اختلاف قیمت بنزین در داخل کشور و کشورهای هم‌جوار را افزایش داده، بیشتر بوده است.

ادامه این روند می‌توانست پاشنه آشیل اقتصاد کشور باشد. از این‌رو، دولت برای

کنترل مصرف، استفاده مجدد از کارت سوخت را اجباری کرد. بر اساس اطلاعیه شرکت پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی، از مرداد ۱۳۹۸ استفاده از کارت سوخت برای

سوخت‌گیری اجباری شد. با این حال، مشاهده شد که بسیاری از افراد نسبت به استفاده از کارت سوخت تشخیص خود اقدام نکردند و در زمان مراجعه به پمپ بنزین‌ها از کار تسوخت آزاد جایگاه‌داران استفاده نمودند و در نتیجه مصرف بنزین کشور تغییر چندانی پیدا نکرد. از این رو، دولت در آبان ماه ۱۳۹۸، با اختصاص سهمیه بنزین به هر خودرو و تغییر قیمت بنزین، گام دوم را در کنترل مصرف بنزین برداشت. پس از این اقدام دولت، میزان مصرف در کشور کاهش یافت به گونه‌ای که براساس گفته‌های مدیر برنامه‌ریزی شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی، حجم مصرف با کاهش روزانه ۱۵ میلیون لیتر به حدود ۸۰ میلیون لیتر در بهمن ماه ۱۳۹۸ رسید. با این حال، این روند کاهش، بعد از شیوع کرونا نیز ادامه یافت و در ۱۶ روز نخست اسفند، به دلیل کاهش تردد خودروها در سطح کشور، حجم مصرف بنزین به ۷۲ میلیون لیتر در روز رسید.

انتظار می‌رود که با توجه به شیوع کرونا در کشور و کاهش بیشتر مسافرت‌ها و تردد خودروها، در روزهای باقیمانده سال ۱۳۹۸ و ماه‌های ابتدایی سال ۱۳۹۹ نیز شاهد کاهش مصرف بنزین در کشور باشیم. لذا می‌توان گفت که اگرچه شیوع کرونا با افزایش مصرف برق و آب، چالش‌هایی را برای دولت به وجود آورده و هزینه‌های دولت را افزایش داده، اما از حیث کاهش مصرف بنزین برای دولت درآمدزا بوده، زیرا میزان یارانه پرداختی دولت بابت بنزین کاهش یافته و دولت می‌تواند بنزین صرفه جویی شده را در بازارهای صادراتی با قیمت بالاتری به فروش برساند.

اگر آخرین مصوبه ارزش‌گذاری کالاهای صادراتی در سال جاری که قیمت هر تن بنزین معمولی صادراتی را در حدود ۵۸۴ دلار تعیین کرده، معیار قرار دهیم، قیمت صادرات هر لیتر بنزین ۰/۵۸۴ دلار خواهد بود. اگر نرخ تبدیل دلار به ریال را ۱۴ هزار تومان فرض کنیم، قیمت ریالی هر لیتر صادرات بنزین تا قبل شیوع کرونا حدود ۸۱۷۶ تومان خواهد شد که اختلاف آن با نرخ بنزین سهمیه‌ای (۱۵۰۰ تومان) در حدود ۶۶۷۶ تومان می‌شود. حال اگر فرض کنیم که شیوع کرونا، روزانه ۱۰ میلیون لیتر از مصرف بنزین کشور بکاهد، می‌توان گفت که دولت با صادرات این میزان بنزین نسبت به فروش داخلی آن با نرخ ۱۵۰۰ تومان، روزانه حدود ۶۶/۷۶ میلیارد تومان دریافتی خواهد داشت. در واقع اگر کاهش مصرف به میزان ۱۰ میلیون لیتر در روز به مدت سه ماه ادامه داشته باشد، مابه‌التفاوت دریافتی دولت از صادرات بنزین صرفه‌جویی شده به جای فروش داخلی (۱۵۰۰ تومانی) حدود ۶ هزار میلیارد تومان خواهد بود. البته باید این نکته را یادآور شد که کاهش قیمت نفت، بر قیمت بنزین نیز اثر گذار است. اگر فرض کنیم که با توجه به کاهش قیمت نفت، قیمت بنزین نیز نسبت به قبل از شیوع کرونا در جهان، حدود ۴۰ درصد کاهش یابد، به صورت تقریبی می‌توان گفت که مابه‌التفاوت دریافتی دولت از صادرات بنزین صرفه‌جویی شده به جای فروش داخلی (۱۵۰۰ تومانی) در طی سه ماه، حدود ۳/۶ هزار میلیارد تومان خواهد شد.

۳- اقدامات دولت و پیشنهادات

دولت در واکنش به گسترش همه‌گیر ویروس کرونا جدید اقدامات پیشگیری، درمانی و حمایتی را در پیش گرفته است. در حوزه پیشگیری توصیه به کاهش تعاملات و تردهای غیرضروری، تعطیلی مدارس، دانشگاه‌ها و سایر فعالیت‌های آموزشی، تعطیلی فعالیت‌های ورزشی، فرهنگی (تئاتر و سینما و غیره) و فعالیت‌های که تجمع در آنها محتمل است، نمود. اگرچه این گروه از اقدامات دولت هزینه چندانی برای دولت دربر نداشته است اما از محل کاهش مالیات دریافتی، عوارض و سایر درآمدهای دولت درآمدهای دولت را با کاهش مواجه خواهد کرد. در گروه اقدامات درمانی اقدام به تشکیل ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا نمود که وزیر بهداشت ریاست آن را بر عهده دارد، و کلیه دستگاه‌ها و ارکان کشور شامل همه دستگاه‌های اجرایی، نهادهای عمومی، سازمان اوقاف و امور خیریه، ستاد نماز جمعه، مرکز امور رسیدگی به مساجد، دستگاه‌های نظامی، انتظامی، قضایی و متولیان اماکن مذهبی را به اجرای تمامی مصوبات این ستاد موظف و مکلف کرد. در حوزه درمان، پذیرش و اقدامات درمانی بیماران کرونایی رایگان انجام می‌شود که این به معنی افزایش هزینه‌های دولت است.

دولت اقدامات حمایتی را هم در پیش گرفته است و در نظر دارد در جهت حمایت خانوارهای آسیب‌پذیر و بنگاه‌ها و فعالیت‌های آسیب‌دیده اقداماتی به شرح زیر انجام

دهد:

- توزیع بسته‌های حمایتی به خانوارها،
- تعویق پرداخت اقساط وام‌های قرض‌الحسنه
- تعویق پرداخت مالیات،
- اجرای طرح یارانه دستمزد و همچنین مشوق بیمه کارفرما از سوی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
- عدم احتساب سوءسابقه دارندگان چک برگشتی در سه ماه اسفند ۹۸ و فرودین و اردیبهشت ۹۹
- ...

این اقدامات از لحاظ بودجه‌ای همگی برای دولت هزینه به بار خواهد آورد، اما از لحاظ آثار کلان اقتصادی و رفاه اقتصادی ضروری و ناگزیر است. اگر چه در چنین شرایطی که شوک‌های برون‌زا هر دو سوی منابع و مصارف بودجه دولت را با شوک منفی مواجه کرده است و بار مسئولیت اجتماعی دولت از قبح بروز کسری بودجه در چنین شرایط خاصی می‌کاهد، آنچه بسیار مهم و حیاتی است نحوه تامین مالی کسر بودجه دولت است. تجربه تاریخی اقتصاد ایران نشان می‌دهد عموماً دولت‌ها برای تامین کسری بودجه خود از روش‌های پرریسک و ناکارآمد استفاده می‌کنند. به‌عنوان نمونه طی سال‌های گذشته با شدت و ضعف بیشتر یا کمتر، همواره دولت‌ها از روش‌هایی مثل استقراض از بانک مرکزی (یا پولی کردن کسر بودجه) یا بانک‌های تجاری، افزایش نرخ

ارز و افزایش قیمت حامل‌های انرژی و دیگر کالاها و خدمات دولتی استفاده کرده‌اند. آشکارترین نتیجه استفاده از چنین روش‌هایی برای تامین مالی کسری بودجه بروز و تشدید تورم بوده و از این مجرا بر فضای نااطمینانی ناشی از شدت گرفتن تحریم‌ها افزوده است. چه بسا در چنین شرایطی که انتظار بروز کسری بودجه بزرگتری را داریم در کنار فعال شدن مجدد تورم مزمن اقتصاد ایران، تامین مالی کسری بودجه با روشهای پرریسک مانند استقراض منجر به شکل‌گیری تورم‌های بسیار بالا و خارج از کنترل شود. از این در کنار اقدامات مهم حمایتی از اقشار آسیب دیده شامل خانوارها و بنگاه، شایسته است دولت از هم اکنون برای نحوه تامین مالی مسئولیت اجتماعی خود و تعهداتی که از این بابت خلق می‌کند چاره‌جویی کند.

به طور کلی پیشنهادهای زیر برای حوزه‌های مختلف قابل ارایه است. اگر چه پرداختن به چنین مسئله پیچیده‌ای نیاز به تعمق بیشتر دارد:

مالیه دولت:

- کاهش حجم تعهدات با اولویت کمتر دولت ولو به صورت کوتاه مدت
- تعویق سه ماهه افزایش ۲۵ درصدی حقوق کارکنان دولت در سال ۱۳۹۹
- تسریع در واگذاری اموال مازاد دولتی از طریق سازوکار بازار سرمایه
- استفاده از ظرفیت اوراق بدهی برای پرداخت بدهی دولت به کارفرمایان
- عدم ایجاد تعهد جدید در حوزه تعهدات عمرانی

- گسترش پایه مالیاتی و حذف بیشتر معافیت‌های مالیاتی
- اقدامات سخت گیرانه‌تر برای جلوگیری از فرار مالیاتی
- تسریع در حرکت به سمت دریافت مالیات بر مجموع درآمد

حمایت از کسب و کارها:

- افزایش اعتبارات بانکی به SMEها و بنگاه‌های آسیب دیده
- تعویق سه ماهه افزایش دستمزد کارگران در سال ۱۳۹۹
- کاهش نرخ تسهیلات سرمایه در گردش برای بنگاه‌های آسیب دیده
- پرداخت یارانه دستمزد به بنگاه‌های آسیب دیده در دوره ای سه ماهه (در صورت امکان به گونه‌ای که مشوق نوآوری و افزایش تولید باشد)
- پرداخت یک سوم حق بیمه کارفرمائی به بنگاه‌های آسیب دیده در دوره سه ماهه
- امهال حق بیمه کارفرمائی به بنگاه‌های آسیب دیده در دوره سه ماهه
- امهال وام‌های غیر از قرض‌الحسنه برای کسب و کارهای آسیب دیده

تجارت خارجی:

- مذاکره با چین در جهت دریافت تضمین حداقل میزان واردات نفت از ایران در شرایط موجود

- پیگیری دیپلماسی اقتصادی با کشورهای همسایه برای بازگشایی هرچه سریعتر مرزهای زمینی با تعریف پروتکل‌های مشترک بهداشتی
- تولید حداکثری فراورده‌های نفتی در پالایشگاه‌های کشور در جهت افزایش صادرات فراورده‌های نفتی

سایر:

- امهال سه ماهه سود پرداختی به سپرده گذاران
- پیگیری دریافت کمک از سازمان‌های بین‌المللی
- افزایش تعداد عرضه‌های اولیه و سهام شناور در بورس برای بالاتر بردن ظرفیت بازار سرمایه در راستای جذب نقدینگی و عمق‌بخشی به این بازار
- کاربست طرح‌های اشتغال حمایتی